

Irodalmi tükör / szépirodalom

Péntek Imre:	Közelítések egy fordulóponthoz Az a bizonyos 1931-es év József Attila életében és pályáján.....3
Tunyogi Csapó Gábor:	Anti Esmélet - Parafrázisok József Attila "Esmélet"-éhez.....8
Győri László:	"Meglepetés e költemény".....10
Filip Tamás:	Szellem, vasút Célegyenes.....13 Agyhalál14
Prágai Tamás:	Kalózok.....15
Oláh András:	apáink, ráismerni még.....20 szemben az édenel, ami meg van írva.....21
Saáry Éva:	Hol volt, hol nem volt.....22 "Megszépítő messzeség" -variációk egy témára.....24
Fa Ede:	Mackó.....26 (majd)NEM GYERMEKVERSEK - I. BÉKAVILÁG : EMBERVILÁG!.....28 II. TŰCSÖKVITA - EMBERVITA.....30
Karáth Anita:	Utóirat, Ez nem szerelmes vers.....32 Akasztás, Január- szerelem, Két ütés, Előszó.....33

Tanulmány - kritika

László József:	Remény a semmi ágán.....34
Pomogáts Béla:	József Attila istenhite.....37
Péntek Imre:	Regényes utazás az "európai kultúrkörben" Kabdebó Tamás: Róma szolgáló leánya.....42
Mezey László Miklós:	A szellemi önéletrajz dokumentumai Sárándi József: A rendszerdöntőgető.....44
Szemes Péter:	Chak Brusztolva.....47
Csepregi János:	Reflexiók Jeleniczki István: Esmélet után-Elégia József Attiláról című négyrészes filmsorozatáról....49
Kara Kocsis Gabriella:	Szegletkövek - A régi Keszthely képeslapokon.....51
Dányi József:	Fiatál életek-áldozatul dobva Tantalics Béla: Zalai leventék a második világháborúban 1944-45.....54
Ferencz e.Győző:	Városalakító egerszegi tükék.....57
Kovács András:	A Neubrunn család család története és kapcsolatuk a zalaegerszegi képeslap kiadással.....72

Tükör-kép / zene-, színház- és képzőművészet

Chak István:	L'aura - Zugolybéli beszélgetés Bagó Bertalan Jászai-díjas főrendezővel.....80
Pápes Éva:	Laura és Lenke - Lenke és Laura Szabó Magda: Régimódi történet Bereményi Géza: Laura.....83
Kostyál László:	FRIMMEL & Frimmel - Képzőművészet egy családban.....88
Fejős Miklós:	Ernszt András kiállításának megnyitóbeszéde.....92
Németh János:	Alázatos és egyszerű - Gondolatok Kumpost Éva keramikus művész (1934-1994) emlékkiállításán.....94
Borbás György:	Életutak - Találkozások A Nyíregyháza Sós-tón élő Krupiczter Antal tárlata a Magyar Olajipari Múzeumban.....96
Pataki Gábor:	A Vajda Lajos Iskolagaléria megnyitója elé.....100

Hír-tükör

Hír-tükör	102
Szerzőinkről	102

A borítón elöl és hátul **Bereményi Géza: Laura** című musicaljének részletei láthatóak.
Rendező: **Bagó Bertalan** Jászai-díjas

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bogár Imre - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Müller Róbert - Keszthely
Papp Ferenc - Nagykanizsa
Szántó Endre - Hévíz
Nógrádi László - Lenti
Vajda László - elnök, Zalaegerszeg

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Bence Lajos (Szlovénia) - főszerkesztő-
helyettes

Czupi Gyula
Kiss Gábor
Kostyál László
Molnár András
Tar Ferenc
szerkesztők

ROVATVEZETŐK

Pék Pál - vers
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Tóth Imre - pályakezdek

MUNKATÁRSÁK

Kabdebó Tamás - Newcastle, Írország
Major-Zala Lajos - Svájc, Pensisier
Makkai Ádám - Chicago, USA

Ferencz Győző olvasószerkesztő;

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Zalai Írók Egyesülete.
Kiadóvezető: Lackner László
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlaszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 300 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

A nem kért kéziratokat lehetőség szerint
gondozzuk, felbélyegzett válaszboríték
esetén megválaszoljuk.

ISSN 1219-6886

Nyomdai előkészítés:

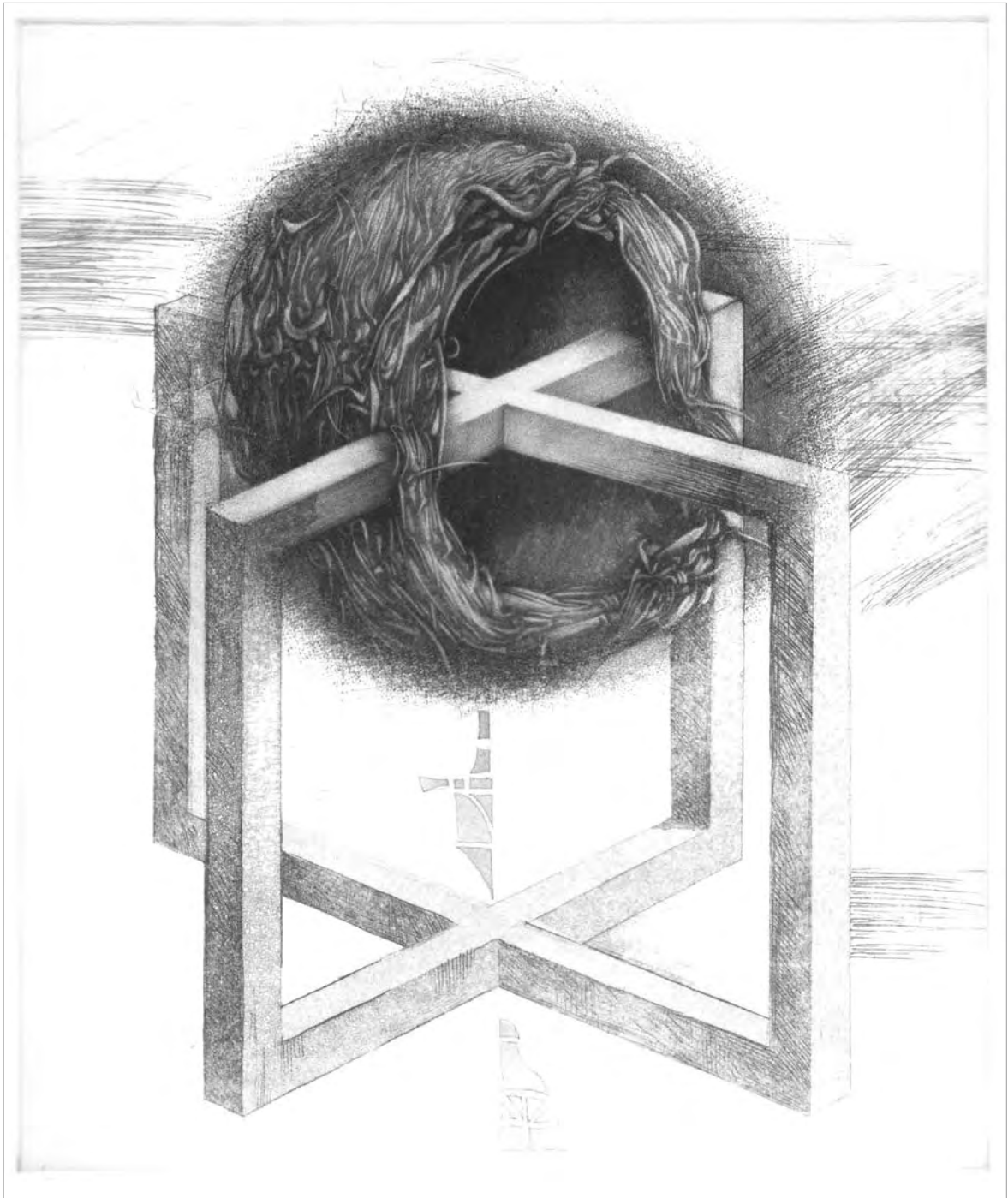
Náspáng Grafika

Nyomdai munkák:

Gura Nyomda Bt.,

Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B

E-mail: gurabt@axelero.hu

Frimmel Gyula
Otthon
mezzotinto

Péntek Imre

Közelítések egy fordulóponthoz

Az a bizonyos 1931-es év József Attila életében és pályáján

Ismeretes a világ, sőt, a magyar irodalomban is az a jelenség, amikor jelentős költők-írók művei csak részben válnak életében hozzáférhetővé, s a később felbukkant szövegek kisebb-nagyobb mértékben módosítják a róla kialakult képet. Így történt ez nálunk Balassi Bálinttal, akinek a XV. század végén, mondjuk 1574 és 1594 között írott világi versei – vitézi és virágénekei – közel háromszáz évig eltűntek, kallódtak, kéziratban maradtak. De nem vesztettek el, s mit ad Isten, 1874-ben előkerültek, s azóta tudjuk, a magyar (nyelvű) líra az ő tollán sarjadt ki a maga eredetiségében, teljességében – először. Petőfi verséről, A dicsőséges nagyurakról úgy tartja a fáma, hogy a költő Széchenyi István előtt elszavalta, s gróf a vers éles, lázító, gyűlöletet keltő agitációja miatt arra kérte a költőt, égesse el a versét, amit ő meg is tett. Ám egyik barátja, Sükei Károly – jelen lévén a találkozón – megjegyezte, s emlékezetből leírta. Így terjedt – részben kézzel írott példányokban – azokban az izgatott márciusi napokban. S ma olvasható a Petőfi Összes Verseiben. Talán lehetne még gyarapítani a példákat, mely arról szólna: - amit Bulgakov úgy fogalmazott a *Mester és Margarita*-ban: a kézirat nem ég el -, de egyelőre érzük be ennyivel. S most következék egy ellenpélda, a huszadik századból, a harmincas évek elejéről, mely Budapesten játszódik Szántó Judit lakásán. Egy epizódról van szó 1986-ban megjelent naplójában, amikor József Attila az őt ért Sarló és Kalapácsbeli támadásra válaszul egy elkészedett verset írt (kezdett írni) – a „Párt” ellen, és ő, a költő felesége kötelességnek érezte, hogy e vers ne fejeződjék be, ne készüljön el, s még töredékesen se kerüljön nyilvánosságra. Egy helyütt ezt olvashatjuk (124.old.): „Az a verstöredék, amely a párt ellen íródott, azért maradt töredékben, mert indulatát levezetve, belátta, hogy az indulat még versben sem hozhat jót”. A jegyzetekben még ezt találjuk: „E verstöredékről Szántó Judit sem árul el többet, nem tudni tehát, hogy melyik publikált(?) töredékkel azonosítható. Az is lehetséges, hogy a „párt ellen íródott sorok” még lappanganak.”

A lappangásról csak annyit: a Szabolcsi Miklós által szerkesztett, József Attila Összes Művei akadémiai kiadásának III. kötete 278. oldalán a 67. pontban a következő címet találjuk: *Tanulmánytervek, elveszett tanulmányok*.

Nem sorolnám föl a Bartók tanulmánytervvel együtt a húsz címet, kettőre viszont sokan – nemcsak a szakmabeliek – kíváncsiak lennének. A *Miért nem én?* és a *Kisajátított baloldaliság* bizonyára tovább árnyalná azt az eddigiek alapján is bonyolult kép(let)et, amely József Attila és a kommunista mozgalom (illegális kommunista párt) kapcsolatát próbálja bemutatni.

Hogy milyen hatással volt a Sarló és Kalapácsban közölt „elemzés” és minősítés József Attilára, ma nehezen mérhető fel. Korabeli tanúk lesújtva, magába roskadva látták a költőt a Japán Kávéházban, asztalán ott feküdt a Sarló és Kalapács 1931. júniusi száma. Judit eldugta előle, de nyilván akadt „jóakarója”, akár a polgári, akár az „elvtársi” baráti körből, aki kezébe nyomta, valahogy ilyesféle szöveggel: „Olvastad, Attila, miket írnak rólad a moszkvai szalonkommunisták?”

De lássunk még néhány adalékot, visszaemlékezést ezzel kapcsolatban!

Ugyancsak az 1958-as akadémiai kiadás III. kötetében (444. old.) találjuk: „J. A. a platformtervezetről a Sarló és Kalapács-ból szerzett tudomást. A rá vonatkozó értékelés – amelynek alapja az Előörs-sel való kapcsolata volt (I.440. lap) – mélyen sértette és bántotta. Andrásfi Gyula (Szemináriumvezető – JA – kézirat) említi, hogy egy ízben sírva látták szemináriumi hallgatói, kezében a Sarló és Kalapács egy példányával...”

Tamás Aladár (idézve ugyanitt) a következőket írja a „támadás hatásáról”:

„Ebbe a helyzetbe, amely József Attila életének viszonylag kiegyensúlyozottabb korszaka volt, villámcsapásként sújtott bele a Sarló és Kalapács 1931. júniusi száma...Magyarországon ez a cikk a kommunistákat, de elsősorban a kommunista írókat és értelmiségieket, akik személyesen is jól ismerték József Attilát, mélységesen felháborította. József Attilára katasztrofálisan hatott. Napokon át jóformán beszélni sem lehetett vele. Ő, aki küszködve és nehéz önemésztés után került a kommunista mozgalom soraiba, hogy haláláig annak híve maradjon, szinte utálkozást érzett, hogy – amint mondotta – milyen cinikusan, felelőtlenül törnek pálcát emberi, költői sorsok felett. De a személyét ért támadástól függetlenül tudománytalannak, helytelennek és felületesnek ítélte meg a „platform tervezetet”. Néhány nap alatt megírta rá válaszáat, amelyben ízekre szedte a „tervezet” minden állítását. Avval adta át nekem, hogy tegyek meg mindent, hogy a Sarló és Kalapácsban leközöljék, mivel úgyis felhívták az írókat vitára. Amennyiben azonban válasza nem jelenne meg a következő számban, úgy idehaza fogja megjelentetni ennek hatása alatt írt versét. *(Tehát a vers elkészült!)* És elolvasott nekem egy verset. Végsőkéig elkeseredett, sötét írás volt. Megjelenése rengeteget ártott volna, elsősorban József Attilának, a velünk szembenálló táborban pedig örömjongást váltott volna ki. Napokig kellett a lelkére beszélni, amíg – miután Szántó Judit is segített – megsemmisítette ezt a verset.”

És most következik az a részlet, amelyik a legtöbb kérdést veti föl: „József Attila tisztában volt vele, hogy kik és miért támadják. Vagy legalábbis azt hitte, hogy tudja. Költői, írói, *emberi féltékenységgel*, kicsinyességgel magyarázta a dolgot...”

Lehet, hogy ez a kulcsszó. A féltékenység. A hiúság. De erre még visszatérünk.

A Fábry Zoltánnak 1931. szeptemberében írott levélben még részletesebben fejti ki álláspontját, frakciós tevékenységnek minősítve az állásfoglalást. Hozzáátéve meg: „Én nem Moszkvában, a proletárdiktatúra 14. évében szájalok tehetségtelenül, hanem Budapesten, az ellenforradalom 12. évében dolgozom eléggé eredményesen. Forradalmi verseim többsége a munkások kezén forog sokszorosítva...” A levél végén még súlyosabb passzusokat találunk, amelyekben a korabeli proletárirodalommal kapcsolatos kezdeti averziójáról szól: „Nos, proletárvers címen a gyakorlatban magyarul csak szennyirodalmat és tehetségtelenséget láttam, és ez eleve visszaretentett.” A korabeli proletárirodalom jeles művelői, a moszkvai „páholy tagjai” – elsősorban Hidas Antal, Gergely Sándor, Barta Sándor, Illés Béla, Kiss Lajos, Madarász Emil, Zalka Máté és Matheika János (ki tud róluk manapság?) – mindannyian aláírták a tervezetet.

A levélben egyetlen név említődik meg, Hidas Antal testvéröccsée, akivel verseket küldött a Sarló és Kalapácsnak. A versek– ezek után azt mondhatjuk, természetesen - nem jelentek meg.

József Attila szakítása után Vágó Mártával – a szokványos megfogalmazás szerint: - szövetségest, és nem szerelmes nőt talált Szántó Judit személyében. Nos, én ebben sem lennék olyan biztos. Mindketten súlyos áldozatot hoztak e kapcsolatért. Judit az anyósáékhoz adta kislányát, Székely Bertalan úti lakását kiadta, és Attilához költözött Etus Margit körúti bérlakásába. (1931 novemberében visszatérnek Judit régi lakásába, de a kislány továbbra is anyósáékénél marad.) Hogy ez lemondás gyermekéről számára milyen lelkifurdalást okozott, naplójában több helyütt is olvasható... A megalázások, amit anyósáéktól kellett elszenvednie, főként az anyagi támogatás elmaradása miatt, valóban próbára tették még az ő erős idegeit is. De elviselte. Vállalta. A költőért, az emberért, a szerelmes társért. József Attila, Judittal „szövetségben”, pedig belevette magát a mozgalmi munkába, illegális előadásokat tartott, tanulmányozta Marx és Lenin műveit, versei közül jó néhányat a direkt agitáció kedvéért írt, és sokat pedig „átírt”, a marx-osztályharcos terminológiákat felhasználva. Füredi József kérésére írja a Vörös Segély agitációs versét, a *Lebukottat*, mely nagy népszerűsége tesz szert a munkások között. Polgári kapcsolatait igyekezett visszafogni, érintkezése a Japán-kávéház baráti körével is minimálisra csökkent, vagy igen „kritikussá” vált. Meg akart felelni - nem okvetlenül a mozgalomnak - , sokkal inkább Juditnak. A bizonyítás vágya mögött ott rejtett a volt férj, Hidas Antal árnya, akit József Attila még mindig vetélytársnak érzett. (Judit az ő fényképét retiküljében hordta.) A szerelmi hódítását akarta teljesebbé tenni azzal, hogy bebizonyítja: szocialista költőnek is ő a külön. Erről a (lelki)állapotról írta Szántó Judit: „Megszűnik a lebegés, mert felelősséget érez az osztállyal szemben. A szeretetlenség érzete, ami olyan sokszor uralta Attilát, feloldódott...” „Az illegális munka nyugalmat hozott Attila életébe. Várták, szerették, hallgattak rá...” Ennek betetőzése volt a Döntsd a tőkét, ne siránkozz című kötet megszerkesztése és

megjelentetése, mely arról tanúskodott, hogy József Attila költőként is teljes mellszélességgel felvállalta az illegális kommunista mozgalom eszméit és törekvéseit. Figyeljünk a dátumra!: 1931. március 18-án kezdik szedni a kötetet, három nap múlva a nyomdász – az érvényes sajtótörvény szerint – beszolgáltatja a köteles példányokat a királyi ügyészségre. Május 6-án az ügyész vizsgálatot rendel a költő ellen, és két ponton is megállapítja a törvénytételt: a kötet egyik verse (Szocialisták) kimeríti az osztály elleni izgatás büntetét, míg a Villonról meg a vastag Margotról szóló ballada „szemérem elleni vétség” miatt marasztalható el. Ezért megtiltja a terjesztést, és elrendeli a könyv elkobzását. Június 12-én elkészül a vádirat.

És júniusban megjelenik a Sarló és Kalapács elítélő tanulmánya.

A kutatások szerint több verzió lehetséges: az egyik szerint az agit.-prop határozata alapján az illegális kommunista párt is beszállt a nyomtatási költségekbe. Tehát még Moszkvában is tudnia kellett az „aláíróknak” József Attila készülő kötetéről, hiszen a futárok elég gyakran fordultak a „központ” és Budapest között. Bizonyos moszkvai jóváhagyás nélkül aligha történhetett volna meg a könyvkiadás támogatása.

Egyszóval: a József Attilát elmarasztaló, „fasiszta” minősítésnek nem volt előzménye, oka, indoka.

Helyesebben csak egy oka lehetett - amiről már fentebb szóltunk: - a féltékenység és a hiúság. Ez pedig egy emberre vezethető vissza: Hidas Antalra. Az ő személyes motivációja vált „elvi pártállásponttá”. Az összes súlyos következményével együtt. Szántó Judit naplójában erről a következőket olvashatjuk: „...az akkori mozgalmat vezető emberek között kislátóköri, szektárius szemmel néző emberek (voltak)..., akik rosszul láttak. Sok hibát és bűnt követtek el, éppen azzal az eszmével szemben, amihez tartozónak vélték magukat. És suttozhatnak és hibáztathatják hangosan, nem fülbe súgva, hogy a baloldal tette tönkre Attilát. Nem az irányzatról, csak egyes figurákról van szó.”

Sajnos, ebben az esetben az „irányzat” és az „egyes figurák” nem voltak megkülönböztethetők. József Attila sem tett ilyen distinkciót.

Néhány megjegyzés kívánkozik megállapításához.

A fordulat évében, 1948-ban diktálta gépbe visszaemlékezéseit Horváth Márton biztatására a Szabad Nép szerkesztőségében. Szántó Judit tisztában volt a korabeli „elvárással”, s ennek igyekezett megfelelni. S bizonyára a körülmények, az öncenzúra – s talán az illetékes elvtársi „beavatkozás” – biztosíthatták a megfelelő kontrollt, mégis, csak a csodálni tudom ezért a töredékes, itt-ott kusza, ellentmondásos szövegfolymért. Mert ebben igenis hitelesen megjelenik József Attila alakja, a férfié, a gondolkodóé, a költőé - a szerelmes nő, a mindennapi gondokkal küszködő háziasszony, a hithű kommunista lélek interpretációjában. Érzékeltette, ha homályosan is, hogy József Attila vissza akart vágni az igaztalan bántásért – s ennek hátterében nagy valószínűséggel volt férje áll...Visszaemlékezéseiben írja egyik veszekedésük alkalmából, amikor József Attila Rácz Kálmán hatására a nemzeti kommunizmus mellett érvelő írást akart közzé tenni...” Személyi bosszú nem indok arra, hogy azokat áruld el, akik közé tartozol...” Tiltakozásul magára hagyta a költőt. Visszatérte után „... (Attila) azzal fogadott, hogy férjemhez vagyok kötődve, és ezért nem akarom, hogy a moszkvaiaknak befűtsön.”

Márpedig József Attila ettől a ponttól kezdve – hatalmas (és nem is eredménytelen) szellemi erőfeszítéseket tett arra, hogy „befűtsön” a kommunista ortodoxiának. A hazaiaknak és a moszkvaiaknak egyaránt.

A magyar proletárirók platform tervezetere készült vitairata töredékben maradt ránk. Valószínűleg Révai József közreműködésének „köszönhetően” (a kézirat hosszú lappangás után az ő hagyatékából került elő), hiszen idéztük Tamás Aladárt, aki szerint „Néhány nap alatt megírta rá válaszát, amelyben ízekre szedte a „tervezet” minden állítását.” Tehát szó nincs töredékről. Hogy kinek a lelkén szárad a „töredékesség”, Révaién vagy másén, majd egyszer kiderül. A kezdő sorokból végletes elkeseredés és elszántság árad: „Íme, e tanulmány fekszik előttem. A proletárság irodalmának és íróinak történelmi helyzetét, szerepét, és földadatát kívánja elméletileg megalapozni. Fölszólít minden proletárirót, hogy adja elő e tervezettel kapcsolatos véleményét. Kiállok hát, hiszen joggal állíthatom, hogy proletáriró vagyok, noha e platformtervezet röviden fasisztának nevez.”

Remegő indulat. (Ön)megbélyegzés és vájkálás a „sebben”. Hogy innen, ebből a mélységből, ahova taszítottat, vágjon vissza „az ideológiailag tisztáknak, a tervezet öntudatosainak”. Kései elégtétel, hogy ezt ma olvashatjuk. Azonban akkor, megszületése idejében (1932 szeptembere), írójának szándéka szerint a válasza nem került nyilvánosságra. Tisztázásra vár, miért? Az egyik lehetséges ok – ekkor már túl a személyes elfogultságon – így fogalmazódik meg Fábry Zoltánnak írott levelében (1931.szeptember 3.): „ A szovjet bürokrácia, ha tehetséges, új ember kerül a mozgalmába, inkább hamis váddal rohan rá, hogy kimarja.”

Ugye ismerős a Bánat című versből ez a „kimarja” szó...

„Csak egy pillanatra martak ki, csak.

Zúgj, erdő elvtárs! Szinte csikorgok.

Egy pillanatra se martak ki, csak

az az elvaduló csahos rám támadt...”

Vértés György már idézett könyvében védi a „mundér becsületét”: „A Bánat nem közvetlen líra megnyilatkozása a platform tervezet igaztalan támadására.” Ha nem közvetlen, akkor „közvetett”... A lírikus (nemes) „bosszúja” ennél sokkal több. Az 1932- 33-ban született nagy versek sora. *A város peremén, az Elégia, a Téli éjszaka.*

Ugyancsak ő, József Attila és az illegális kommunista párt viszonyának egykor elismert, pártállami, hivatalosan „felkent” kutatója – bizonygatva, hogy az ominózus moszkvai elmarasztalás után sem rendült meg a párt bizalma a költőben, - hivatkozik arra, hogy az 1932-ben az induló legális KMP-s kiadvány, a Valóság egyik szerkesztője lett. Nos, erről az epizódról Szántó Judit őszintesége a visszaemlékezésekben árulkodóbb. Az 1929. című fejezetben írja: „Férfiak bántották meg férfiasságában...Ezt senki nem tudná megbocsátani, hát még Attila, aki annyira barátoknak hitte azokat az embereket, akiknek feltárta lelkét. És hogy történetesen ezek az emberek baloldaliak voltak, talán Attila és közöttük az ellentéteket ez robbantotta ki leginkább. Már amikor a Valóság című folyóiratot szerkesztette, úgy írta meg a benne megjelent cikkeket: „ <No, Judit, írtam egy cikket, amelyik elejétől végig marxista, mégsem fogják megérteni. Miért? Mert ezek az emberek elméletileg azon a fokon sem állnak, ahol én. Most beadtam nekik.>”. Az Egyéniség és valóság című tanulmányról van szó.

Sándor Pál írja visszaemlékezésében (kézirat): „A lap első száma...hatalmas botrányt okozott, - még pedig Attila nagy filozófiai tanulmánya miatt. Egyéniség és valóság volt a címe, és általános felháborodást keltett, 'érthetlensége', és összevisszasága miatt, amely csak>megbolondítja< a fiatalságot...A pártapparátus megtagadta a terjesztést, állást foglalt ellene, és ezzel a lap további sorsa meg volt pecsételve.” Fejtő Ferenc, a lap egyik részének szerkesztője szerint a botrányt az okozta, hogy József Attila „egy hégelianus tanulmányt írt.” Szabolcsi Miklós pedig a következő jegyzetet adja J. A. ÖM, III. kötetének jegyzetében a cikkel kapcsolatban: „...hatása természetszerűen eléggé hátrányos volt J. A-ra nézve”. A cikk értelmét és valódi értékelést jóval később Miklós Tamás József Attila metafizikája című kötetében (1988) találjuk.

A szerző így összegzi a tanulmány tanulságait: „Az Egyéniség és valóság tehát nem csupán azért jelzi a problémátlan determinista világkép megrepedését, mert egy, abból eredetileg levezethetetlen történelmi eseményt (illetve annak elmaradását) kényszerül megmagyarázni, hanem azért is, mert ehhez a magyarázathoz az ökonómiai determinizmustól idegen filozófiai problémát, az elidegenedést állítja előtérbe, mint a jelen társadalom meghatározó problémáját.” De mielőtt belebonyolódnánk a hegeli-marxi elidegenedés fogalom értelmezésébe, inkább vegyünk a cikk végén lévő A neurózis c. fejezetből néhány mondatot: „A neurózis megnyilvánulása zavar a koituszban...A neurózis és forradalmárság igen sűrűn össze is szövődik...” Az ilyen mondatok is indukálták, hogy a Társadalmi Szemlében Pákozdy Ferenc a Külvárosi éjéről szóló kritikáját a következő felütéssel kezdi: „A magyar proletáriródomal sok problémája új problémával szaporodott: József Attilával”. A költőt körülvevő zavar, gyanakvás léggömbre mind szélesebb körben vált érzékelhetővé, s az is, hogy túl a személyes sértettségén egyre távolabb került korábbi osztályharcos elkötelezettségétől. Tanulmányok, cikkek sorában igyekszik tisztázni álláspontját (*Az egységfront körül, A szocializmus bölcselete, A középosztály és vajúdjó világ*). Az egységfront körül megértéséhez idézi Miklós Tamás egy levélrészletét: „mert egy mesebeli évalvó, ha fölébredvén, kinéz a világba, nem úgy fog öltözni, ahogy álmában volt, hanem bizonyára az időjárást veszi figyelembe.” Szó sincs arról, hogy a proletárforradalom kezdetén vagyunk. (Mint ahogy a moszkvai pártémigráció ezt képzelegte.) A békés belenövést a szocializmusba a fasiszta erők hatalomra kerülése cáfolta. A két munkáspárt egymásra tekintése ádáz ellenségként a faszizmus esélyeit növeli. Az elszakadás, a fordulat mind élesebben körvonalazódott a bolsevik, sztálinista ortodoxiától. Ugyancsak érdemes idézni Miklós Tamás ezzel kapcsolatos összegzését: „József Attila társadalomelméleti nézetei néhány év alatt elgondolkodtatóan messze jutottak kiindulópontjuktól. A társadalom természettörvényeitől – a „magamagát fegyelmező szabadságig”...a”közgazdász Marxtól – a filozófus Marxig”, fegyverek forradalmától – a cselekvő öntudat forradalmáig, a büszkén vállalt, intranzigens, osztályharcos antihumanizmustól – az emberi egységet, egymásra utaltságot alapjául tekintő humanizmus toleranciájáig, a plebejus identitástól – a középosztály kamarai tömörülését javasoló tanulmányig, a szélsőbaltól – a baloldali liberalizmusig, az embereket termelési eszközként maga alá rendelő diktatúrától – a „szabad társadalmi kibontakozáson alapuló demokráciáig...” Ahogy *A szocializmus bölcselétében* írta: a „kiirtott emberi öntudat helyén” nem hajt ki semmilyen osztályöntudat...fegyverrel nem lehet senkit emberi öntudatra kényszeríteni.”

S költőként is sem fogalmazott másként, tragikusnak látva a meghasonlást az ember legmagasabb, lényegi megnyilatkozása és az erőszakra való alkalmazása között :

„...s hogy nem tudok mást, mint szeretni,
görnyedve terheim alatt –
minék is kell fegyvert veretni
belőled arany öntudat!”

Visszatérve a Hidas Antal sugallta minősítésre, József Attila személyes sértettsége, ha úgy tetszik: bosszúja olyan gondolati folyamatokat indított el a költőben, amelynek végeredménye nem lehetett más, mint a szakítás. (Hogy kizárták-e a pártból vagy sem – nem túlzottan érdekes.) A Hazám és az „Én egész népemet fogom/nem középiskolás fokom/taní/tani.” szintje a horizont kitágulását jelenti, a tágabb (nemzeti)közösséggel való érzelmi és értelmi azonosulást.

Essék néhány szó József Attila radikális baloldaliságáról. A húszas-harmincas években az európai értelmiség körében „sikk” volt baloldalnak, sőt, kommunistának lenni. A Szovjetunióhoz fűződő illúziók még a legnagyobb elméket is megtévesztették. Kommunista volt Aragon, Picasso, Becher (gyakran hivatkoztak rá, mint az ideális, igazi kommunista költőre – József Attilával szemben), Athur Koestler és sokan mások. Éppen Koestler regényének, a Sötétség délben-nek volt sokkoló hatása a tekintetben, hogy leplezte a sztálinista diktatúra szörnyű gyilkos gépezetét, a koncepciók perek örült logikájú világát. És kommunistaként harcolt a spanyol polgárháborúban Orwell, aki az Állatfarmban és az 1984-ben a totális diktatúra belső, abszurdításig vitt rendszerét, a személyiség teljes kiszolgáltatottságát rajzolta meg. Egyébként 1934-ben József Attila többször találkozott Budapesten Koestlerrel, éppen Szovjetunióbéli utazása után, s elképzelhető, hogy beszélgetéseiknek is volt szerepe abban, hogy József Attila igen érzékletes példákkal mutatta be a szovjet modell, gondolkodásmód működésképtelenségét. (Lásd: a „...finom amerikai traktorok milyen hamar mentek tönkre a szovjethasználásban.” A szocializmus bölcselete) József Attila tehát – első időszakában – hasonlóan társaihoz, ebben a szellemi körben találta meg a származásának is megfelelő emberi-pszichológiai kapaszkodókat a „kiváláshoz”, kivételes tehetsége érvényesüléséhez. Őt is áthatották a Szovjetunió társadalmi berendezkedéséhez fűződő illúziók, s a proletárforradalom messianisztikus várása. Illegális kommunista párttag volt Fejtő Ferenc, barátja és szerkesztőtársa, majd a bolsevizmus kíméletlen kritikusa. A fent vázolt lelki-politikai megrázkódtatás nélkül aligha megy keresztül azon a katartikus szellemi metamorfózison, amelynek eredményeként a Szerkesztői üzenetben a következőket fogalmazza meg egy olvasó szemrehányásaira válaszolva: „Végül Ön e lap címét kifogásolja. Szép Szó – e kifejezés az Ön szemében játékká 'alacsonyítja' gondolatainkat az 'erkölcsi megújulás korában'. Nem értem, miért volna alacsonyrendű a játék, a gyermekek öröme. Én boldog pillanataimban gyermeknek érzem magamat és akkor derűs a szívem, ha a munkában játékot fedezek fel. Félek a játszani nem tudó emberektől, és mindig azon leszek, hogy az emberek játékos kedve el ne lankadjon...A diktatúrák légkörében divat „szép szónak” becsmérelni a szellemi humanizmusnak ama megnyilatkozásait, amelyeket rengeteg szenvedés és erőfeszítés hozott napvilágra, s amelyek művelődésünk elveiként lebegnek előttünk...nem ismerhetjük el a diktatúrák szellemi fölényét azzal, hogy az általa kigúnyolt szép szótól megfutamodunk.”

A diktatúráknak pedig nincs, nem lehet „jelzőjük”, mentségük... A „fasiszta kommunizmus”, az „új mese” látomása, legszörnyűbb sejtése be kellett látnia: valósággá vált. S ez „valóság” nem sok jóval kecsgettette a hozzá hasonló, kritikus, „pörös szájú” értelmiségieket.

Végül játszunk el a gondolattal, mi lett volna, ha megéri 1945-öt. A „felszabadulást”. De előbb nézzük, mi lett barátaival, ismerőseivel, akiknek ez megadatott... Nagy Lajosról a Magyar Irodalmi Lexikon írja: „1945 után termése egyenetlenebb, nehezen talált tárgyat, majd hallgatásra kényszerítették.” Németh Andorról Déry Tibor írja *A szélén behajtvá* előszavában: ...a Rákosi-korszak nem tett neki jót...A sorozatos megaláztatások, amelyek érték, kinyomakodtak kedélyén. Természetesen nem értett egyet a korszak irodalompolitikájával, azt nemcsak el-, meg is vetette.” Magányosan, elfeledve halt meg. Fejtő Ferenc a rendszerváltásig nem tehetett be lábát az országba. Ignotus Pált – mint a londoni magyar nagykövetség munkatársát – 1949-ben hazarendelték, bebörtönözték, 1956-ban szabadult... Rehabilitálása után Londonba „távozott”.Faludy György recski kálváriája egy remekművel ajándékozta meg a magyar irodalmat. Szász Bélát – szintén illegális kommunista a harmincas években – 1949-ben 10 év börtönre ítélik, koholt vádak alapján, 1954-ben szabadul, 56'-ban jobbnak látta odébb állni. Ha nem is teljes, de lehangoló a névsor... S bizonyára ebben szerepelt volna József Attila is. A baloldaliságát soha meg nem tagadó költő emlékének máig adósai a régi kommunista csoportok és érdekkörök. A „lappangó” művekkel – bizonyosan. S az a gyanúm, a József Attila-dosszié még koránt sincs lezárva.

Tunyogi Csapó Gábor

Anti-Eszmélet

Parafrázisok

József Attila „Eszmélet“-éhez

I

Elválnak végleg: föld s az ég.
Közöttük görbe úr marad csak.
És nincsen csilló könnyűség
gyerekeknek meg bogaraknak.
Levél helyett bilincset kapnak
a fák is. Sápadt szürkeség
a gyolcs helyett a virradatnak
darócból szabja köntösét.

II

De az, ki nem lát színeket
álmában, ugyan mit remélhet?
Meg sem fogan a képzelet,
hogymint rendben is lehet az élet.
Galaxisok is elvetélnek,
nemcsak elhibbant porszemek...
Bennem se nap, se hold nem éled,
örök homályban szenvedek.

III

Ma már ehetnél sült banánt,
vagy ananászt, meg fecskefészket,
kalácsot is kenyér gyanánt...
De majd belátod, ha megéred,
nem csillapítja semmi éhed
a végső biztonság iránt.
Biztos csupán a kocka-végzet,
mely végül mindent sírba ránt.

IV

Hevernek súlyos tölgyhasábok
egymáson... Furcsa bűvölet,
vagy öncsalás, ha rendet látok,
ahol fűrésznek rak ölet
az emberkéz, mely célt követ...
A nincsek bokra elvirágozott
és termett korcs gyümölcsöket...
Determinált csupán az átok.

V

Egy teherpályaudvaron
lapultam én is fogvacogva.
Nem örre lestem fél-vakon,
mert záporként hullott a bomba,
vörös kakas szállt száz vagonra,
az őrből üszkös csonthalom
lett, és heverték cafatokra
tépett lovak a flaszteron.

VI

A szenvedésre sem belül,
sem kívül nincsen magyarázat.
Csak tűrni kell, ha emberül
élni meg halni késztet vágyad.
S a szív, ha mégis néha lázad,
mert fájdalomban elmerül,
a lázadónak mély alázat
építsen házat menhelyül.

VII

A múlt jövőnkre ráfeküdt,
mint hegy, mely egereket ellik.
A törvények? Csak holt betűk,
szabályozandó azt a semmit,
mely napról napra újra vedlik,
és minden bőre ál-ezüst...
S no: minden törvény föl is feslik...
Valahol? Ugyan! Mindenütt!

VIII

A csönd nekem nem üthetett.
Az ifjúságom fölkeresni?
Ugyan minek? Nincs képzelet,
mely képes szabadságra lelteni.
És csillagfényből sem jut semmi,
mert hallgatag cellám felett
– hogy ég felé se tudjak lesni –
cement, nem rács a mennyezet.

IX

Hol sír a vas, eső nevet,
lehet szeretni. Ám a rozstda
lassanként mindent eltemet,
azt is, mi be van aranyozva.
Az öntudat csak fulladozva
zihál, mint asztmás kisgyerek,
és Isten égő csipkebokra
pislákol csak: a szeretet.

X

Meglett ember vagyok. S szívem
apám, anyám emlékét óvja.
Tudom, hogy nem kért életem
halálra ráadás... De módja
enyém, és görcseim nem oldja
helyettem fel más senki sem...
Dúdolván néha, vagy jajongva
keresztmet magam viszem.

XI

A boldogság kiszenvedett.
Egy téli hajnalon megölte
a böllér kése. Ámde lett
jó hurka, kolbász, zsír belőle.
Piros-barnára sült a bőre,
s jövőndő húsvét-ünnepet
méltóvá tenni jóelőre:
sonkája leng a füst felett.

XII

Csupán homályos nappalok
lebegnek át az örök éjen.
Én nemsokára meghalok,
és nem tudom, hogy tiszta fényben
élek tovább, vagy vaksötéten
nem-létezésbe olvadok...
Biztos csak az, hogy mindenképpen
mindörökre elhallgatok.

(1987-89)

Ajánlás:

Attila! Te, kit túl korán
ölt meg ez értelmetlen élet,
lehet, Neked jobb így talán...
Nem éltél meg sok szörnyűséget,
és azt sem kell most végignézned,
hogy fogy a fény és nő az árny,
s csupán csak egyben követ néped:
önpusztításban ostobán!

Győri László

”Meglépetés e költemény”

A költészet ura volt. S hogy valóban, arra a magam példája is jó. Másé is az lehet ugyan, az enyémet viszont biztosabban és részletesebben ismerem. Uralta, de mikor? Fodor András tanúsága szerint a negyvenes, az én tanúságom szerint az ötvenes évek közepén. Uralta, de mennyire? Annyira, hogy ennek a kis tanulmánynak a szerzője, a nem értelmiségi család fia tizenöt évesen a tankönyvek ellenére, a tankönyvek szövegével mit sem törődve, egyedül a versek miatt csakis József Attilát kért magának születésnap ajándékba – magától. Nem olyan világ járta arrafelé, hogy a gyerek majd a születésnapján csecsebecsének örül, nem, nem érte soha semmi meglepetés, arról sajátmagának kellett gondoskodnia, s én – ahogy ő valaha „csakis Adyt” kért karácsonyra, én – csakis József Attilát szántam magamnak születésnap adományul. S 1957 januárjában a városka egyetlen könyvesboltjában meg is vásároltam ötvenedik születésnapjára kiadott összes verseit, s odaírtam a címlapra: *Tizenötödik születésnapomra, 1957. január 29.*

Egy hónap alatt áthajóztam rajta, s az érettségiig újra meg újra elővettem, mit újra meg újra, szüntelenül az asztalomon állt, úgyhogy a huszadik századi magyar költészetet eléggé egyoldalúan, egyköltőileg tekintetem át. József Attila magasából lenéztem mindenki mást, holtakat, élőket egyaránt, sőt odáig jutottam, hogy tizennyolc éves koromig rajta kívül egyes-egyedül Tamási Lajos *Keserves fáklya* című ötvenhét eleji könyvét szereztem meg magamnak otthonra, haza, saját tulajdonul a *Piros a vér a pesti utcán* című ötvenhat októberi verse miatt, ami persze hiányzott belőle, de mindegy, azért a költő benne volt. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy abban az időben abban a világban, a Sztálingrádi utcában, az ecetgyár környékén nem járta rendszeres zsebpénz, mozira, ceruzára, Élet és Irodalomra (amely akkor egy ötvenbe került), alkalmilag kapott egy-egy kis összeget a gyerek, amiből éppen hogy kitélt a mozi, az újság, az uszoda ára, úgyhogy Babits Mihályra, Radnóti Miklósrá, Hemingwayre, Tersánszkyra csak a könyvtárból futotta, emiatt zarándokoltam el minden héten a bibliotékába, amely akármilyen vézna gyűjtemény volt, a nemzeti könyvtárral ért föl akkor ott nekem. A pult elé álltam, kívárni a sorom, s a nyakamat oldalra tekerve silabizáltam a könyvek címét a gerincen, úgy kértem a polcról a Tűztáncot, mert azt is, természetesen.

Mi volt József Attilában a mindent elsöprő, otthonos, belém áradó élmény? Mintha csak én beszélnék, én, a tizenöt éves gyerek; olyan idős, mint én, vagy alig több valamivel, s nézd csak, ilyen fiatalon már lehet szépet, komolyat írni; szemem láttára nő meg benne a versíró, s nő vele együtt a vers, a költemény. Az addig soha nem tapasztalt, következetes egyszerűség, hétköznapiság olvasztotta belém a darabjait, amelyek mégsem a földön járnak, minden szavában, képében, rímében, ütemében irodalom, s ez a csoda: ez a kettősség. Mit számít, hogy egy időben egészen idegen érdekek hálójába merül érthetetlenül, például a *Lebukott* című versével, de ugyan mit számít benne az elvtárs, amikor ebben is testközeli, érzéletes sorok vannak: „Az asszony szédül, szidja gyermekét / s a szomszédné a gangon kiabál, / hogy tőlünk sose kapja vissza már / az ujjnyi kevés lámpaolajat. Tél lesz, ragyog a fagy s az éhhalál” – igen, ily sorok, s ha a végére az csap: „Testvér, segítsd a lebukottakat”, még az a *lebukott* is a testvérünk lesz, az örök lebukott.

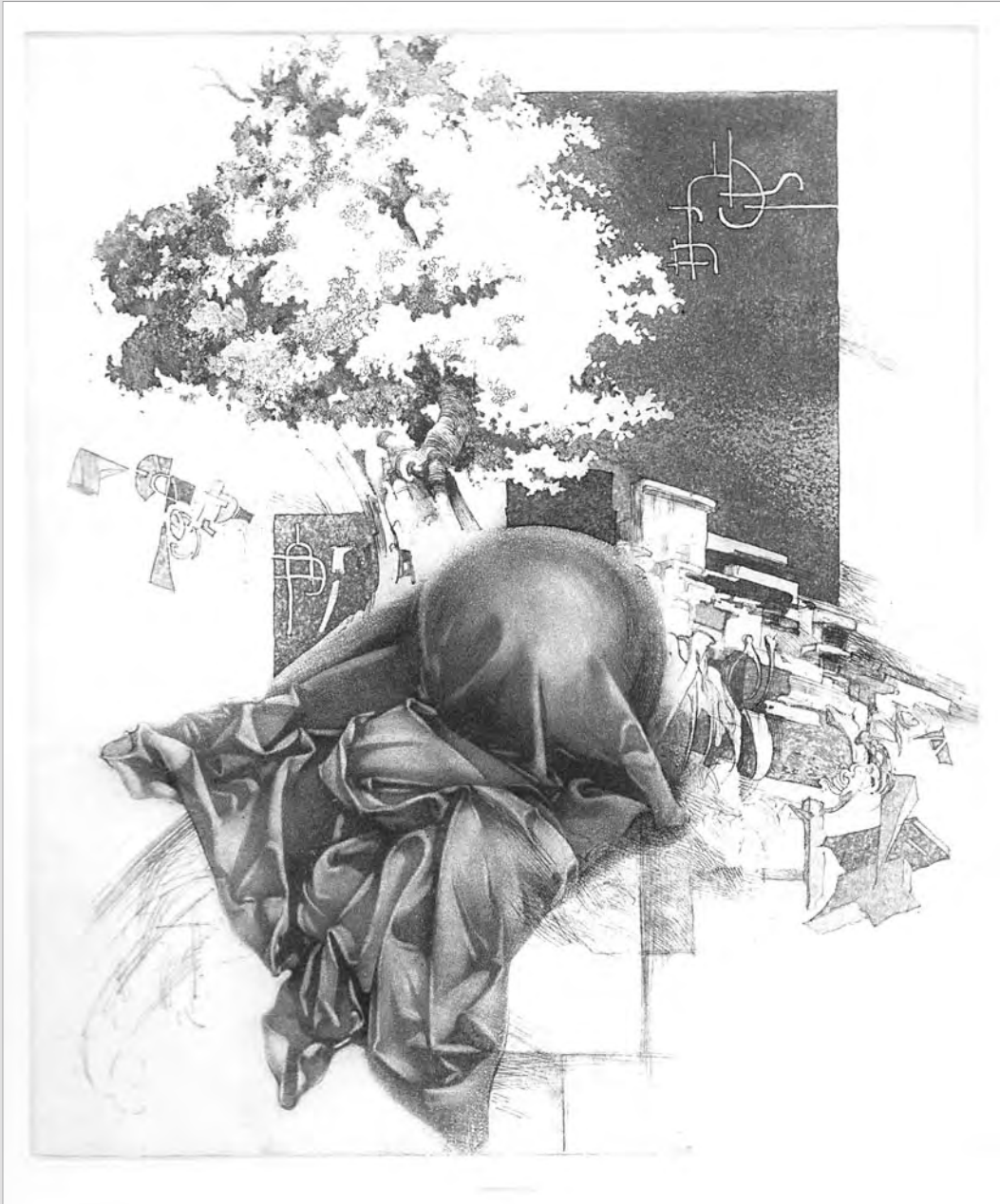
Ezt a fajta áttételt más költő az én szememben nem tudta megvalósítani. József Attila olyan eszméket is elfogadhatóvá, rokonszenvenné tett, amelyekről idegenkedtem. Semmi rárakott ideológia nem érdekelt, egyedül ő. Hogy milyen hatalma lehet magának a költészetnek, a szépségnek, egyetlen példát írok ide: kicsit, de – legalább nekem – nagyon is megható. Nagyanyám, egy idős parasztasszony, aki jó, ha egy-két Petőfi-verset ismert a XIX. század végi vályogveretes, Széna téri, nem budai, orosházi Széna téri elemi iskolából, még palatáblára írt, a helyes betűvetés finomságai nem érintették meg, nevét rövid ő-vel vetette a papírra, úgy, hogy özv. *Győri Pálné*, s a legnagyobb dicséretet mondta a *Mamára*, midőn unokája hangosan hajtogatta, hogy a fejébe menjen. – De szép ez az ének, még ha József Attila írta is – mondta. *Még ha József Attila írta is*, akit ezek a végrehajtók, ezek az államosítók, ezek a kulákozók dicsőítenek. Nem éppen irodalmilag közelítette meg a szent költészetet, a *Mamát* azonban igen, a vers szépsége lemetszette József Attiláról a fakínt, a ragadós, az ágrontó fagyöngyöt, s hitelesebb – hihetőbb – esztétikai ítéletet fogalmazott meg, mint egy akadémiai doktor. Mármost a szememben. Én magam is tisztán a verseket néztem, ahogy az evangélisták nézik az Istent: egyesegyedül a Bibliából.

„A hangok ömlenek a zongorából, / mint illatos teából száll a gőz. / Lassan simítja arcomat a mámor / és bennem most száz élet kergetőz.” Így kezdődött a könyv, az ötvenhetes, nem *A külvárosi éjjel*, ezzel a verssel nyílt ki előttem. Mintha a szemközti házból, a „patyolatos tótok”, a vászonnal vásározók házából, Pálfaiektól tolult volna ki a zongoraszó igazi tea gőzével keveredve. És így folytatódott: *„Hegyes fogakkal mard az ajkam, /nagy, nyíló rózsát csókolj rajtam, / szörnyű gyönyört a nagy vágyaknak. /Harapj, harapj, vagy én haraplak.”* Vagyis az ébredező, a képzelgő erotikával, ugyanazzal, amit én is érzek tizenöt, tizenhat évesen; ez az, én is ugyanazt mondanám, ha el tudnám mondani már. S végig, egészen a töredékekig: *„Még ne utazz el, Sárrikám, Pozsonyba, / hanem maradj velem, / ne hagyj el, ahogy itt hagyott osonva / verseim közt a másik szerelem.”* Sárrikám – olvastam akkor, amikor első szerelmemet bizony dehogyt hívták másnak, hanem hangról hangra éppen hogy ugyanúgy: Saroltának, Sárrikának, mint, aki el akar utazni Pozsonyba, de még ne utazzon el, még egy kicsit maradjon velem. S közben az *Elefánt voltam, jámbor és szegény; Egy átlátszó oroszlán él fekete falak között; Jusson a néniknek nagy bögre; Édes Hazám, fogadj szivedbe; A fán a levelek / lassan lengenek; Én állok minden fülkefényben...* Ahogy a vége felé közeledik, egyre súlyosabb, s tizenöt-tizennyolc esztendősen lehet, hogy nem is érttem, sőt lehet, ma sem értem egészen *A hetediket* (hidegen hagy), az *Eszméletet* (csak szakaszonként), lehet, hogy kevés vagyok hozzá, nem baj, sőt jó, ha egy költő nagyobb, mint az olvasója, élete végéig tuvé teheti a verset, hogy meglelje benne esetleg a titkot, a vers nyitját.

Érdemes-e annyi kommentárt, annyi tudományt átvenni hozzá, amennyit én is magamba gyűrtem? Az esedékes hozzáértőket, egy Fövény Lászlóné nevű nőt az ötvenes évek elejéről, aki porladó monográfiát írt róla, és végig a többieket, akik után majd ismét mások következnek. Hatvany Lajos Petőfi-könyveit nagyon szerettem, elbűvöltek, otthonosan duruzsoltak, beszélgettek, melegítettek, ugyanilyen József Attila-könyv nem akadt a kezembe soha. Nem a rideg tudományú, a tudományosnál is tudományosabb tudományú, a legújabb s a még újabb módszerű, hanem a lámpa alatt, emberi léptékkal olvasható az, amelyet a vershez illőnek gondolok, hiszen a vers végtére is nem matematikai képlet, meg is van írva: *„A líra logika, / de nem tudomány”*, ami ugyan érdekesen hegyezi ki; a líra azonban nem logika, csak annyiban, hogy mondatokból áll, s csak logikusan fölépített mondat (ítélet) szólhat bámiről, az viszont, hogy nem tudomány, a tudomány számára módfelett tanulságos. Nem jó a végtelékig eltudományosítani. Ha az a képlet: értem a verset, tetszik a vers, nem értem, amit róla írnak, ennél fogva odajutok, hogy a verset is kezdem nem érteni, s elbizonytalanodom: értem-e egyáltalán, sőt mi több: érthetem-e egyáltalán az irodalmat, akkor ez a képlet a költészetet kezdi ki, a költészet végét kezdi jelenteni. Annyi történeti érzéssel azért bírnunk kell: esetleg mifölvöttünk járt el az idő, nincs igazunk. Legyaluljuk a tudományt a versről, s alkalmasint mi vagyunk az a vétkes görcs, a homp, az egyenetlenség, amit le kell gyalulni róla.

Sok rövid-hosszú József Attila-tanulmányt, könyvet átbújtam, szerettem volna én is tudós lenni, imponált, s bőven, egy-egy eszme, egy-egy gondolat, egy-egy tény fölényes, kívül-belül való tiszta, tökéletes ismerete, a kikémlelt, a felfedezett, a megvizsgált ismeretlen, szerettem volna legalább egyetlen tanulmányt szorgalmasan, s bőven papírra vetni, de mindig elsiklott előlem. Szép lett volna, ám az is szép, ha még most is ugyanolyan kedvesnek, jónak, gyönyörűnek, szeretetre méltónak látom annak a régi ötvenhetes, tizenötödik születésnap könyvnek bármelyik lapján az én József Attilámat. A furcsa fiatal, aki ilyesmiket ír: *„S ha már csak bicska volna ebédem, / akkor is meggyfa volna cselédem.”* Akit emiatt olyan nehezen fogadtak el sokan, és akit éppen emiatt olyan sokan a legnagyobbak tartanak egyre, még mindig, még most is. Persze, a költők rajta is túlléptek, azt beszélük, más eszközök járják, egyebek a gondok, amiket próbálnak így meg úgy megfogalmazni, hanyatt estek eszmék, egyre kisebb részletek kerülnek szét egyre jobban. Szóval akadnak újabb furcsaságok, érkeznek az újabb furcsa költők. Már érkeztek is. De József Attila csak egy van.

Ismertem egy asszonyt, egy vöröshajút, aki a harmincas években volt fiatal, és aki egy társaságba járt József Attilával. Milyen volt? – kérdeztem tőle izgatottan. Nem elevenedett föl tőle, nyugodt maradt, s egyszerűen azt mondta: – Koszos. Koszos volt rajta az ing. A nyaka. – A polgárlánynak ilyen volt tehát: koszos. Van-e költő, akit ilyen érzéketlenül lefestett volna valaki? Egy szobor inge sohase koszos.

Frimmel Gyula
Augusztus
Mezzotinto, vegyes technika

Filip Tamás

Szellem, vasút

Szellemem szállt föl, és testem
érkezik meg talán. Utazom egyre
súlyosabban, összepréselve
könyvlapok és fülkefalak közé.
A jegyzeteim elúsznak, hiába
nyújtózkodom utánuk.
A bírónő butákat kérdez majd,
fiatal lesz és szemüveges.
A kalauzt már ízekre szedtem.
Mire jutok majd övele?

Tanútok lettem, ti akartátok.
Persze a múlt lágy részeit
kírágta az idő, de emlék nélkül is
róla beszéltek: ha becsukom
a szemem, ott áll a célkeresztben.
Ha megmozdulna, karjából
kiszakadna az infúzió, hát állva
marad az elképzelt sortűzben is,
amíg ki nem nyitom a szemem.
Aztán csak az emlék, hogy
mégis ott volt - állítja meg
egy pillanatra a világot.

Célegyenes

A színvak tájfutó az erdőből
mit sem élvez,
kezében iránytű
reszket, s torkában Vera szíve.

A szürke sávba mártotta
mindenét gondosan,
s hagyta, hogy az élő
pihéket lemarja lelkéről a sav,
de álmában látja olykor, hogy
zöld az erdő,
s az ősz sárgára gyűjtja
a lombokat.

A csigolya-prés fájdalmat sajtol,
a térdkalácsból rövidzárlat szikráz -
Úgy fut, hogy sajnálja őt az erdő,
észak nézi a fák mohos oldalát,
lassan minden oldaluk mohos.

Egy lepkét követ mióta,
s nem látja, hogy halálfejes.
Kiér a fák közül egy enciános rétre.
Megáll, fölpillant, előregörnyed -
és először látja kéknek
az eget és a földet.

Agyhalál

Azt hiszed, izzó mohán gyalogolsz,
próbálsz megfejtetni a szikrákat,
melyek lépteid nyomán születnek,
pedig itt nincs moha, csupán forró a talaj,
mintha egy sárkány szuszogna a föld alatt.

Egy átrakókörszél mellett lakunk,
ahol kiöregedtek mind a véradók,
és önálló életet él a logisztika,
hájtek csodák látványterveit
lódözve föl az ég közepébe.

Hatalmas terepasztal a kerítésen túl;
ha lábujjhegyre állunk, mint a törpék,
láthatjuk, ahogy a frontemberek,
a salakos pályán szétterítik a tervet.
Körülállják, akár egy sírt, és másnap

távírányított lények gyülekeznek.
Egész nap ásnak egy óriási gödröt,
és hiába minden igyekezet: rózsaszín
mosollyal a szájukon, estére olyanok
lesznek, mint az agyhalottak.

Prágai Tamás

Kalózok

– Ha elég kemény vagy, nem kezdesz dialógussal elbeszélést.

Leteszi a falbontó csákányt, kalapácsot vesz a kézbe, odaüt neki, aztán leteszi a kalapácsot. Az Ezredes a vaskályhánál szöszmötöl, megigazgatja a bádögbögrét. Megigazgatja, visszateszi a vaskályhára. A szinte izzó fémhengerről több helyen lekopott a zománccfesték, a töredezett fehér alól előtűnik a rozsdás, fémes anyag.

– Megtanítalak, hogy kell megcsinálni. Hogy azonnal közöljék.

Felveszi a falbontó csákányt. Minek közölni, ha egyszer úgyis "megvan"? Édeskés kozmaillat terjeng, szelídgesztenyének lehet ilyen szaga, amikor lefordított vaslábas alatt pirul, szétterjed ez a békebeli illat. Szinte hallani, hogyan pattog, pukkan.

Ki fog futni a kávé. A zacc a bögrére égett, odakormozódott a kék fémbögre köpenyére. Arra gondol, hogy ebből kell kiszűrcsölni majd, és máris émelyeg; a csákány nyelére támaszkodik; de észbe kap, megmarkolja. Odavág, téglatörmelék, por fröccsen.

Kizárt, hogy legyen kávécsésze, gondolja, a táskában; kiegyenesíti a derekát, odavág.

– Országos lapokban gondolkozz.

"Meg akar alázni, de ezt nem viszem haza."

(Jönne sített hordani, ha országos lapok közölnék?!))

– Nem tudom, hogy hullottam ki. Nem elég trendi, amit csinálok.

Konyharuha. Mondén zászló. A közepébe lyukat égettek. Kormos a lyuk széle.

– Neked is be kell adnod valamit. Azért rágom a szádba, hogy érezd, odafigyelek rád. Minden elbeszélésben legyen valami, ami személy szerint neked fontos. Színeznem kell.

Színeznem? Itt?

Részeg Mikulás zuhan az utcára, hasra esik, fejét odacsapja a villanyoszlophoz, a piros kreppsapka lepottyan a fejéről. Mintha bebámulna a szuterén ablakán: mint egy zsíros gombóc, olyan az arca. A kocsmájító becsapódik (megint megremegnek az alumínium lábasfedők), valaki dobog a vaslépcsőn, lerohan, ordít:

– Buzi Mikulás!

A Mikulás megrázza a fejét.

Egy kisgyerek és egy anyuka ér a képmezőbe, a gyerek egészen látszik, az anyuka deréktól lefelé...

– Gyere, kislány, adok egy szaloncukrot.

A tompa tekintetű piros ruhás zsebébe gyűri a sapkát, szaloncukor után kotorászik, végigtapogatja mind, aztán legyint:

– Tudod mit, inkább legyél jó!

Most fut ki a vaslapra susterregve a kávé, a susterégis elnyomja a kórust, a buzi Mikulás, buzi Mikulás egyre távolabbról hallatszik.

Elfojt egy káromkodást, lekapja a bögrét a vaslapról, ronggyal fogja meg, de így is égetheti a kezét: gyorsan a téglakupac tetejére dobja, ismét kiloccsan. Hát ezért van megpörkölődve a rongy. A műanyagflakonból vizet csöppent bele, hogy leüljön a zacc, aztán a bőrtáskából két kávécsészét vesz elő. Hát mégis van csésze a harapófogók, villáskulcsok, kalapácsok, szögek, csavarhúzó közt! Az egyikén vitorlás hajó, balatoni nyár, a másikon rózsabimbó – a balatoni nyár aranypereme csorba. Másodlagos tisztaságú csészék. Az Ezredes megfélezi a sötét levét a rózsabimbó és a balatoni nyár közt, a zacc nehézkesen leülepszik a sötétkék zománccos bögre alján, de ő biztos benne, hogy mindkettőbe jut azért, aztán ragacos fehér szemcsével teli neszkávés üvegcsét vesz elő.

– Cukor. Tessék. Amennyit csak gondolsz.

A szomszéd lakásban felordítanak: azonnal hagyják abba, mert hívom a hatóságot!

Az Ezredes rávicsorit, elé rakja a csészét, és azt mondja:

– Én vagyok a hatóság.

De ő már a vékony lányra gondol, aki norvégmintás, kötött pulóverben szalad a Vas utcában. A bal kezében szennyes bevásárlószatyor. A jobb kezében: óriási plüssmacska.

– Nem karmol a cicus?

– Pff....

Ráfúj. Vagy inkább perregett? Cicus... nem is volt rossz beszólás. Harmincsnak nézte. Harminc körül. Nem volt rajta kabát, pedig a szürkület fémhálójával leereszkedett a fagy, erős, korhadó Dunaszaga volt a levegőnek. (A sirályok a szemétkupacok miatt bejöttek a Duna felől.)

– Hova sietsz, fagytünder?

Gesztenye. Sült gesztenye! Mikor volt már! Pesti Kornél és Budapest aranykora volt – volt idő, mikor úgy vélte, egybeeshet ez a kettő. Kis vaskocsikban pirították a gesztenyét a forgalmasabb tereken és az aluljárók kijáratainál azok, akik idénymunkából éltek, és októbertől decemberig éppen ebből volt szűkös megélhetés. A város még nem kezdett süllyedni. A rakodópartok mészkölépcsői közt csordogált az enyv- és kátrányszagú víz, de még nem mosta alá a pesti oldalt; áradás idején pedig valódi vadvíz-szagot árasztott. Nem szivárgott még be alattomosan a háztömbök alá, nem gyűlt meg a lomha, nehéz sár a pincék zugaiban. Ismeretlenek voltak a háztömb-roppanások... Istenem! A régi Budapest! Emeleti lakásaikban nem szorongtak úgy a kisnyugdijasok, mint manapság, amikor a lágy sárba merülő alap bármikor megsüllyedhet, megrogy, és akkor a nehezedő több emeletnyi tömeg hirtelen alászáll, az egész épület megbicsaklik, kifordul, és a tartófal merev, halott testként borul az utcára.

Kisnyugdijasok – micsoda ostoba szó...! Él-e másféle nyugdíjas, ma, Pesten? De akkor még fiatalok voltak ugyanezek a megkeseredett, savanykás szagú öregek, és a szájuk szélén csak úgy habzott a remény.... Kávéházak és koktélbárok virultak a Liszt Ferenc téren és a Nagymező utcában, mint a sárgás penész a hátsó udvarok zugaiban, és éjfél felé, mikor a csupa-üveg, divatos helyeket zárni kezdték, kisebb és olcsóbb kocsmák felé vonultak a lagymatagon egymásba kapaszkodó fiatalok, az Oktogon táján ögyelegtek vagy csapatba verődtek a Kiskörúton az Egyetem épülete előtt, majd egymást taszigálták a sötétebb, zezugosabb utcák felé.

Korábban ismeretlen étkezdék szaporodtak gombamód Pesten. Arab és török vendéglők, ahol az elektromos tűz előtt forgó húshengerről kunkorira pirult darabkákat szel le Ali a hosszú késsel; indiai éttermek, ahonnét fűszerekkel teli mező, a konyha currysza terül az utcára. Pesti tudott egy perzsa éttermet valahol a Veres Pálné utca környékén, ahol mindig volt friss kacsahús. Talán úgy hívták, hogy "Arany Rózsa". Szép a savanykás mártás és a friss hús ízére gondolni most, amikor ismét fölveszi a hegyes falbontó acélt.

Szinte úgy lehet faragni, mint a homokkővet. Megtartja magát, alakra formálható.

– Nem volt zaccos a kávé?

Zaccos volt. A fogai között puha, barna mákszemek.

– A sirályokat etette. Döglött halat dobált a sirályoknak, hogy egyenek.

– A pulóveres?

Bólint. Az Ezredes vizet önt a műanyag táliba, ellögyöbi a csészét. Mintha mosogatna, de mégsem. Fölveszi a csákányt, nekivág, bontja a falat, de még nem lyukadtak át. Meghúzta gyémántvágóval a kontúrt, ahhoz igazodnak, másfél méter átmérőjű lyukra van szükség, hogy az elszívót átvezethessék. Szépen, egyenletesen kell csinálni, a lakosság érdekében végzett hatósági kötelezettségtől ingerlékeny lakók fölháborodása közben, akiknek nem tetszik, hogy másfél méteres narancssárga plexicső cső szalad majd keresztül a nappalijukon vagy a konyhájukon, és nekik azt kerülni kell, lehajolni és átbújni alatta, hogy a plazmaképernyős készülékhez vagy az ételpreparátorhoz jussanak. Itt most aljzatbontás is van. Legalább negyven centire le kell még menni a szint alá. Ott van a kő. Arra lehet rárakni majd az alapot, amihez kimerevítene.

Egyenget és lapátol. Most inkább csak lapátol, hogy ennyire behúztak. Épp elég elhordani a sített. Amilyen tempót az Ezredes diktál! Nem tudni, miért nála csapódik le mindig a munka, gyanús az egész ügy... mindegy, csak fizessen... másokkal dolgoztat... Csoda, hogy most ő is beállt, és néha igazít valamit a kibontott kupacon, megkocogtatja a falat vagy arrább tesz egy útban levő szerszámot.

Most ráadásul az Ezredes bont, és ő megéri elhordani az egészset.

Ütés puffan a hátán.

– Fontosabb nem jut az eszedbe?

Úgy áll a kezében a csákány, mint egy vasmacska.

Lapátol, mintha nem venné észre, hogy az Ezredes abbahagyta a bontást, és most őt nézi. Hátratulja a talicskát, újabb halom képződött, a talicskát közvetlenül a halom mellé tolja, a lapát elakad a törmelékben, alá kell nyúlni, a padlón elcsúszik azért, a kötelező padlóvédő plexilapon úgy hatol előre a lapát, mint kés a vajban. Vállat von. Rosszindulatú az Ezredes arca. Ha nem lenne vágás a szeme alatt, elhinné, hogy rajta akar segíteni, azért ajánlotta fel ezt a munkát. Csúnya, csúnya ütés lehetett, ami az arcát így kicsinálta. És ha borotválkozna? Mért

nem tud ez borotválkozni? Megtehetné, biztosan van borotvája. Nem szuterénban lakik, mint ő – fali mosdó az ajtó mellett, mögötte fali fülkében villanyrezsó –, de még neki is van borotvája! Legalább a horgolt sapkát ne tette volna fel.

– Ki vagy te, hogy átnézel rajtam?!

A csákány hegye a jobb térde felé mutat, egészen közel van.

Szótlánul lapátol, a kitermelt föld így előbb utóbb el fog fogyni, megszűnik majd ez az alibi-mozgás, meg kell állnia, és nem kerülheti el, hogy az Ezredes szemébe nézzen, és akkor mondani kell valamit. De mit találjon ki? Nem az a dolga, hogy nézzen, hanem hogy lapátoljon.

Észbe sem kap, olyan gyorsan üti meg. Épp csak odakocantja a térdéhez a csákány hegyét. Ennyi elég, és a térde élesen megbicsaklik. A porcot találta el. Ez aztán fájdalom! Az ásó hegye a sittre zuhan, még szerencse, legalább a nyélen megtámaszkodik, nem is fáj most, inkább zsibbad a térde.

– Jegyezd meg, hogy a haverod vagyok. Adtam kávét, nem?

Nem tudna arra a lábára ránehezedni. Jót akarok neked, de ha pofázol, azt nem szeretem, fejtegeti az Ezredes, és még igaza is van: ő fizeti a napot azért, hogy hordja a sittet. Nem kellett volna annyira nézni. Hogy mért nem tartja a száját, az ő baja. El fogja veszteni ezt a munkát is... Nem fogja kifizetni a napját, és igaza van: elvégre pofázott. Tény. Erre fog hivatkozni, vagy ráhúz még egyet a csákánnyal, aztán biceghet lefelé a lépcsőn. Lent meg elkapják a lakók... Az Ezredesbe nem mernek belekötöni, rajta töltik majd ki a bosszújukat.

– Közben beszélgetünk. Mert van rá időnk.

Bal lábon egyensúlyoz, próbálja kiegyengetni a jobb térdét, de minden mozdulatra sajog a porc. Hajlik azért. Fáj, de hajlik. Az Ezredes aztán tudja, hova kell ütni! Nem csoda, hogy az ő kezébe fut össze a legtöbb megrendelés. (Igaz, jattot ad a közüzemnek.) Azt mondják, hogy a kalóznak is dolgozik, a vezetékeket rosszul köti be, csatlakozási pontokat létesít, ahová ők is beköthetik készülékeiket, és ezért egyre több helyen ott vannak... A szellőzőrendszeren, a vezetékeken keresztül bejutnak a lakásokba, a középületekbe, és megcsapolják az energiapontokat... Minden épület egy-egy energiaközpont, ezekből árad a társadalom hajtóereje....

Azt mondják, az Ezredesnek innen esik le a nagy pénz!

De tudja is mozgatni az embereit. Kiszed belőlük mindent. Nincs előtte titok. Őt is kivakarja a szarból, mert elterjedt róla, hogy ír... elbeszéléseket ír a szuterénban, a lomtanitáskor szerzett konyhaasztalon. Munkát adott neki... Elmondja, hogyan kell megírni, hogy jó legyen... Ő meg néz és beszél!

Lenyűgözi a szép, baráti gesztus, hogy az Ezredes dolgozni hívta. Harmadik alkalommal állt már a metrófeljáró előtt a munkások terén, amikor intett neki, hogy jöjjön. De már előző nap is – már akkor majdnem intett. Érezte. Ahogy végigmustrálta a testét. Kihúzta magát, de nem nézett vissza hivalkodóan, nehogy önteltnek tűnjék.

A teste magáért beszélt, az izmai, az akaratereje.

(Azt mondják, az Ezredesnek van egy pincéje a Mester utcában, a vízszint alatt. Áradás idején ellepik a folyami rákok. Tiszta rák minden, meg rákhéj.)

– Fussunk neki még egyszer, utoljára. Szóval leszóltottad. Aztán?

Rádől a lapátra, megnyomja. Tudja, hogy az Ezredes nézi a tarkóját. Egy nagyobb darabot kézzel emel fel, a talicskában púposodó sitt tetejére dobja, leteszi a lapátot, megragadja a talicska szarvát és keresztül tolja a pallón a ledobó felé.

– Átvágtam előtte a Bródy Sándor utca felé, hogy összefussunk a sarkon.

Az Ezredes grimaszol, de leereszti a csákányt.

– Nem vagy elveszett gyerek, mi?

Föltűnően, de nem tolaodóan követte a plüssmacskást. Észre kellett vennie, mert néha kicsit be is előzött – persze a szemközti járdán –, hogy a látóterébe kerüljön; aztán a saroknál, a kirakat előtt bevárta. Mintha a kirakatot nézné.

Ahogy kifordult a sarkon, megtorpant.

– Mi az, tetszik a cicám?

Bólintott. – De általában nem vagyok oda a macskákért.

– Nem bánom, belém karolhatsz. Úgyis fázom.

Éppen a szuterén felé indultak el. Szótlánul mentek, mert neki semmi sem jutott eszébe ebben a helyzetben – zavarba jött attól, hogy lepattant ruhában megy karonfogva a lánnyal (munkához volt öltözve, a rosszabb kabátját vette fel). A kabátnak kifejezetten állott volt a szaga. A szuterénban nem tudja szerét ejteni, hogy kimossa – egyszerűen nincs megfelelő méretű edény. De erről most nem számol be az Ezredesnek, inkább lapátol; és az Ezredes arcát nézi közben, titokban, és fél, hogy bármikor lesújthat a bontócsákánnyal

– Mit csinálsz, amikor épp nem a macskám után lófrálsz?

- Író vagyok. Vagyis... régebben írtam.
- Ne mond! Jobb, mint vártam. Azt hittem, hajléktalan vagy. És most nem írsz?
- De! Most is írok. Néha írok.
- Van neved?
- Pesti... khm... Pesti Kornél... néven publikáltam...
- Ez valami álnév?

Hajléktalan? Hát majdnem. Előző este vett egy literes asztalit, mert úgy érezte, nem bírja tovább a feszültséget, és elköltötte azt a pénzt, amit a hétvégére szánt, hogy egyen, és a savas bor marta a gyomrát – nem kellett volna a lánnyal kikezdeni, most szemlátomást az is ráakaszódik, – távolról érzek a hangja (“miket írsz? meg is jelennek az elbeszéléseid?”), mintha nem is ő válaszolna (“az nagyon régen volt, hogy megjelentek, talán évekkkel ezelőtt, igen, már több éve”). Nem akarja meghallani, amikor a lány megkérdezi, hogy most miért nem. Segít neki a macskás lány, ez tény: szóval tartja, és így nem kínos a találkozásuk; így elodázható a kudarc, ami azért előbb-utóbb úgyis bekövetkezik, ha kiderülnek a körülményei, hogy alkalmi munkából él, szuterénban lakik, napról napra él és ténylegesen éheznek, és semmi reménye arra, hogy ebből a helyzetből kikeveredjen. Nem viheti a lányt a szuterénba. És ha ő mehetne föl a lányhoz? Ez volna a szerencsésebb. De akkor a kabátját kell levennie, és zárt térben mindenképpen érezhető lesz a szaga. Ő már megszokta, nem érzi, de biztos, hogy van szaga, hiszen a szuterénban nem tud rendesen megmosdani.

- Meghívsz egy teára?
- Ööö...

(Ezt rendesen megmondta.)

És mit veszt, ha meghívja? Legfeljebb faképnél hagyja, ha meglátja a “szuterént”.

Mikor is volt utoljára nővel? Egy ilyen nővel!

- Csak csalánteám van.
- Szeretem.

És ha szereti a “nem mindennapi” helyzeteket?

(Penetráns. Ez a helyes terminus, Kornél.)

Már ez is több mint amit remélt. Vigye magához? A penészbe? A salétromba?

Ha már egyszer lejött a szuterénba... Akkor majd... Ki tudja...

Aztán kiderül, hogy a közigazgatásban vagy a kalózok közt vannak ismeretségei; vikingek, szálfatermetű normannok; a kalózok közt, akik a hálózatot csapolják...!

Azok fölkenik a vérét a falra.

Megáll, szembefordul a lánnyal, megkérdezi:

- Mit akarsz tőlem?
- Az orrához nyomja a macska orrát.
- Olyan szép szomorú a szemed.

Az egész téglákat félredobálja, csákányt vesz fel, az Ezredes kezében még mindig ott a másik, az a hegyesebb végű, ha nem szólal meg, bizonyára le fog sújtani – lehet, hogy már nem a térdére, hanem a gerincét, a tarkóját, a koponyáját üti meg.

A kezében nincs ott a csákány.

A barna bőrtáskában kotorász, fél szemmel figyel, az Ezredes műanyag flakont vesz elő, nem áll meg a keze, gépiesen dobálja oldalra a téglát, az Ezredes közeledik a flakonnal, a vállára teszi a kezét.

– Igyál.

Konyak. Valamilyen konyak. Szúrós alkoholszaga van és keserű, de konyak. Szüröcsöl, néhány csepp lefolyik az állán, kidugja a nyelvét és lenyalja, az ezredes vigyorog, kicsavarja a kezéből, beleiszik, elteszi a flakont.

– Szóval? A csajodról beszélünk. Neve van?

Mért érdeklis az Ezredes a neve?

Vagy tényleg ő fontos az Ezredesnek? Azért faggatja? Írni is tanítgatja... Fontos az Ezredesnek, tervei vannak vele, ismerni akarja az “életkörülményeit”.

Mért ne mondhatná meg, hogy mi történt közte és Angéla közt, aki – ha a plüssmacskát nem találja meg aznap a szeméttartály bádoggfedelén – feltétlenül öngyilkos lesz, vagy legalábbis így mondta akkor. Neki volt odakészítve az a macska, “azért nem merült el a folyam korántsem tiszta habjaiban...”

- Azt mondta, olyan a szemem, mint egy plüsscicának.
- Plüsscicának?

Bólint.

Egyáltalán nem zavarta a rendetlenség és az áporodott szag. A csatagos ágykeretre ült, felvetette a fejét és megkérdezte: itt maradhatok?

– Tudod te, hogy ki ez a nő?!

Nem tudja. A múltjáról nem beszélt. Nem is kérdezte. Jobb, hogy egyiküknek sincs múltja, mert akkor neki is a megunt és megutált életéről kellene beszélnie. Nap közben hosszabb időre eltűnik... ez rejtélyes. De neki is megvannak a "saját útjai"! Munkát keres vagy nézeget az utcán, végigjárta az útvonalait és csörgeti az ipari szatyrot a visszaváltó előtt. "Önálló életet élnek".

– Önálló életet élünk, egyikünk sem bírja a túlzott kötöttséget – feleli és kétszeres erővel lendíti meg a csákányt, energikusan lapátolja a törmelékét, a konténerbe csörömpölvé hull a sitty a ledobón keresztül, fordul a talicskával, egyszerre ott van az Ezredes gyűlölködő tekintete, fölveszi a csákányt, nekivágja, keményebb kődarabot érhetett, szikra cikkán (talán a téglába hullott egy kődarab), félretolja az Ezredest, az ütni kezdi, szerencsére nem a csákánnyal, hanem a lapáttal, tompán puffan a hátán, alig érzi, mert az ütés erejét fölfogja a vastag kabátbélés.

Egy idő múlva az Ezredes zihálva megáll.

– Este áthozod hozzám a nődöt.

Tehát igaz!

A kalózkodnak dolgozik, mert ezt így csak a kalózkod tudják. Kiszedik belőled, hogy mi a legfontosabb: ami a legfontosabb, azt magadnak kell elmondanod, szinte tálcán nyújtod át nekik, mert olyanok, hogy kiszedik belőled... De ez nem elég. Önként kell átadnod, úgy, hogy túlhegyeni megbánás se motoszkáljon a szíved kamráiban, mert ha arra rájönnek! A megbánás tújére szűrnak fel. Elképzeli, hogy meglendíti a csákányt, szép, lendületes ívben zuhan, az Ezredes torz ábrázata, nincs ideje félreugrani – nincs ideje, vagy nem akar félreugrani –, nem tudni, mi történik, lábánál fogva vonszolja a testet, elájult vagy meghalt – a kalózkod embere, semmi kétség, azért ilyen nehéz – aztán elfordul a ledobótól, hordani kezdi rá a sittyet, csörömpölvé hull alá a több emeletnyi mélybe a törmelék... odavág, a csákány hegye átüti a falat, ordítás hallatszik a másik oldalon és keserves káromkodás, mintha az alvilági folyó tetemei nyüzszítenének, aztán egy magas fejhang monoton és erőteljesen, de korántsem idegesen ismétli, hogy a ká anyátokat, a ká anyátokat –

De aztán úgy érzi, most már ez is kevés, az alap még mindig nem tárult fel.

Frimmel Gyula
Profil
Mezzotinto, vegyes technika

Oláh András

apáink

apáink
megfagyott felkiáltójelek
a voronyezsi hómezőkön

messze a meszelt falú otthontól
az átszabott határoktól
ahol újra és újra torzszülött
álmok kísértenek
melyekből nincs ébredés

* * *

tovarobogó
katonai szerelvények
írták akkor a történelmet

tévedéseink ablakán
füst szivárgott

házak s hidak torzói
kopott pincegrádicsok
romok
romok
romok

* * *

valaha itt állt a házatok

– anyád reszkető kezét
fogod s megérted:

ha nincs hazád
házad otthonod
nincs honnan emigrálni sem

ráismerni még

Isten azon az őszön
telesírta a mindenséget

lelkében ismerős
félelem mocorgott

mert föltámadtak
a sötét erők

s idegen hitűek
égették föl
a szavak tarlóját

* * *

mi – kikre égő kanóccával
vár a holnap –
maradtunk fegyvertelenek

az eső elmosta azóta a vért
de az utcaköveken
ráismerni még
Isten szálkás betűire

szemben az Édennel

(1989. június 16-a emlékére)

a kegyelet gyertyái mikor kihunytak
feszülő lepkeszárnyakon
hazaindultak akkor a szavak
– szembetűnő volt a csönd
mi utánuk ott maradt

a helyzet azóta némiképp változott:
a csillagos Éden kapuján túl
a vezeklő talpak présében
eltiport álmok nyüszítenek
s mint kinőtt cipő
szorít makacsul tovább
az elfojtott mostoha harag

Ami meg van írva

Miért Jézus vérét
szomjazza a tömeg?
Pilátus nem értette.
Állt az árkádok alatt
összehúzott szemmel figyelve
a vadul üvöltözőket.
Ördögi terve, hogy koncul
dobja a Tanítót a csőcseléknek,
bevált. Mégis kétség mardosta,
hogy jól döntött-e:
„Mártírt csinálunk a názáretiből,
a legendák pedig olykor
veszélyesebbek, mint a fegyver.”
De főtisztjének cinikus válasza
némiképp megnyugtatta:
„Csak bevégezzük,
ami meg van írva.”
...ami meg van írva... - csengett
vissza fülében a mondat,
s a derús eget fürkészve

Frimmel Gyula
Idő (részlet)
Mezzotinto

Saáry Éva

Hol volt, hol nem volt...

Az a baj, hogy a gyermekkor világát felnőtt fejjel térképezzük föl, pedig még saját kicsi korunkra emlékezve sem vagyunk képesek újra beilleszkedni akkori gondolkodásunkba, nem tudjuk visszaidézni akkori érzéseinket.

A nehézség mindjárt az alapvető dolgokkal kezdődik. A gyermek másként látja a teret, az időt. Emlékezzünk csak vissza, hányszor csalódtunk, midőn visszatértünk régen látott, jólismert helyekre.

- Hát ez az udvar ilyen kicsi? Valamikor rejtélyekkel teli, hatalmas birodalom volt; csupa csoda!
(Meggockázthatnám ezzel kapcsolatban azt a kijelentést is, hogy talán csak a gyermek fogja föl a jelenségek igazi értelmét, mert fokozott figyelemmel él át mindent. A felnőtt ezzel szemben csupán a felületet látja - ha látja!?)

És az idő! A végtelennek tűnő balatoni nyarak! Mi minden fért bele annak idején egyetlen napba! Sőt, még unatkozni is lehetett! Élénken emlékezetemben él még a nyafogó panasz:

- Anyuú! Unatkozom!

S a válasz is:

- Nem szégyelled magad! Értelmes ember sohasem unatkozik. Mindig talál magának valami elfoglaltságot.

A kenesei ház emeleti ablakából hányszor de hányszor bámultam a szemközti templomtornyot, az első világháborús emlékmű porosodó kőfiguráit, miközben a falakat sűrűn beborító repkény rengetegében darazsak dongtak, szitakötők, lepkék lebbentek, s valahol a távolban szívfájdítóan csillogott a nagy víznek az égtől alig elkülönülő, halovány csíkja...

Nyarak Makón a keresztanyámnál, s minden csodák legnagyobbika: a piac! Nem egy deci tejfölt vásároltunk, hanem egész, súlyos köcsöggel, melynek széleit már ott a forgatagban elkezdtem nyalogatni (egyszer könyökig bele is csúszott a kezem).

Mosolygó gyümölcsök, zöldségthalmazok, csíkos-bibircsók, apró díszitők, de főként a földre, ponyvára kirakott tarka cserepek! Azokat szerettem a legjobban. Órákig el tudtam volna nézni őket, simogatni a finoman kidudorodó festékvirágokat... Szegény keresztanyám ritkán úszta meg, hogy ne vásároljon nekem egy-egy kis csuprot, kancsót. (Hová lettek vajon azok a kerámiák??)

Magányos, ide-odahányódó gyermek lévén, sokat voltam felnőttek társaságában, s ezért megpróbáltam magamat szórakoztatni.

Négy-öt éves koromból a fantázia-játékok jutnak eszembe. Nagyon szerettem mesét hallgatni (Benedek Elek Magyar mese- és mondavilágának 10 kötete életreszóló élmény és tanulság marad: stílusom, világnézetem alapja!), de még jobban szerettem magam kitalálni történeteket. A konyhában, miközben keresztanyám főzött, ott ültem közelében a kis zsámolyon (ma már nem léteznek a házakban ilyen takaros "sámlik"), s mindig azzal kezdtem a mondanivalómat, hogy:

- Keresztmama! Mit szólna hozzá (felnőtteket akkor nem tegezhetünk), ha most egyszerre kinyílna az ajtó, és berontana egy nagy, barna medve...?

Vagy:

- Mit szólna hozzá, ha egy griffmadár csőrébe kapná a házunkat, s azon vennénk észre magunkat, hogy repülünk...??

(Dehát az én mostani képzelőerőm -ijedten döbbenek rá- nem éri el az akkori kisgyermekét. Nem tudom olyan élvezettel, olyan aprólékos gonddal kiszínezni a részleteket).

És keresztanyámnak, bármennyire el volt foglalva, válaszolnia kellett rá, hogy "mit szólna" mindehhez...

*

A balatonkenesei nyarak azért is emlékezetesek voltak, mert azokat három évvel fiatalabb unokahugommal, Árpási Ágival töltöttem (aki szintén egyke volt), s a szénzünetek, bombázások következtében néha 4-5 hónapra nyúltak.

A legfőbb élmény és szórakozás természetesen a víz volt. Eleinte nagynénémrel, Mancsi néniel hármasan csónakáztattunk (hogy ne is mondjam, szigorúan a part közelében), de tízéves korunktól kezdődően, midőn Mancsi néni csak rövid napokra tudott Pestről "leszaladni", s Apu orvosi elfoglaltsága megnövekedett, magunk vágtunk neki "Aspirin" nevű csónakunkkal a végtelen tónak. S ez volt a legcsodálatosabb, a valóban jellemformáló:

a szabadság élménye! Jóformán egész napunkat a ringó, nyikorgó deszkákon töltöttük, hallgatva a hullámok csobogását. Egyikünk evezett (fényes őszi napokon a le-lebukó vöcsköket is kergettük - persze, reménytelenül), másikunk fölolvastott valami regényt. Közben fürödtünk, énekeltünk, de ott írtam a röneszansz Olaszországában játszódó, romantikus kalandregényeimet, Ági kérésére nem egyszer azt is lerajzolva, hogy melyik szereplő "hogyan néz ki". Ezek a sztorik bünbánóan bevallom részemről a zsarolás eszközei is voltak. Mindig a legizgalmasabb résznél hagytam abba a szöveget, s az írást csak bizonyos föltételek mellett voltam hajlandó folytatni. Így alakult ki az a gyakorlat, hogy unokahúgom inkább elvégezte helyettem a házi munkákat, csakhogy tovább olvashassa a történetet. Néha azt is megtettem, hogy a kéziratot bezártam egy kis ládába, és eldugtam a kulcsot. Ez is játék volt: a kulcs keresése!

Természetesen, mindezeket nem időrendben mondom el. Emlékezetemben az évek összefolynak, s egyetlen nagy kaleidoszkópot alkotnak, amelyben hol ez, hol az csillan föl erősebben...

*

Manci néniéknek ruhaszalonja volt a Váci utcában, s mindig nekünk adták az elévült, kidobásra ítélt divatlapokat.

Egyik kedvelt szórakozásunk volt, hogy kisollóval gondosan kivágtuk a figurákat, s azonosítottuk őket magunkkal - úgy értelmezve, hogy azok mind mi vagyunk, más-más ruhába öltözve. S ezek az alakok ide-odajárkáltak, cselekedtek s (esős időben) órákon át "csevegtek" egymással...

Közben a cica, a minden évben frissen "született" kiscica, ott ült az ölünkben, s vidáman eljátszadozott a "kinyírt babák" hulladékával. (Istenem, ha egyet is magnószalagra lehetett volna venni azokból a beszélgetésekből!)

Természetesen voltak más, "igazi" pajtásaink is. A strandon néha bandákba verődtünk, "háborúsdit" rendeztünk, vagy bújócskáltunk-fogócskáltunk a kabinok között; otthon pedig, az orgonabokrokkal, rózsafákkal szegélyezett, fényes fehér kavicsokkal teleszórt udvaron a legkülönbözőbb, sebtében kitalált történetek keretébe illesztettük bele társasjátékainkat.

Mitagadás, nem voltak ezek mindig ártatlan (már a felnőttek szemszögéből nézve) dolgok. Számunka az élet kegyetlen oldala is "játék" volt, mint ahogyan a macska is "játszik" az egérrel...

Emlékszem például a "kivégzésekre"! A "bíró" a szemétdombot befedő deszkán trónolt, s a pincéből ("várbörtönből") szállította eléje két "zsandár" a rabokat.

Az ítélet általában "lefejezés" volt, amit a favágó tönkön egy pálcával a "hóhér" jelképesen hajtott végre. A "halottat" akinek szigorúan tilos volt kinyitnia a szemét aztán beletették a mosóteknőbe és visszazállították a pincébe, ahol (szűkében lévén raboknak) föltámadt, és újra a bíró elé állt...

*

Nyári estéken gyakran kísértünk a hajóhidra (vagy csak kikupordtunk a konyha betonlépcsőjére), s néztük, néztük a csillagokat...

Akkor azok is sokkal de sokkal fényesebben sziporkáltak, mint manapság, s midőn egy-egy lefutott a sötétkék égboltozatról, hallani véltük a suhogását...

1983 (2003)

“Megszépítő messzeség”

- Variációk egy témára -

Álni egy erkély alatt, valahol a Krisztinavárosban, és szívdobogva figyelni a főnről leszűrődő beszéd-foszlányokat. Nem a szavak értelmére, csak a hangok színére, zengésére összpontosítani figyelmemet...

- Miért nem mondd meg Miklósnak, hogy szerelmes vagy belé? - korhol Judit.

Megmondani? Meg lehet ezt mondani?? Istenem! A dologban éppen a bizonytalanság, a sejtelmes várakozás, a találgatás a legszebb... Tizenhét éves vagyok (Ő tizenkilenc), s ez az első “komoly” érzésem.

Természetesen, akkor, ott még nem tudhatom, hogy az egész hamarosan “elfűjja a szél”. 1948 tavaszán - éppen midőn hazatérek belgiumi tanulmányutamról! - szokik Miklós Nyugatra, s az utolsó összejövetelt (nehezen viseltem el, hogy mindig elkésett a randevúkról) nem követi soha többé kibékülés.

Később értesülök róla, hogy belépett a jezsuiták rendjébe, de nem csodálkozom: mindig túlzott lelkesedés, elvont, “égi” idealizmus volt benne.

Aztán elmúlik 30 esztendő. Egy cserkész gyűlésen figyelek föl a nevére. Nagy elismeréssel emlegetik. Ez csak Ő lehet!

Torontóba látogatva 75 őszén, föl próbálom hívni a parókián, ahol plébánoskodik. Naponta tárcsázom újra és újra a számát, de sohasincs otthon. (Tűz Tamás költő barátom mondja, hogy “sokat csavarog”, “nem találja a helyét”, no meg azt is, hogy “nem papnak való”).

Európába visszaindulásom előtt pár perccel még egy kétségbeesett kísérletet teszek.

Jelentkezik! Hangja kenetteljes, és “kedves testvéremnek” szólít. Legszívesebben valami nagyon gorombát mondanék, de elharapom.

- Találkozni? Nem, már nincs idő találkozni. Késő!

A gép ovális ablakából, a vastag, piszkos üvegen keresztül vetek utolsó pillantást a repülőtéri épületekre, a városra. Fejem fölött kigyullad a felírás: “Fasten seat belt!” Nagy robajjal beindulnak a motorok...

Miklós! Vajon, mit jelentett számára ez a váratlan fölbukkanás? (“Csak a halottak nem térnek vissza”). Jelentett egyáltalán valamit?? És akkor... régen, midőn még együtt jártunk a Kossuth Diákkörbe, és azt hittük, meg fogjuk változtatni a világot??

Talán igen. Talán nem.

*

Vitány vára. Nyári felhőktől foltos, vakítóan kék ég.

Sikerült félórára lerázni az évfolyamtársakat, s megbújni egy mohos fal tövében.

Az érzékek ébredése! Minden alkalommal több és több merészség...

Jancsi csillogó szeme, homlokába hulló, sötét hajfürtjei, ahogyan fölém hajol és félénken, bátortalanul, folyton rám-rámpillantva, hogy “mit szólok hozzá”, babrál a gombjaimmal...

- Tedd a fejemre a kezed, hogy tudjam, nem haragszol!

A pirospöttyes kartonruhának később - Isten tudja, hol, mikor?- nyoma vész.

Az sem kizárt, hogy létezik még valamerre. Mikor elváltunk, Jancsi, az utolsó pillanatban, talán kilopta a bördöndömből, és eltette “emléknek”... (Vagy Magdi, a házvezetőnőm volt a tettes? Nehezen hiszem.)

Izgalmas egyetemi barlangtúrák! A solymári “szülőlyukon” ma már biztosan nem tudnám magamat kigyózó, vonagló mozdulatokkal átpréselni. A “Pokolba” vezető kürtőben csak a karok és lábak óvatos kitémasztásával, a karbidlámpa rezgő fényét figyelve, lehet le- vagy fölfelé araszolgatni. Milyen kellemes gyöngének mutatkozni, hogy a Másik erős lehessen!

Aggtelek. Féltékenységi jelenetek és - fullasztó csókok...

Eszközök lennének csak valami Hatalmas Akarat kezében? Céljai érdekében (melyeket mi sohasem fogunk megérteni) fölhasználnak, kihasználnak bennünket, de mi mégsem érezzük ezt megalázónak: bódító, édes...

*

Endre már a tudatosan vállalt (titkos!) szerelem. Lefojtott s a “bűn” tudatától fölkorbácsolt szenvedély. Őrlő, pusztító vágy, amelynek nincsen külsőségekre, kulisszára szüksége. És mégis, a hosszú, átvirrasztott éjszakák háttérében most is ott érzem a szénaillatú falusi csöndet, a sötét égből előparázsló csillagokat s annak a nyugtalan lángnak a lobogását, melyet a szomszédos, végleges magasságát elért épület csúcsára ültettek...

Hatalmas erő, forró mámor és gyötrő kín tud lenni a szerelem!

Egy buta, apró mellékkörülmények miatt meghiúsult találka napokig tartó szenvedést okoz.

“Leírhatatlanul rosszul esett az, ami vasárnap este történt” - áll a sárguló szélő levélben, amit Endre, egy átmeditált éjszaka után vetett papírra. - “Még amikor a villamosról leszálltunk, akkor sem hittem el, hogy komolyan mondd, mert annyira képtelenségnek tűnt, hogy képes vagy mással (hogy kivel, nem firtatom) elmenni. Amikor elbúcsúztunk, egészen össze voltam törve. Eszembe jutott a sok képtelen kijárás Nagylengyelbe, a nemalvások...”, majd: “A program lehetett volna akármilyen fix, ha akartál volna, akkor is találtál volna kibúvót...”

Endre azóta kint aluszik a kassai temetőben, de máig belém-belémhasít a szemrehányása!

*

Ismét más képek: titokzatosan zsongó trópusi éjszakák Gabonban, az Egyenlítő alatt - és Párizs, Szajnapart!

De talán a legszebb mégis (néha a kevesebb több!) a lopva váltott, lehelet-puha csók a fűrészi irodában, a fehér jégsekrény ajtajának dőlve, fél szemmel állandóan a bejáratot figyelve, nem nyit-e be a lángoló afrikai nyárból, munkától gyöngyöző homlokkal - valaki!?

Végtelen autótúrák a hepe-hupás, vörös lateritutakon, liános őserdőkből, hullámcsapkodta óceánparton...

Egy francia mondás arra figyelmeztet, hogy “aki félkézzel vezet, annak útja vagy az árokba visz, vagy az anyakönyvezetőhöz”. Néha azonban sehová se, vagy csupán a ragyogó Végtelenségbe, ahol minden kis epizód drágakővé fényesedik!

- Nem kérek mást az élettől, csak azt, hogy ez az út sohase érjen véget!

Fatörzsből vájt, bennszülött pirogjaik hangtalanul siklanak a nyálkás, barna vizen. Tavirózsák! Rengeteg tavirózsa. Elakad közöttük az evező. A mangróvék csontbordáin majmok viháncolnak. Mi számít többet, az arc vagy a díszlet?? Vajon, akkor is szerelmes lennék Josephbe, Claudeba, Bernardba, ha máshol találkoznánk? Mondjuk, egy sívár európai szobában, a villamoson...? Nem tudom. Semmit se lehet tudni. Minden mindennel összefügg.

Nyár. Erős, olvasztó nyár. Meddig tart? Meddig kísér? Mikor apad el az ereinkben keringő kábulat??

*

A kör bezárult. Úgy érzem, ismét ott állok a krisztinavárosi ház erkélye alatt, de már nem dobogó szívvel, hanem letörten, szomorúan. Mi végre az egész? Mi értelme a vágynak, a szerelemnek? Érzelmi túltengés vagy biológiai szükséglet? Lelki vagy testi kényszer?

“Ez ismét a szálaknak egyike,
Melyekkel gúnyul vett körül urad,
Eszedbe hozni hernyó voltodat,
Ha önhitedben lepkeként csapongsz”.

mondja Madách.

Létezik-e igazi kapcsolat ember és ember között? (Nem akármilyen, hanem egzisztenciális, “végzetes”!), vagy minden csak szokás, tradíció, irodalom?

Állok a balkon árnyékában. A hozzám szivárgó hangok még mindig kellemesek, még mindig simogatnak és melengetnek, mint az őszi napfény. De már nem motoszkál bennem semmilyen remény, semmilyen kétely, ami pedig a “vallomás” dilemmáját illeti, könnyen elintéztem magamban: Mi végre? Mindnyájan elrázódtunk, elrendeződöttünk már valahová az életben. Nehéz lenne a kialakult (megcsontosodott) helyzetből kitörni, de, ami még lehangolóbb: nem is érdemes. “Csöbörből vödörbe”? A távoli éppen elérhetetlensége miatt vonz, mert nem ismerjük hibáit, hiányosságait. A szerelem: illúzió, s én már rég tudom, mi jön a szerelem után...

Noli me tangere! (Ne érints engem!)

S végül Ady konklúziója:

“Meg akarlak tartani téged,
Ezért választom örödüd
A megszipító messzeséget.”

1982 (2003)

Mackó

Keresztanyám (aki egyben nagynéném is volt: Édesanyám Mimi névre hallgató nővére) sohasem emlegette, pedig gyermektelen lévén, Mackó volt egyetlen vigasza és öröme. Okos, művelt aszszony létre belátta, hogy "nem illendő" nyíltan siratnia a rettenetes világégés közepén, melynek több millió emberélet esett áldozatul.

Akkor, Budapest ostroma alatt és utána, a sok, egymás sarkát tapadó esemény bennem is elhalványította emlékét (a fiatalság könnyebben túleszi magát a fájdalomkon, mint az idősebbek; ez a szerencséje!), s csak most, kezemben a foszladozó fényképpel - ahol Mackó pufókarcú karakterbaba és sárga plüssmedve társaságában üldögél -, szorítja össze szívem és torkom valami hirtelen jött-későn érkezett bánat: milyen gyorsan elfelejtettük, milyen hamar napirendre térünk pusztulása felett, bár az is igaz, hogy léteznek súlyos lelki sérülések, melyek évtizedekig is ellappanganak a tudattalanban, mielőtt valami véletlen folytán felszínre bukkannának...

*

Mackó aranyos, borzos, szürke pulikutya volt: puha, formátlan gombolyag, midőn alig párhetesen hozzánk került, a Böszörményi út 6. számú ház földszinti lakásába.

Barátságos, vidám lénye csupa fény és derűvé varázsolta az ódon bútorokkal teliszűfolt, homályos szobákat. Persze, kezdetben szétrágott néhány cipőt, lerántott egypár terítőt (vele nem egyszer féltett porcelántárgyakat is), és párnájára hurcolta hálótársul a babáimat, de senki sem tudott huzamosabban nehezteni rá. Mikor ragyogó szemmel, sűrű farkcsóválások közepette nyakunkba ugrott, minden "bűnét" elfelejtettük.

- Pulinak nem szabad kifésülni a szőrét! - méltatlankodtak a kutyaszakértők, de Keresztanyám ezzel az "esztétikai megfontolással" nem értett egyet, rendületlenül fürdette és kefélte, sőt - hogy ne gyulladjon be a szeme!-, feje búbján ügyesen egybefogta, s maslival össze is kötötte a "haját", amit Mackó zokszó nélkül túrt.

A víztől azonban atavisztikusan irtózott. Elég volt kiejteni előtte a "fürödni" szót, hogy villámgyorsan bevegye magát a dupla ágy aljának leghozzáférhetősebb zugába, ahonnan seprűnyéllel sikerült csak előpiszkálni.

Ma is előttem van a nedvesen felére soványodott, csapzott kis kutya, amint kétségbeesetten próbálja elérni a kád peremét, dühösen nyalogatva szájáról a szappanhabot. Néha az is előfordult, hogy egy óvatlan pillanatban kiugrott, s alaposan megrázva magát, permetet zúdított egész környezetére...

*

Aztán jött a háború, Budapest ostroma.

Karácsonyi misére igyekeztünk a krisztinavárosi templomba, midőn a Pálya-utcában megállított és gyors visszafordulásra kényszerített bennünket az első aknabecsapódás. Akkor fogtuk föl teljes tragikusságában, hogy a várost körülzárták az oroszok, s noha sokan bíztak a felmentő sereg jöttében és a német "csodafegyverben", alkalmazkodni kellett a körülményekhez: kénytelen-kelletlen lehurcolkodtunk a szenespecébe.

A bomba- és aknazaj napról napra erősödött, az ágyúk bömbölését egyre közelebről hallottuk, s hogyan az idő múlt, úgy érkeztek a hírek véres, házról házra terjedő utcai harcokról, vadállati kegyetlenkedésekről. (A nyilasok által kiragasztott "Nem ismerek könyörületet" plakátot, mely mongolarcú szovjet katonát ábrázolt, már senki sem minősítette "alaptalan propagandafogásnak").

Végleg be kellett rendezkednünk a vakondok-életre: egymás hegyén-hátán a matracok, ruhák, konyhaeszközök. Eleinte petróleumlámpa fénye, később schmollpasztás dobozban repdeső, halovány mécs láng...

Csupán ivóvízért merészkedtünk ki időnként az odunkból, akkor is életünk kockáztatásával.

Mackónak is bele kellett törődnie ebbe a furcsa, földalatti létformába, de őt az a tény, hogy állandóan a közelünkben lehetett, sok mindenért kárpótolta.

Amíg nekünk volt harapnivalónk, ő is evett, legfeljebb a szép, napsugaras kóborlásokat hiányolta, s a fülsiketítő zajok, az egyenruhás, idegen emberek jövés-menése készítette nem egyszer lefojtott, gyanakvó morgásra.

Február 5-én törtek be hozzánk az oroszok (illetve: szovjet mundérba bújtatott besszarábiai románok), durva "hajde, hajde!" kiáltásokkal taszigálva ide-oda a civileket, "krumplipucoláshoz" hajkurászva a nőket.

A németek (17-18 éves, elkeseredett gyerekek) gyújtóbombáknak a pincébe dobásával próbálták visszahódítani az erődítménynek is beillő, patkóalakú épülettömböt.

- Ég a ház! Ég a ház! - röppent fel egyszerre minden irányból a rémület sikolya. Ugyanakkor kesernyős füst kezdett gomolyogni...

Iszonyú pánik! Mindenki csupán saját magával törődve, kapott föl személyi tárgyaiból ezt-azt, gyakran értéktelen apróságokat mentve ki a valóban fontos, előre gondosan becsomagolt dolgok helyett.

Megindult a tülekedés a már recsegő-ropogó, de szabadulással kecsegtető lépcsőház felé.

- Hajde, hajde!- ordítottak a katonák, puskatussal verve félre az asszonyokat, gyerekeket, öregeket, hogy ők jussanak ki elsőként a szabad levegőre.

Volt akit magával sodort, volt akit maga alá taposott a tömeg.

Kicsi létemre, tehetetlenül fuldokoltam a felnőttek áradatában, nem törődött velem senki. Akkor döbbentem rá először életemben, hogy végpusztulással fenyegető helyzetekben az ember mindig magára marad, csak saját erejére és szerencséjére számíthat.

Aztán a fagyos téli éjszaka, kéken csiporkázó csillagaival, hólepelbe burkolt, izgatottan futkározó katonákkal...

Családunk tagjai lassan-lassan egymásra találtak, összeverődtek a háztömb közepén lévő, kerek udvaron. Mindnyájan épek voltunk, csak 80 éves nagyanyámat lökték fel a nagy tumultusban: ijesztő kék zúzódások borították az arcát.

- Mackó! Mackó, hol vagy??

A lépcsőház torkából vörös lángnyelvek csaptak elő, majd a pincebejárat iszonyú robajjal omlott be.

Késő! Mindenre késő!

Szegény kis kutyánk rémületében bizonyára bebújt az ágy alá, megfojtotta a füst, odaégett...

*

Ha létezik túlvilági igazságszolgáltatás, mely föléri és megbünteti az emberi gonosztetteket, bizonyára számonkéri majd ennek az ártatlan élőlénynek a pusztulását is, amely ha nem is sokkal, de még jobban lehúzza a már amúgyis súlyosan megterhelt mérleget.

1987 (2001)

FA EDE

(majd)NEM GYERMEKVERSEK
I.

BÉKAVILÁG: EMBERVILÁG!

*Túl önzők a kétéltűek,
lárma, ha nem Breki brekeg, de zene, ha Varangy vartyog:
csak kvá-kukk-brukk adhat rangot!*

*Berki kurrogást az égre,
fény ümmögjön,
béka bömböljön a mélybe,
ungjon az árny,*

*kutykuruttyba
tűnjön
a táj.*

*Mit számít, hogy "vannak hibák":
békaké legyen a világ!...*

*S ahogy rothadásig esik,
mocsár-jövőt
ünnepelik:*

*úgy nő a faj, brekk-áradat,
hogyan ugrani tér sem marad!...*

2.
*Brekk, kvá, tuú... tombol a "dal".
Berkükben csak egy téma van:
ki lesz a legbrekibb Breki,
ki a többit
túlbrekegi? -*

*Így brekegnek brekkversenyben.
Mind azt hiszi,
az ő brekkje
olyan brekk, mi még sosem volt!*

*....Kritikusuk
csak a félhold...*

3.
*Összebrekken
két kis Breki
panaszkodni,
dicsekedni:*

- *Brékk, sárkánybéka a nejem.*
- *Brokk, a szomszéd kínzón brekkeg.*
- *Brökk: köröttünk minden romlik.*
- *A béka csak békát imád...*
- *Brekkünk-kukkunk ürbe téved,*
mögötte – tán –
nincs is "lényeg"!
- *Vízbe fúlt a világ rendje!...*
- *Brikk, bedrinkel s ver a vejem.*
- *Brekk, berkünkben nem lelsz rendet.*
- *Nem javul, ha vízre ordítsz!*
- *Brikk-brákk: minden béka hibás!*
- *Csak egy-két brekk derít kedvre.*

- *De brékk: volna egy-két fényfolt:
kastélyt raktam
buborékból.
Brákk: egy sáslevél is akadt,
azzal vitétem magamat;
brikk: irigyek
közt hajózom,
ám, brokk: féltem a jó módomban,
brökk: extra a sáslevelem,
félek, hogy hült helyét lelem...*

Majd brikk így, meg brakk-brökk amúgy, szétbrekegnek minden tabut.
*És brukk a pro,
brekk a kontra:*

*mintha béka- kínon-kedven
túl csak az Úr
üre volna!...*

(majd)NEM GYERMEKVERSEK 2.

1.TÜCSÖKVITA – EMBERVITA

Vitatkozik két kis Tücsi.

Az egyik ezt
nyirettyúzi:

- Két göröngy közt az egyenes
hitvány kis út! Tücsökléthez
százszor méltóbb, ha göröngy és
göröngy között
az eget is
áttücsközöd.

Erre fel a másik Tücsi
eltöprengve
nyekergeti:

- Az égboltot áttücsközni?
Nem kicsi ahhoz egy ... Tücsi?
Göröngytől-göröngyig ügyben
ha így száguldsz,
ki is prütytysz.

Ám a másik:

- Mit számít, hogy belevásik
ez a hitvány tücsökélet?!
(Egyszer így is, úgyis vége.)
Száguldj be egy tág világot,
míg két göröngy
közét
járod!

És prí
prí ellen
vitatkoznak,
napról-napra,
hetek hosszatt.

A Tél
szélgebén
oda zihál,
s eltiporja
a bölcs vitát....

JAVAK ELOSZTÁSA MEDVÉÉKNÉL

-Százat nekem – egyet neked.
Ez így trendi. Ne légy kekec!
Úgysem enyém lesz ez, komám:
van sógorom, ipam, apám,
mind vagyonért brummog-dörmög. –
Ne meressz hát fogat körmöt...

Kinek vitázni van kedve:
dühös csikasz, nem is medve:
Egyet neked. Százat nekem. –
Vagy a nyakad kitekerem!...

A "BŰNÖZŐ" MACI

Dörmögött a
mackótörpe,
fondor-eszű Rangos Medve
mennyi mézet csórt-csent össze:

"Én ezt már nem bírom ésszel,
bemosok ennek a dögnek,
s elkcsaklizok
bödönt,
mézet!"

Szűk-eszű volt
Morgónk terve:
két nagy emeletes medve
volt ott – és dagadtra verte. –

Így tört rá e
világnézet:
"Ne csipázd a lopott mézet!"...

Fimmel Gyula
Fölfelé (részlet)
Mezzotinto, vegyes technika

Karáth Anita

Utóirat

A tenger fölött ragyog egy kő.
Izzása akár a Nap.
Szél fújja partra mindenünk:
pár hangot, arcokat.

Vet a víz két ügyetlen kezét,
csillagporral játszó sugár emlékezet.

Nem is a távolság,
nem a múlt idő,
de egy üres konyha
régii illata fáj.

Védtelen vetkezünk.
Ágyékunkhoz szelídülnek a habok:
sóhajtásod apály dagály.

Ennyi maradt a világból:
fölött- között- alatt.
Halántékomon gondolatkönnyű
érintésed egyetlen rajzolat.

Errefelé éled a csend,
itt kezdődnek újra az évek,
s lesz a lelkem néma hangja -
némasága a tiédnek.

Ez nem szerelmes vers

Kettőnk remegése az erdő.
Húsomban lüktet közeled.
Két kézzel kapaszkodom hajad ezüstlombjába,
míg az avar befed suhogón, szerető morajjal.
Ez a vakító lárma bennem végtelen lehelet,
úgy marja csípőm, karom, rőt szívemet,
akár meg is halhatnék most,
zsongva a tájjal, éggel, veled.
És lebben a szikra magasra!
Alkudón szembetekintek a tűzzel.
A fű- kerevet elalél és
ring a világ és
fénykoronát tűzdel a fáradt lélekre az éj.

Furcsa vihar vagy.
Őz- szemű rebbenés.
Kimondom szavaid,
utánoználak és
gyermek és minden vagyok.

Csak álmodlak még,
csak hunynak a csillagok.

Akasztás

Őrjítő képed a falon.
M megbújsz nesztelen bennem.
Aludni megyünk.
Simogatom
homlokod az üvegen:
nem vagy velem.
(Széttépnélek!)
Csak kép a falon.
Leveszlek inkább:
halálad akarom!

Január- szerelem

Gyengéd szálakon játszik a lét,
az ablakokban gyönyörködik
már magán a Nap.
Tükör- szemed egén apró fény az enyém,
a kert lelkéből ámulat fakad.

Szobáról szobára érünk,
csendemre csenddel felelsz...
ilyen lehet a halhatatlanság.
Szárnyalsz, mert vagyok neked,
szárnyalok, mert te emelsz.

Látlak egészen, ahogy kitérod magad:
lelked mezítelenebb minden létezőnél.
Akarom, hogy magasztaljalak!

Betakarlak végül,
és a fagyos világ el- elakad.
Egy hatalmas szekér utasa vagyunk
öröktől fogva: én
és te magad.

Két ütés

/ utóhangok Pilinszkyre/

Akit megütnek
És aki megüt.
Odatartom arcomat:
egy tenyérből túlvilág,
ismerős rajzolat fakad.

Az üvegpalack megtelik.
Poharakba tölt az este.
Két ütés között nem talál rám,
aki engem keresne.

Mert az élők
misztériuma fölött
túl leszek fényéveken.
Nincsen olyan emlékezet,
mely megmondhatná a nevem.

Előszó

Mintha folynánk,
mint az áradat;
a Holdon két
megdermedt meder.
Fényed vérzik,
akár a gondolat,
hogy kezemben kezdeddel
túlélem halálomat.

 Illyés Gyuláné

 József Attila
 utolsó hónapjairól

László József

Remény a semmi ágán

(Gondolatok Illyés Gyuláné: *József Attila utolsó hónapjairól* írott könyvének olvasása közben)

József Attila utolsó korszakának feltárásához járult hozzá Illyés Gyuláné, azaz Komucza Flóra. Visszaemlékezésében az a kulcsszereplő szólalt meg, aki jelenlétével, lényével, gyógyító odaadásával, gyengédségével megszépítette a költő utolsó hónapjait. Egyénisége volt a Flóra-versek ihletője.

A hosszú hallgatás érthető. Férje, Illyés Gyula, József Attila barátja (egy ideig), kortársa, író társa és vetélytársa. Az eltávolodást Flóra számlájára írták, noha köztudott volt, hogy már évekkal a szerelmi konfliktus előtt elidegenedtek egymástól. A sors az oroszországi úttal, a biztosabb állással, ahogy akkor mondták, egzisztenciával, kétségtelenül Illyésnek kedvezett. Ám ez a látszólagos győzelem – mint később kiderült – a költőnek nagy lelki gyötrődést, komoly depressziót okozott. A győztesnek vélt pályatársat lelki sebek gyötörték, úgy érezhette, két halott árnyán juthatott el a boldogságig.

A mellékelt negyvenöt levél hangja érezteti a közreadó tartózkodó magatartását, József Attila fellobbanó – a vízbefülő faág után kapkodó – szerelmét, mely együtt a felnőtt férfi társtalanságból való kitörését, az egészség utáni vágyát, a társ megtalálásának örömét is magába foglalta. A testileg-lelkileg beteg ember féltékenységre torkolló kételyeivel megtoldva. A gyermekké tett emberi lélek vergődése, gügyögése, vad kiáltása, panaszos jajongása sír fel soraiban. Ezt a hangot hallotta meg Flóra. Először csak az esettanulmányt regisztráló pszichológus kíváncsiságával, később a művész személye iránti érdeklődéssel, majd a gyengéd gyámolítás karitatív szándékával. Tisztelte a költőt, mély együttérzéssel hajolt föléje, de nem volt belé szerelmes. Ezt korrektül ki is mondta. Ebben a kiszolgáltatott helyzetben megtett mindent, hogy késleltesse az elhatalmasodó kórt, mely a költő tudatát egyre inkább beszűkítette.

Az ember sokszor és sokat küszködik kimondott és elhallgatott vádakkal. Sem Illyés Gyulát, sem feleségét nem lehet felelősségre vonni a történetekért. A nemzeti és emberi tragédiák személyre szóló bűnbak keresései igaztalanok. Sem Gyömrői Edit, sem Szántó Judit, sem József Jolán, sem Makkai Ödön nem hibáztatható a

költő tragédiájáért. Nem a közvetlen hozzátartozókon múlt a szörnyű vég. A költő alkata és pszichikai sérülései, a belső szenvedés és a külső okok együttesen felelősek a történetekért.

Illyésné Flórának azért sem kell magyarázkodnia, mert – annak ellenére, hogy elsőként volt tisztában a költő tudatát bénító kórral – gyengéd nemtőként támogatta a költőt. Ám nem áltatta, nem ígért felelőtlenül, de nem vont el a reményt a szerencsétlen, belé kapaszkodó József Attilától. Ez abból is kiderül, hogy a költővel foglalkozó kortársi megemlékezések Németh Andortól Szántó Juditig, Déry Tibortól Bányai Lászlóig csak a tisztelet és elismerés hangján szólnak arról a fiatal lányról, aki kedves lényével valami védelmet nyújtott a betegsége rémeivel küszködő költő utolsó hónapjaiban.

Flóra visszaemlékezéseinek mottója Guyau francia esztétikus gondolata: „Cet etre souffre, donc je l'aime.”, azaz „Szenved, tehát szeretem.” Ez a magatartás a mindenkori nőiesség és karitativitás alapvető ars poetica-ja.

Gondolatunk alátámasztására álljon itt József Attila sógorának, Bányai Lászlónak – a szakirodalomban eddig kellően nem méltányolt – könyve: *Négyszemközt József Attilával*, mely 1944-ben jelent meg. Így mutatja be Flórát: „Flóra, aki alapos felkészültséggel, páratlan komolysággal és lelkiismeretességgel végzi tudományos lélekkutató munkáját, mindenkit megelőzve felismeri a kegyetlen betegséget, s néven nevezve azt, megjósolja a szörnyű véget. Ezt természetesen gondosan titkolja Attila előtt, akiben minden elképzelhető emberi jósággal és nőies gyöngédséggel igyekszik tartani a lelket. És talán éppen ez az, ami a költőt megragadja és lángba borítja. Nem érti, és nem értheti a szerencsétlen, hogy miről van szó, és mi az oka Flóra nemes tartózkodásának.”

Flóra jellemzése igen találóan fogalmazott, finom megfigyelésről tanúskodó sorok.

A levelek hangulata a költő betegségéhez igazodik. Ez a széles érzelmi skála a megértés, a biztatás, a reménynyújtás, a buzdítás, a féltés és az aggodás árnyalatait mutatja fel. Mindig a költő érdekében, tapintatosan vigyázva arra, hogy József Attila

ne engedje el a remény Ariadne-fonalát. Az utókornak igazságot kell szolgáltatnia nemcsak Flórának, hanem a rokonságnak és a barátoknak is. Illyés Gyulának nem kell tisztáznia magát. A bekövetkező tragédiáért nem felelős.

Mit tehetett volna az adott esetben Flóra? A lehetőségek a szakítás vagy a további tapintatos gyámolítás alternatívája körül csoportosultak. Egyik választott lehetőség sem menthette fel a fiatal lányt a lelkiismeret-furdalás kínjai alól.

A kényes szituációban a leghelyesebb magatartásformát választotta. Tartózkodó gyengédséggel igyekezett a költőben a lelket tartani, bizalmát erősíteni, segíteni az önállóságáért vívott külső és belső küzdelemben. Az érzelmi szálak közül a szájalom dominált. Ne feledjük el a már idézett Guyau-idézet lényegét. Kétségkívül, ez a humanista alapállás Flóra hozzáállását utólag is igazolja.

A közölt negyvenöt levél hiteles és megdöbbentő dokumentum, nemcsak a kettőjük közti kapcsolatról, hanem a költő betegségének hullámvásárlásáról is. Reményt keltő nekifutások és tragikus visszaesések váltakoznak. A mosolygó önbizalom és a vörös szeműre sírt reménytelenség felesel a költő megsápadt arcán. Vibráló nevetés és felzokogó férfisírás színeváltozása. Ugyanakkor bepillantást nyerhetünk az utolsó nagy versek keletkezéstörténeti háttérébe, ha úgy tetszik, a szenvedés szülte fogantatás misztikus mélységeibe. Micsoda fájdalom, megaláztatás, az öntudatért folyó szájalmas és erőtlen küzdelem, szerelembe fogódzó sikoly tör fel e versek mélyrétegein át! Az alkotáslélektani kutatás kincsesbányája e könyvecske. A szenvedély és szenvedés mély bugyraiban forr ez az érzelem, melyet az önnön tisztaságáért perelő és rendező elme fogott össze a rím és ritmus fegyelmébe. A vigasz és reménytelenség, a cél és a kiúttalanság, az önállóság igénye és a gyermeki kiszolgáltatottság, a szerelembe menekülő bizonyosság és a már feleslegessé vált ember életérzése csap össze a levelek hangulataiban. E levelek tartalma akkor is megrendítő, ha a végkifejlet már ismert. Hasonlított egy lejátszott sakkparti rekonstruálásához. Így is elszomorítóan döbbenetes.

Az egészben az a leverő, hogy személy szerint senki sem hibáztatható, a sors mégis a görög sorstragédiák kérlelhetetlenségével teljesedik be. Polgári barátai nem hagyták egyedül. A rokoni kapcsolatok ütközései – mai szemmel tekintve – egy átlagcsalád konfliktusainak felelhetnek meg. Legfeljebb a szenvedő fél átlagnál érzékenyebb ember. A testvérek sem tettek kevesebbet, mint ma egy átlagtestvér. Sógoraival való összezőrdülései – ezek a helyzet konkrét ismerete nélkül nehezen értékelhetőek – sem mennek túl a megszokott határon. Flóra magatartása a lehetséges legelfogadhatóbb.

Illyés Gyula alakját sem érheti a gyanú árnyéka. Az írókongresszusi, oroszországi utazást nem ő vette el József Attilától, Flórát a költő halála után jegyezte el. Igaz, kettejük kapcsolatát beárnyékolják az átélt események, de erről tulajdonképpen sem Flóra, sem Illyés Gyula nem tehetett. E visszaemlékezésből az is kiderül, hogy a szerencsés túlélők milyen lelki válságba kerültek, mily kemény harcot kellett folytatniuk önnön lelkiismeretükkel, egyéni boldogságukért. A közvélemény kegyetlen. Mások boldogságát szívesen odadobja, ha önnön boldogságához körömszakadtáig ragaszkodik is. Emlékezhetünk a Szendrey Júlia és Csinszka megítélésében megnyilatkozó, méltatlanul hangokra.

Flóra tartózkodó karitatív modorában egyrészt a kor konvenciója, másrészt a gyámolító szeretet dominál. Szeretet, de nem viszontszeretem. A feljegyzésekből közvetett tapintatossággal az is kiderül, hogy kezdettől tudatában volt a költő súlyos betegségének. Pszichológusként épp József Attila magatartásformáiban tudta diagnosztizálni a kór súlyosságát. Számára csak a tapintatos részvétel és a költő megnyugtatója lehetett a lehetséges attitűd.

A könyv szerzője igyekszik túllépni a személyes elfogultságon. Tényszerű, tárgyilagos leírásai a védekezés eszközei is. A számára nem közömbös két férfi – Illyés Gyula és József Attila – esetében ez a megközelítés a legelfogadhatóbb. A fejlemények láttán Illyést lelkiismeret-furdalás mardossa, az esendőségében vesztes József Attila halála után egy nemzet klasszikusává magasodik.

A levelekből kiderül, hogy a Flóra-szeretem egyoldalú érzelmi kötődés. A tántorgó agy ködvilága fényserű jelzéseket ad: tudatosan készül a házasságra, kifejti a páros élet előnyeit, a kölcsönös szerelem melletti okosan érvelő gondolatokkal. Olyan gyermeken megható és naiv ez a fellángolás, hogy nem lehet neki nemet mondani. Ebben az érzelmi kötődésben a költő a kiszolgáltatott fél, ki kedveskedő őszinteséggel, naiv álmodozással, néha féltékenykedő szenvedéllyel fonja körül az imádott nőt, kibent társat, gyógyírt és varázst remél egyszerre.

Mint már írtuk, Flóra lehetőségei behatároltak. Az elutasítás végzetes lenne a gyengébb fél számára. Marad a női ösztön sugallatára a megértés, az érzelmet elfogadó magatartás. Karitatív statisztálás egy kényes szerephez, melyben több a megértés és a szájalom, mint a viszontszeretem. Már ez is felrúgása a polgári konvencióknak. Mit szólhatott volna Flóra családja egy hat év óta élettársi viszonyban élő költőhöz, aki alig keveredett még ki egy illegális kommunista aktivista ágyából, majd az őt kezelő pszichológus, Gyömrői Edit iránt érzett olthatatlan fellángolásából.

A Flóra-szerelmem a már esendő, beteg ember utolsó lehetősége. A féltékenységgel és a szakítás félelmével átítatva. Utolsó esély a felsejülő vég előtt. A másvilággal feleselő költő gyógyulást remélő esengése, s a tudat tisztaságáért folytatott megrendítő utóvédharc. Az eddigi szerelmekben a vallomás evokatív ereje kulminál, a Flóra-szerelmem a gyengédség, a kérések vágyakozó mentevára.

A levelek háttérben versek születnek. Ezeknek hangulata írjuk váltakozó kedélyállapotát tükrözi. A szárba szökkenő remény éppúgy helyet kap bennük, mint a világról leváló bizonytalanság. Az egyre szűkülő tudat csak Flórához tapad, csak az érzelmi kötődés köldökzsinórján csüng, már más nem fűzi e világhoz:

„Most azon muszáj elmerengnem:
 hogyha te nem szeretnél engem,
 kiolthatnám drága szemem,
 lehunyhatnám fáradt szemem.”

Ugyanez a gondolat prózai oldottságban is elhangzik a beszélgetések kapcsán. A magára maradottság tehetetlen érzése szívfacsaró:

„A hűség is eloldalog.
 A csöndbe térnek a dalok,
 kitágul, mint az űr az elme.
 Kitetszik, hogy üres dolog,
 s mint világ visszája bolyong
 benn a lélek, a lét türelme.”

A felzokogó lélek küzd a bizonyosságért. A tűnt gyerekkor játékaikhoz fordul védelemért. Innen már egy lépés az Istenhez kiáltó hang:

„Nem emel föl már senki sem,
 belemerültem a sárba.
 Fogadj fiadnak, Istenem,
 hogy ne legyek kegyetlen árva.

Fogj össze, formáló alak,
 s amire kényszerítnek engem,
 hogy valljalak, tagadjalak,
 segíts meg mindkét szükségemben...”

Hasonló hangon szólal meg utolsó versei egyikében:

„Az Isten itt állt a hátam mögött
 s én megkerültem érte a világot...”

„Négykézláb másztam. Álló Istenem
 lenézett rám és nem emelt fel engem.
 Ez a szabadság adta értenem,
 hogy lesz még erő, lábra állni, bennem.

Úgy segített, hogy nem segíthetett.
 Lehetett láng, de nem lehetett hamva.
 Ahány igazság, annyi szeretet.
 Úgy van velem, hogy itt hagyott magamra.”

A barátoktól búcsúzva, a mélységes lemondás hangján szólal meg:

„Drága barátaim, kik gondoltok még a
 bolonddal,
 nektek írok most, innen, a tűzhely oldala
 mellől,
 ahova húzódtam melegedni, s emlékezni
 reátok...”

(Aki elolvassa az utolsó napok krónikáját, tudja, hogy József Attila fekhelye a szárszói bérelt villában a konyhában, a tűzhely mellett volt.)

Az alig oldódó szomorúság tömbje bukkan elő panaszából:

„Talán eltűnök hirtelen,
 akár az erdőben a vadnyom.
 Elpazaroltam mindenem,
 amiről számot kéne adnom...”

Ifjúságom, e zöld vadont
 szabadnak hittem és öröknek,
 és most könnyezve hallgatom,
 a száraz ágak hogy zörögnek.”

Megrendítően szép olvasmány Illyés Gyuláné könyve. Az utolsó hónapok hiteles dokumentuma, mely a szenvedő József Attila arcát mutatja fel. A duzzadt szemhéjú, síró férfi arcát, a zokogás felcsukló zuhatagát, a dióbarna szem riadt és üres tekintetét, a saját elmúlásán is elmerengő költő fantáziáját: „Én ámulok, hogy elmúlok.” A lélek magánya jajdul fel a sorokból és a lehetetlen megkísértésének reménytelensége.

Ezek után már csak a sínek, a vonatkerekek kattogása jöhet. A tolató szerelvény alá könnyedén bebújó összecsuklásé, az eltört csigolya roppanásáé, a leszakadt kar mozdulatlanságáé, mely még pár nappal a vég előtt is szeretett volna megkapaszkodni bárkiben, bármiben...

Pomogáts Béla

József Attila istenhite

Van József Attilának egy levele tanárához, Galamb Ödönhöz, írta 1923. december 8-án, ebben olvasom a következőket: „Most művészeti megújulás előtt állunk, amit elég keserves lesz keresztülvinni, mert még nincs meg az új etika, ami pedig még Krisztus etikájától is sokban fog különbözni. Én úgy képzelem el, hogy cirka olyan arányban tér el az újtestamentumtól, amilyen arányban az újtestamentum az ótól. És ez nem boldogság, ezt én erős hittel hiszem és így vélek eljutni az én életem értelméhez, hogy azután megtaláljam az élet (és a létezés) értelmét. Ez összefügg szervesen az Isten-hittel és itt figyelmeztetem Ödön bátyámat arra az álmomra, amit Makón már elmondtam, hogy én az Istent új és igazi valójában fogom megmutatni.”

Lehet, ez nem közönséges ambícióra vall, a költő, szerencsére, később feladta ezt a „legújabb testamentummal” kapcsolatos tervét, arról azonban sohasem mondott le, hogy számot adjon az Istennel (az isteneszmével, a megváltással, a transzcendens léttel) folytatott szellemi küzdelmeiről. Ezek a küzdelmek, akár csak Ady Endre vagy Babits Mihály esetében, egész személyiségét megmozgatták, ennek a személyiségnek a legbenső lényére hatottak.

A költő „istenhite” és „kereszténysége” (és ezeken a fogalmakon mást kell értenünk, mint általában szokás) igen változatos, időnként egymásnak ellentmondó érzéseket és meggyőződéseket foglalt magában. Szerepe volt a szinte gyermeki módon naív vallásosságnak, az intellektuális istenkeresésnek, az ideológiai tantételekre hivatkozó istentagadásnak, az emésztő Isten utáni vágyakozásnak, a megváltás lehetőségéről lemondó kétségbeesésnek és az élet legmélyebb „bugyraiból” (a szó Dantétól, pontosabban magyar tolmácsától: Babits Mihálytól való, és az Isteni színjáték első részének: a Pokolnak a reménytelen világára utal), tehát az élet legmélyebb „bugyraiból” felemelkedő és a megváltást kereső reménynek. Tehát mindennek, ami az emberi lény és az Isten viszonyára egyáltalán rányomhatja a maga bélyegét. Ebben a tekintetben alig találunk huszadik századi irodalmunkban olyan költőt, aki a hagyományosan materiálisnak és istentagadónak mondott József Attilához hasonló mélységben és intenzitással élte volna át az Isten és az ember viszonyának drámai tapasztalatait vagy a bűnbeesés és a megváltás misztériumát. Ebben valóban Ady és Babits, és a későbbiek során Reményik Sándor, Dsida Jenő, Rónay János, Pilinszky János és Szilágyi Domokos lehetnek az eszmei- és sorstársai.

A mögöttünk lévő évszázad magyar vallásos és istenkereső költészetéről viszonylag kevés tartalmas

okfejtést mutathat fel az irodalomtörténet írás. Nem véletlenül, hiszen az általában és kényszerű módon a marxista teóriákhoz igazodó tudományos vizsgálódás többnyire néhány lapos megállapítással intézte el a költők és az írók vallásos élményeit, és kevesen akadtak (például az istenhitnek a költészetben kimutatható hatásáról értekező Sík Sándor, az Ady vallásosságával elmélyülten foglalkozó Rónay György, a Babits kereszténységét bemutató Rába György, a keresztény irodalmat a maga folyamatában leíró Rónay László), akik hiteles elemzések tükrében ábrázolták volna az istenhite és a vallásos élmény szerepét a huszadik század magyar költészetében. József Attila istenhite bemutatása kivált a kevésbé tárgyalt irodalomtörténeti témák közé tartozott, ebben a vonatkozásban Sík Sándor 1948-as akadémiai székfoglalója (József Attila istenélménye) és Beney Zsuzsa egy igen alapos és gazdag, 1977-ben a Vigilia című folyóiratban köre adott tanulmánya (József Attila két késői versének Isten-képe) kivételes teljesítmény.

Holott a vallásos költészet (az istenhite? Az istenkeresés vagy éppen az Istennel folytatott lelki küzdelem) mindig is jelen volt a modern magyar költészetben, irodalomban. Éppenséggel irodalmunk legnagyobb alkotóinál, akik istenhitét és vallásosságát különben nem mindig ismerte el autentikusnak a keresztény oldalon megszólaló irodalomértelmezés és -kritika. A vallásos, illetve keresztény szellemiség és ennek értékvilága folyamatosan érvényesült irodalmunkban, ez a folyamatosság azonban nem volt egységes: az istenhívó vagy istenkereső költészetnek és a vallásos érzésnek (egy időben) többféle változata is érvényesült. Így létezett egy fajta „esztétikai” vallásosság, erről Babits Mihály Esztétikai katolicizmus című kis jegyzetében a következőket állapította meg: „a katolikus szellem múltjával, kincseivel való átvivődés”. Egy másik változat, talán a „népi” vallásosság lelki forrásaiból eredt, azok a költők (például: Juhász Gyula, Sík Sándor, Mécs László), akik ezt képviselték, a paraszti vallásosság, a keresztény ünnepkör hagyományos élményeit, az egyszerű emberek áhítatát szóltatták meg. Egy harmadik változat az evangéliumi szellemiség követésében öltött alakot, ennek a változatnak a képviselői (például: Babits Mihály, Sík Sándor, Rónay György, Weöres Sándor, Radnóti Miklós, Dsida Jenő) a vallásos érzés egy nagy hagyománya nyomán (a Kenpis Tamás híres lelki útmutatójának címe szerint) „Krisztus követése”, „imitatio Christi” eszméjére és moráljára alapozták világvégüket és magatartásukat. Végül a vallásos költészet talán leginkább átszellemült változata maga az imádság, a közvetlen odafordulás

Istenhez, a hozzá intézett könyörgés, midőn a lélek felemelkedik teremőjéhez és átadja magát neki. Ez a költészet, amelynek ugyancsak vannak hiteles magyar példái (így Babits Mihály, Rónay György és Pilinszky János lírájában) a transzcendens szemlélet magaslatára emelkedik, és belső lény szerint misztikával érintkezik.

József Attila vallásos költészete igazából mindegyik, imént felsorolt kategóriába besorolható, és mellettük besorolható még egy továbbbiba, amelyet az istenhittel folytatott, az istenhitért folytatott benső küzdelem jelölt meg és amelynek hasonló képpen fontos eleme az emésztő büntudat, illetve a megtisztulás sóvárgó vágya. Az igen korai (1922 júniusában való) Fohászokó ének az esztétikai istenélmény hagyományai szerint rajzolt képet, szinte a parnasszista költészet eszközeivel, az Istennel történő találkozás nagyszerű érzéséről: „A szívem ócska, istenes, remek /Szelence, s rajta nem fogott a rozsda./ Nyitott tenyerem nyújtom a magasba, /s hajnalbíbor ércén megremegek.” József Attila közismert „betlehemes” költeményei: a Betlehem és a Betlehemi királyok a „népi” hagyomány, a betlehemezés népszokásának idillikus vallásosságát idézik fel, lássuk most csupán a pódiumon is gyakran felhangzó másodikat: „Irlul-pirul Mária, Mária, / boldogságos kis mama./ Hulló könnye záporán át / alig látja Jézuskáját./ A sok pásztor mind muzsikál./ Meg is kéne szoptatni már./ Kedves három királyok, / jó éjszakát kívánok!”

A versek egy része, különösen a korai költemények, egyféle naív, mondhatnám gyermeki istenhitről tanúskodik, ez mutatja leginkább azt, hogy a költőre milyen mélyen hatott az evangélium lelkisége. Ezek a versek mintegy személyes viszonyt hoznak létre a költő és Isten között, és a mindennapi élet, mondhatni, a külvárosi valóság egyszerű világának mozzanatait felidézve beszélnek a költő istenszeretetről. A többi kínálózó példa (1925 márciusából az Isten, ugyanezen év őszéről az Isten, 1928-ból az Isten és több hasonló költemény) közül egyedül az 1928 elején írott, majd szövegében 1934-ben véglegesített Istenem című verset szeretném idézni:

Dolgaim elől rejtegetlek,
Istenem, én nagyon szeretlek.
Ha rikkancs volna mesterséged,
Segítnék kiabálni néked.

Ha nevetnél, én is örülnék,
Vacsora után melléd ülnék,
Pipámat egy kicsit elkérnéd
S én hosszan, mindent elbeszelnék.

A szinte gyermeki istenhit együtt jár az Isten ellen forduló lázadással, az istenhit megtagadásával.

József Attila életének és világlépének különben is állandósult mozgatója a lázadás: pályakezdő költőként „a szépség koldusaként” fordult szembe a felnőtt emberek társadalmával, a magyar vidék sivár viszonyain felháborodva csatlakozott a falukutatók fiatal ellenzéki törekvéseihez, a külvárosban szerzett tapasztalatok következtében vállalt szerepet a társadalmi forradalmat hirdető kommunista mozgalomban, a mozgalomban tapasztalt embertelenségek és az őt személyében is sértő igazságtalanságok nyomán szakított az illegális párttal, valójában elmondható, hogy a csatlakozás és az elkötelezettség gesztusaival szinte egy időben is, az Isten ellen lázadó versek tulajdonképpen nem a tudatos szembefordulás vagy tagadás dokumentumai, inkább a társadalmi konvenciókat tagadják meg. Világos példája ennek a nevezetes Tiszta szívvel című vers (1925 márciusából), amely polgárpukkasztó kijelentésekkel indul: „Nincsen apám, se anyám, /se istenem, se hazám”, hogy aztán a lélek tisztasága, vagyis egy – az Isten által megjelölt – képzet mellett tegyen hitet: „halált hozó fű terem / gyönyörű szép szívemen.” És ezt az inkább társadalmi, mint bölcsészeti lázadást fejezi ki József Attila egy másik sokat idézett költeménye, az 1929. április 29-én keltezett Lázadó Krisztus, amely lázadó indulattal, mégis személyes közvetlenséggel, azaz tulajdonképpen személyes istenhittel kéri számon az Úrtól az evilági igazságtalanságokat:

„- Ó uramisten, ne légy Te a jóság!
Ne légy más, mint az Igazságos Úr.
Több kalászt adj, de azért el ne vedd a
Rózsát.

Vagy ne maradj vén Kozmosz-palotádba,
Gyere ki, nézd meg – szolgád mit csinál?
Ronggyá nem mosná élet-subád ember
Átka.

S Neked könnyű vón a tövist letörni.
Tanulnád még tőlem is, Uram –
Én töröm s nem lesz vacsorám, csak – föld: egy
Ölnyi.

A telked azért mégis tisztítom csak.
És már egy nagy, sajtó gerinc vagyok –
Sokat görnyedtem, ne kívánd, hogy eztán
Rontsak.

József Attila istenhitét természetesen nem lehet a huszadik századi magyar költészet nagy hivatloinak, így Babits Mihálynak, Sík Sándornak, Reményik Sándornak, Rónay Györgynek, Dsida Jenőnek vagy Pilinszky Jánosnak az istenhitével összehasonlítani, ámbár időnként nekik is meg kellett hitükért küzdeniük. Az a költő, aki

gondolkodásának legáltalánosabb törvényi szerint mindig is valamilyen kettős fénytörésben szemlélte és ítélte meg tapasztalatait és felismeréseit, az Istennel való személyes viszonyában is egyféle kettős hajlammal engedelmeskedett: igaz áhítatot kifejező verseiben is időnként feltetszett a lázadás vagy a kétely, és látszólag istennélküli költeményeiben is valamiképpen benne rejtett a transzcendencia iránt érzett vágy, esetleg a transzcendens lét sejtelme. Legnagyobb versei közül két olyan költeményre gondolok, amelyek különben szövegszerűen nem utalnak az istenélményre, az egyik az 1933-ban írott Óda, a másik az 1934-es dátumot viselő Esmélet. Mint Beney Zsuzsa, aki József Attila istenélményéről és – hitéről a leginkább alapos és felismerésekben gazdag (imént említett) tanulmányát írta, mindkét nagyszerű és igen gyakran (nem egyszer egymástól nagyon is eltérő módon) értelmezett költeményt tulajdonképpen az emberi lét végső titkaiba behatolni kívánó költő gondolkodásának a világában helyezi el.

Beney Zsuzsa arra hívja fel a figyelmet, hogy az Óda „a világ természeti harmóniáját, az Esmélet pedig „az emberi világ rendezettségét” szeretné érzékeltetni. „Most, az Isten-képe majdani kialakulására gondolva – olvasom – mindössze az Óda nagy biológiai víziójában felismert harmóniára utalunk, s arra, hogy ez a harmónia mennyire általános érvényűen, képszerűségében milyen magasan az egyetlen test szervrendszere felett, az univerzum harmóniájának képeiben mutatkozik meg. Azt, hogy az Óda harmóniája, bármilyen távoli utazásként is, Istenre emlékeztet részben annak köszönheti (...), hogy a költő, alighanem tudatosan, bibliai reminiscenciákkal fokozta a vers 4. részének emelkedettségét: A nagy képet bevezető sorok – „S mint megnyílt értelemben az ige, / úgy szállok rejtelmembe!...” minden bizonnyal János evangéliumának bevezetését idézi „és az Ige testté lett”. Mária-himnuszunk, az Égi Rózsát idéző képnek hat ez a rész is: „Vérköreid, miként a rózsabokrok, / reszketnek szüntelen” s az Üdvöz légy Mária egy sorát csaknem szó szerint megfordító kép: „s méhednek áldott gyümölcse legyen.” A költemény negyedik része tele van a természetet önmaga fölé transzponáló szavakkal, örök (örök áramot, örök anyag, öntudatlan örökkévalóság), csillagképek. A nagy szerelmi költemény, mondhatnók, a szerelmi érzés transzcendens távlatait sejteti, midőn az érzelmek ívének azt az emelkedését mutatja be, amely a pusztán biológikum világától a lelki folyamatokig, majd tovább, a szerelmi érzés transzcendens értelmezéséig visz. Az ember, mint az anyagi világ része, éppen a szerelmi érzés által emelkedik fel az anyagi világ fölé, létezése ezáltal mintegy magasabb értelmet kap, ahogy a költő mondja. „csillagképek remegnek benned (...)

nap süt, homályló északi fény borong - / tartalmaidban ott bolyong / az öntudatlan örökkévalóság.”

Az Esmélet értelmének teljesebb megfejtése ennél jóval nehezebb feladat, nem csoda, hogy számos irodalomtudós (Szabolcsi Miklós, Szigeti Lajos Sándor, Szuromi Lajos, Tverdota György) foglalkozott értelmezésével, nem egyszer könyvek formájában. A jelen tanulmány természetesen nem vállalkozik arra, hogy ezeket a tudós értelmezéseket bemutassa, csupán jelezni kívánja, hogy ezek a kivételes – az egész magyar költészetben a legnagyobbak közül való – költeménynek is lehet egy olyan olvasata, amely szerint József Attilától nem idegen a transzcendencia távlata. Beney Zsuzsa, akinek az Ódáról írott sorait imént idéztem, éppen eme távlat következtében állítja párhuzamba a két költeményt. A következőket állapítja meg. „A világegyetem és benne az emberi lét értelmének és rendjének keresése kap hangot az Esméletben is; csak hogy itt nem a felismerés boldogságának, hanem a hiábavaló keresés reménytelenségének hangján. Az Esméletben a költő képtelen az átfogó értelemig eljutni; s itt elkerülhetetlenül felmerül Istennek mint negatívumnak a jelentősége is. Az Esmélet univerzuma ugyanis hol az emberi, hol pedig az ember fölötti világ zártságát jelenti (az ember fölötti itt nem mint transzcendenciát, hanem mint természeti-kozmosz törvényeknek engedelmeskedő – ha engedelmeskedő – világegyetemet értjük), s a költő reménytelenségének és kudarcának oka, hogy nem találja meg azt a kérdezési módot, mellyel az „egész világ / egyetemes törvényeire kérdezhetne,” Beney Zsuzsa, ahogy olvassuk, bizonyos kételyt jelent be afelől, hogy a költeményben kialakított nézőpontból rá lehetne látni a világ és a kozmosz fölött sejtethető nem evilági létezésre, magam úgy gondolom, hogy például attól a világtól, amely a 7-es számmal jelölt szakaszban kitapintható, nem lehet idegen a teremtés-elvű világmagyarázat. Legalábbis nyílik út efelé az értelmezés felé:

Én fölnéztem az est alól
az egék fogaskerekére –
csilló véletlen szálaiból
törvényt szőtt a múlt szövőszéke
és megint fölnéztem az égre
álmaim gőzei alól
s láttam, a törvény szövedéke
mindig fölfeslik valahol.

Az Óda és az Esmélet, ahogy a korábbi fejtegetések megállapításai szerint A Dunánál, a Thomas Mann üdvözlése és a Hazám, József Attila érett korszakának klasszikus remekei, egyszersmind a modern magyar költészet legnagyobb alkotásai közé tartoznak. Ami utánuk következik, az már a fájdalom

és olykor a fájdalom világából feltörő elemi életöszton (többnyire a szerelmi érzés) költészete. Kétségtelen, hogy ebben a kései (1936-1937-es) líráiban is található kimagasló értékű művek (akár a töredékek között). A versek világában azonban már nem a mindenség, a történelem vagy a lélek újszerű rendjét felfedező, avagy ennek kialakítására törekvő költői szemlélet áll, hanem a magányos és reménytelen szenvedés. Ugyanakkor talán azt is meg lehet kockáztatni, hogy ezekben a kései versekben jut el József Attila költészete a modern magyar keresztény költészet magaslataira: az istenkeresésnek, az Istenre találásnak azokhoz a megrendítő élményeihez, amely nem egyszer a gondviselést ostromló könyörgés, az Istent személyesen megszólító vallomás, általánosságban a misztikus líra magaslatain kapnak hangot. Meggyőződésem szerint ezekhez a versekhez, pontosabban ezeknek a verseknek az istenélményhez és keresztény misztikához a modern magyar költészetet tekintve egyedül Pilinszky János lírája hasonlított.

József Attila kései verseinek megrendítő tragikuma a büntudat és a szeretetvágy mélyen átélt érzelmi között bontakozik ki, ennek során alakít ki új, személyes kapcsolatot Istennel, akinek jóságára és szeretetére akkor is vágyik, ha léte felől elméjében olykor bizonytalanság támad. A büntudatot mindinkább elhatalmasodó mentális betegsége váltja ki. Én nem tudtam című versében 1935 augusztusában mondja: „Én úgy hallgatom mindig mint mesét / a bűnről szóló tanítást. (...) Én nem tudtam, hogy annyi szörnyűség / barlangja szívem (...) Most már tudom. E rebbenő igazság / nagy fényében az eredendő gaszág / szívemben, mint ravatal feketül.” De idézhetném ugyanebből az időből Bűn című versét is: „Zord bűnös vagyok, azt hiszem, /.../ Hogy bűnös vagyok, nem vitás. / De bármit gondolok, / az én bűnöm valami más, / Tán együgyű dolog. / Mint fősvény eltűnt aranyát, / e bűnt keresem én...” (Ez a költemény bizonyára összefügg a költő pszichoanalitikus kezelésének eseményeivel.) A büntudat persze, mint a korszak nem egy keresztény költője esetében, lehet a bűnbánat és a bűnbocsánat forrása, ez történik József Attilánál is.

A büntudat mellett a kései versek másik jellegzetes érzése a mérhetetlen és ki nem elégített vágy a szeretet iránt. Ez a vágy, igaz, az ifjú József Attila költészetét is áthatotta, mégis a halál közelében a boldogtalan, mert visszautasított szerelmi érzések nyugtalanító terhe alatt, eszmei és politikai csalódások, kiábrándulások nyomasztó tapasztalatai után mindinkább égetőbb és fájdalmasabb. Hadd idézzem itt a költő (különben az utóbbi évtizedben a szükségnél talán többet is idézett) pszichoanalitikus feljegyzéseit: a Szabad-ötletek jegyzéke két ülésben című szöveget: „Az a szerencsétlen, aki ezeket írta mérhetetlenül áhítozik szeretetre, hogy a szeretet vissza tartsa őt oly dolgok elkövetésétől,

melyeket fél megtenni. Őt olyasmiről verték, amit soha nem tett volna, ha szerették volna. Ő az a gyermek, akit nem szerettek s akit ezen kívül azért vertek, mert nem tudták elviselni azt, hogy nem szeretik... Így kívánja ő a szeretetet azért, hogy ne bánták.” A viszonzás nélkül maradt szeretet következményeként átélt gyötrődés hatja át a kései versek egy részét is. Idézem a Nagyon fáj című költeményt (a költő utolsó verseskötetének címadó, tehát hangsúlyos versét):

Kettő teher
S kettő kincs, hogy szeretni kell.
Ki szeret s párta nem találhat,

Oly hontalan,
Mint amilyen gyámoltalan
A szükségét végző vadállat.

Utolsó éveinek költészetét teljesen áthatja a szeretethiánynak ez a fájdalma, a megértő szeretet utáni sóvárgás. Egyedül a másoktól kapott szeretet enyhíthetné az emésztő büntudatot, s az önvád és a szeretethiány taszítja a különben is súlyos mentális betegséggel küzdő költőt, abban a lelkiállapotban, amelyben véglegesen reménytelennek látja sorsát. Két, 1936 november-decemberéből való versét idézem. A Ki-be ugrál... címűben a következőket olvasom: „Ki-be ugrál a két szemem, úgy érzem. / Ha megbolondulok, ne bántatok. / Erős karokkal fogjatok le szép; (...) Gondolják meg. Ezen a világon / nincs senkim, semmim. S mit úgy hívtam: én, / az sincsen. Utolsó morzsáit rágom, / amíg készül ez a költemény.” A Kiáltozás pedig a következőkben tesz a szörnyű gyötrelmekről árulkodó vallomást: „Jaj, szeressetek szilajon, / hessentsétek el nagy bajom! / Eszméim közt, mint a majom / a rácsok közt le és föl, / vicsorgok és ugrándozom, / mert semmit sem hiszek s nagyon / félek a büntetéstől.”

A büntudat és a szeretethiány kettős szorításában József Attila Istenhez emeli föl szívét. Az Isten kegyelme és szeretete lesz a végső menedék, amelynél a szeretetet nélkülöző emberi világgal szemben, a büntudatos szorongástól terhelte lélek feloldozást keres. Az utolsó versek tulajdonképpen két eszmei körben helyezkednek el: lehet úgy olvasni őket, mint az egzisztencialista bölcsélet élményszerű kifejezését, hiszen a költő a „világba vetett”, „létebe vetett” ember végső árvaságáról és szorongásáról beszél, és lehet úgy olvasni őket, mint a transzcendenciát ostromló evilági kétségbeesés zaklatott vallomását, amely a személyiség megsemmisülésével szemben Istennél keres vigasztalást. Az 1937 februárjában írt *Nem emel föl* című költeményben olvasom:

Nem emel föl már senki sem,
 Belenehezültem a sárba.
 Fogadj fiadnak, Istenem,
 Hogy ne legyek kegyetlen árva.

Intsd meg mind, kiket szeretek,
 Hogy legyenek jobb szívvel hozzám.
 Vizsgáld meg az én ügyemet,
 Mielőtt magam feláldoznám.

József Attila Istene, és ezt ismét el kell mondanom, bizonyára nem a hitben megbékélők és lelki békét találók és még kevésbé a hitvallók és bizonyosságtevők Istene. Nem a tudatos elme vezet el hozzá, hanem a végső kétségbeesés ellen feltámadó elemi életösztönből fakadó remény. Ez a minden keserves tapasztalatot és evilági felismerést megcáfolni igyekvő remény, amely a transzcendenciával szemben érzett kételkedés és a békéltető istenhit közötti határvonalat ostromolja, ez a remény jelenik meg József Attila Kései költészetében, így az 1937 márciusában született Bukj föl az árból című versben:

Ijessz meg engem, Istenem,
 Szükségem van a haragodra.
 Bukj föl az árból hirtelen,
 Ne rántson el a semmi sodra.
 Meghalni lélegzetemet
 Fojtom vissza, ha nem versz bottal
 És úgy nézek farkasszemem,
 Emberarcú, a hiányoddal!

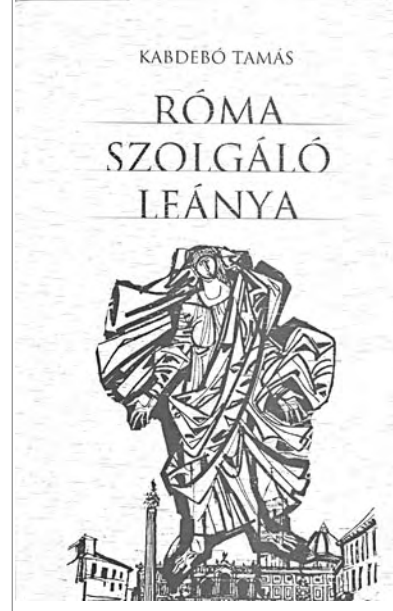
Innen már csak a lélek véső összeomlásához és az önkéntes halálhoz vezet az út, erről tanúskodnak a költő utolsó hónapjainak versei: a Tudod, hogy nincs bocsánat, a Karóval jöttél..., a Talán elt nők hirtelen... és Az Isten itt állt a hátam mögött (a régebbi kiadásokban Négykézláb másztam címmel jelent meg) című költemények. Ezek a versek a magyar költészet kétségbeeséséről és reménytelenségéről beszélő megrendítő vallomásai közé tartoznak, helyük ott van

az élettől búcsúzó Vörösmarty, Petőfi, Ady és Babits utolsó versei mellett. A keresztény hagyománytól sem idegen ez a mélységes mélységekből kiáltó fájdalom, a keresztre feszített Krisztus utolsó szavaira gondolok, az „Eli, Eli, Lama Sabaktani”-ra. Az Isten itt állt a hátam mögött című versben olvasom: „Négykézláb másztam. Álló Istenem / lenézett rám és nem emelt föl engem.” A verskezdetben kifejezett mérhetetlen magányt és szorongást végül mégis az emberi értékek felmutatása zárja le, valójában keresztény értékké: „énvelem a hűség van jelen / az üres űrben tántorgó világon.” Mint ahogy az utolsó, 1937. november 24-én írott Íme, hát megleltem hazámat című költemény is az egyéni sorson felemelkedve, tőle eltávolodva másoknak kíván emberi boldogságot és szeretetet:

Mióta éltem, forgószélben
 Próbáltam állni helyemen.
 Nagy neveltség, hogy nem vétettem
 Többet, mint vétettek nekem.

Szép a tavasz és szép a nyár is,
 De szebb az ősz s legszebb a tél,
 Annak, ki tűzhelyet, családot,
 Már végképp másnak remél.

Minden bizonnyal ezeknek az utolsó verseknek a „szenvédéstörténete” nyomán vethette össze Pilinszky János (Az új év éle címe, 1963-as jegyzetében) József Attila sorsát Jézuséval. „Hogy mennyiben volt rokon József Attila sorsa Jézuséval? – hangzik az ugyancsak a transzcendencia világát ostromló katolikus költő érvelése – Hogy mi volt benne a jézusi? A tisztaság. Szelíd ereje, amely nem tűrte kompromisszumot. Persze, ő mint ember, nyilván tele volt emberi gyengéssel, de mint művész, makulátlan volt, s művészi sorsa valóban az áldozati bárányéhoz hasonlított. Egy zavaros korban ő is mindannyiunkért szenvedett, áldozta föl magát, s az agyára boruló téboly inkább vádolja korát mint tulajdon vétkeit.

Péntek Imre

Regényes utazás az „európai kultúrkörben”

Kabdebó Tamás:
Róma szolgáló leánya

A nyugati emigráció irodalmi termése szakadatlanul áramlik be a hazai könyvkiadásba. Mintha kiapadhatatlan lenne ez a forrás, újabb és újabb szerzők jelentkeznek, nem szólva arról, hogy a már ismert írók-költők, irodalomtörténészek is gyarapítják e sort, s jelentős életművek várnak feldolgozásra. Hiába, a több évtizedes lemaradást nehéz behozni. De hogy ne csak rébuszokban beszéljünk, gondoljunk Határ Győző, Makkai Ádám, Ferdinandy György, Papp Tibor, Major-Zala Lajos újabb kötetekre. (S akkor még nem említettük az alig ismert, idegen nyelven – franciául, angolul – publikált köteteket.) Nos, e jeles társaságba tartozik az Írországbán élő Kabdebó Tamás is, akinek sokoldalú munkásságát nehéz számba venni. Ha valaki mégis képet akar alkotni erről szerteágazó irodalmi-történeti, műfordítói és művészettörténeti pályáról, akkor lapozza fel Kórász Mária Bibliográfiáját, melyet 1999-ben jelentetett meg az Argumentum Kiadó. A nagyobb szabású vállalkozásokat tekintve a három kötetes Danubius Danubia folyamregény (Árapály; Pezsdülés; Forrás) zárja a szépirodalmi publikációkat, a műfordítás tekintetében kiemelkedő vállalkozás az A for Attila: an ABC of poems by József Attila (Attilával kezdjük: József Attila versek angol ABC sorrendben) című műfordításkötet, a részvétel a Csodaszarvas nyomában című, angol nyelvű magyar költői antológiában, vagy a mai ír irodalom bemutatása. A cikkek, tanulmányok zavarba ejtő bősége mind-mind arra szolgál, hogy a magyar irodalom értékeit közvetítse az angol nyelvterületen. S a bibliográfia lezárása óta újabb művek láttak a napvilágot: a Történetesen 26 című novellaválogatás, Érettségi címmel egy ifjúkori regény, A hal(l)ottakról jót vagy semmit! tanulmányaiból ad válogatást, a 2004-ben megjelent Róma szolgáló leánya című mű a művészettörténet értékeire fogékony író regényes úti kalauza az „örök város” reneszánsz és barokk históriájában.

Főhőse – Barta Margit – nő. Nos, ebben az esetben is érvényes a Falubert-i kijelentés: Bovaryné – az én vagyok. Kabdebó Tamás író bravúrja, hogy képes hitelesen megrajzolni egy kislányból nővé alakuló lélek rajzát,

személyiségét. Akinek már gyermekkorában kialakul vonzalma az olasz nyelv, s Róma műkincsei iránt. Bár a regény egyes szám egyes személyben íródott, de cseppet sem érzelgős, vallomások, sőt, a naplók és levelek kissé tárgyilagosabb megközelítései – beépülve a szövegbe – még inkább szolgálják a visszafogott hangot. S még egy érdekes szál: Stendhal Római naplója (1827–29) – mint római úti kalauz – végig átszövi a regényt, idézeteket is felhasználva érdekes szembesítésekre, felismerésekre ad alkalmat.

A kiindulópont, az alapélmény (mint annyiszor): az 1956 utáni emigráns sors. S persze, az előzmények megvilágítása, miért is távozik egy 16 éves lány – aki „aktívan” nem vett részt a forradalomban – rokonainak, barátainak, hatására az országból. A szülők korai halála, 1945-ben bombatámadás áldozataivá válnak, a nagyszülők konzervatív nevelése, a tenisztanár, Bozambó drasztikus erőszaktetele, „Ózseni” néni fantasztikus műkincsei, köztük egy Rafael -mű nyomán készült, korabeli metszet. És kis a kis, határon átmenekülő csoport – Sass Jakab, szerelme, a festőnek készülő Dalma és Margit – Angliát választja tanulási és letelepedési helyül. Barta Margitnak szerencséje van. Egy Philippa Winterbottom nevű, Oxfordban élő muzeológus, idős hölgy veszi magához, aki gondoskodik nem csak a középiskolás tanulmányok folytatásáról, hanem pótanyai szerepet is vállal. A „fejlődésregény” etapjai bontakoznak ki a regény lapjain, a vizsgák, az iskolatársak és szülei, „környezetrajza”, az első szerelem érintései. Mi több: a nagy szerelem sem kerüli el Margitot, Felkay Tibor orvostanhallgató személyében. Hogy aztán tragikusan (rejtélyesen) – valószínűleg Tibor öngyilkosságával – véget érjen ez a minden ízében tartalmas kapcsolat. Bepillantást nyerünk a művelt, tudós arisztokrácia köreiből – iskolatársa, Fiona révén -, s 1958-ban megtörténik a csoda, az első találkozás: az imádott várossal, Rómával. Philippa Winterbottom asszony – egy oxfordi kiállítás előkészítéseként – Rómába utazik, s magával viszi Margitot is. A kaland, az ismerkedés – Stendhal naplója nyomán történik. Ezek a művészettörténeti felfedező utak – elsőként a Santa

Maria della Vittoria templomában lévő Avilai Szent Teréz, Bernini szobrának megtekintése, a Santa Maria degli Angeli temploma, melyet Diocletianus fürdőjének egy csarnokából alakítottak ki, és sok-sok más szobor, templom, festmény – már egy művészettörténeti utazás a múltba, átszöve a stendhali reflexiókkal. Az interlúdium (közjáték), a visszatérés után Lendvay Tiborral, ismét az emberi-érzelmi motívumokat hozza előtérbe, a szerelmesek veszekedését és végleges elszakadását. Hogy aztán ismét egy csodás fordulat következék: Dalma festménye első díjat nyer egy római kiállításon. Így tudnak ők – Jaksi és Dalma, friss házasokként – áttelepülni Rómába. Ez már egy új korszak – Margit életében is. S az újabb római vakáció immár Rafael jegyében zajlik, Sass Jakab utazási irodájának alkalmazottjaként. A „minőségi turizmus” azt jelentette, hogy egy kis, Rafael művei iránt érdeklődő amerikai csoportot kell Margitnak több napon át vezetnie, a művész műveinek helyszínére. Ismét egy művészettörténeti utazás, telítve korabeli adalékokkal, anekdotákkal, stendhali megfigyelésekkel, hogy minél mélyebbre hatoljanak Rafael festészetének titkaiba. (Az olvasónak kedve támad egy római utazáshoz, vagy ha erre nincs (hirtelen) módja, hát föllapozni egy Rafael-albumot.) S jön az újabb (szerelmi-szakmai) kapcsolat Pietro Gaddival, a szobrász-péklegénnyel. Egyre szorosabbra szövődnek a „római szálak”, a következő, Michelangeló-t középpontba állító fejezetben már szinte egyenlő hangsúlyt kap a művész alkotásainak „becserkészése”, főként a Sistina-é és a Pietro-val való együttlétek lebonyolítása. A főhősön végre megszerzi olasz tanári diplomáját, és újabb dilemmák elé kerül. Tartós lehet-e kapcsolata az amatőr szobrász Pietroval? Nem csak a fizikai távolság áll köztük – Róma és Oxford között -, hanem a szellemi is, hiszen sikerei ellenére csak egy műkedvelővel van dolga. Az újabb római tartózkodás alatt – melynek középpontjában Bernini szobrászata áll – azonban minden tisztázódik, némi fordulatok, félreértések után a szerelmesek útjából elhárulnak az akadályok...Sőt, Pietro szobrászati sikerei odáig jutnak, hogy szabadúszó lehet, odahagyva a pékséget... Az is része a fordulatoknak, hogy nem Margit költözik Rómába (ahogy mindig szeretett volna), hanem Pietro Angliába, előbb Oxfordba, majd esküvőjük után Londoban telepednek meg. S közben néhány főúri megrendelés-növeli Pietro szobrászi önbizalmát, címereket és állatszobrokat farag a hertfordshieri és berkshieri birtosoknak. S amikor sikerül rózsaszínű márványból kifaragnia a repülő és vízre érő íbiszpárt, végleg befutott a szakmában. S Margit végre beteljesíti álmát: megszerzi művészettörténeti diplomáját. A hetvenes évektől már a hazai kapcsolatok is egyre rendezettebbek és intezivebbek: a nagyszülők halálával Margit öröklé a

Maros utcai lakást, aki ebben másolatkollekciónak helyezi el. A klasszikus másolatgyűjtemény gyarapítása mind inkább foglalkoztatja, immár a közép-európai régióra is kiterjesztve, többek magyar szakmai közreműködésével folytatódik a munka. Egy súlyos baleset szakítja meg a már mind kiegyensúlyozottabb életvitelt: Pietro, egyik domborművének készítése közben, bal kezének három ujját lefűrésze. Egy szobrász számára ez tragikus, hiszen a mintázáshoz, a szobrász szerszámok használatához nélkülözhetetlenek a lemetélt ujjak. Azonban Margit hihetetlen empátiája átsegíti a lelki krízisen, s baráti közreműködéssel – a vörös íbiszek benevezésével – egy nemzetközi szobrászversenyen második díjat nyer. Ez visszaadja önbizalmát, újra dolgozni kezd. A folytatás a rendszerváltás utáni Magyarországon teljesedik ki: Margit hazaköltözik a budai lakásba, s Pietro Szentendrén készít terrakotta állatfigurákat. A budapesti állatkert számára.

A 2000-ig futó cselekmény tehát nyugvópontonra jut. Az emigráns hazatérhet abba az országba, ahonnan – talán könnyelműen, a diktatúra kényszerei elől menekülve – ifjan távozott. Úgy tűnik, az utolsó fejezetek túl nagy ugrásokkal haladnak a végkifejlet felé, némileg hiányérzetet keltve. A római „idegenvezetések” részletező leírását laza epizódok füzére váltja fel. De végül is ez sem zavaró: betekintést kapunk a magas kultúra – a régészet, a művészettörténet és az irodalom régióiba, abba az európai kultúrkörbe, ahonnan hosszú ideig ki voltunk rekesztve. S a „hálátlan” emigránsnak, Barta Margitnak – akár csak Kabdebó Tamásnak, mihielyt lehetősége nyílik – nem jár máson az esze, mint azon: hogyan hasznosulhatna Magyarországon mindaz, amit megtanult, megismert. Hogyan közvetíthetne új, befogadó és régi, anyaországa között. Ezt megértő, toleráns, közvetítő magatartást – emberi és kulturális értelemben is - nem lehet eléggé értékelni. Az újabb művek között nem említettük a Summa summarum – Kabdebó Tamás számozott versei című (kétnyelvű) kötetet. Ennek 100. versében (A pálca eltöri Posperót) találjuk a következő sorokat:

ii.

„Örködő apából örömapa lettem
Sirályok mint évek szálltak el felettem
Utóbb a száműzetést is elfeledtem
s a visszatérés manáját eszegettem...”

Aligha kívánhatunk mást: Kabdebó Tamás sokáig eszege a „visszatérés” manáját, s még sok hasonló opusszal lepje meg – magát – és az olvasóközönséget.

(h21 – hungarus kiadó)

Mezey László Miklós

A szellemi önéletrajz dokumentumai

Sárándi József: A rendszerdöntőgető

Nincs abban semmi különös, sőt szinte természetes, ha egy hatvanéves ember áttekinti eddig megtett útját, megvonja élete mérlegét. Vállalkozása azonban alattomos csapdát rejthet, mert nagyon is fönnáll az utólagos átértelmezés, az önisgazolás veszélye. Hiszen ki vallaná be, hogy például a Teremtőtől kapott talentumával évtizedeken át rosszul sáfárkodott. Ezért azután a mérlegkészítést, az értékelést okosabb másra bízni. Ilyenformán a jubiláns jól teszi, ha ő maga csupán közreadja a mérlegkészítéshez nélkülözhetetlen adatokat, de az ítéletet mondja ki más, független személy, íróember esetében az olvasó. Nos a hatodik X-ébe lépő Sárándi József így, ilyen módon, *A rendszerdöntőgető* című dokumentumkötetével vonja meg a maga életének, kivált pedig munkásságának mérlegét. Vagyis a póre dokumentumok közreadásával elkerüli az utólagos magyarázkodás, az önisgazolás csapdját. Csakhogy van itt más probléma is, mégpedig a műfajé.

Szerzőnk montázsregénynek, illetve emlékiratnak nevezi kötetét, a beleolvasó érdeklődő inkább cikkgyűjteménynek vélheti. Magam úgy fogalmaznék: a szellemi önéletrajz dokumentumainak gyűjteményéről van szó. Az alábbiakban ezt igyekszem bizonyítani.

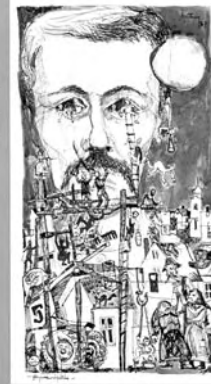
A vaskos, négyszáz oldalas könyv forma szerint hat plusz egy fejezetre tagolódik, de a figyelmes olvasás során kiderül, három tematikus és különböző teherbírású pillérré épül, mégpedig szimmetrikusan elhelyezett pillérekre. Az elsőt nevezhetjük az irodalomtörténet és az irodalmi élet pillérének, a középsőt, a legvaskosabbat az önéletrajz oszlopának, míg a harmadik támaszték a képzőművészeté.

Az első tematikai egység tehát az irodalomé, amelyben a szerző – a dokumentumok, levelek, emlékek és emlékezők elősorolásával -- lényegében két kérdést jár körül: a tatabányai Új Forrás című folyóiratnál eltöltött esztendőök történéseit, valamint a posztmodern kérdésében kialakított álláspontját. Az „Új Forrás-afféra” sokan emlékezhetnek: 1984 októberében a lap hasábjain megjelent Nagy Gáspár *Öröknyár, elmúltam kilenc éves* című verse, amelyben költője

félreérthetetlenül számon kérte a Kádár-rendszeren Nagy Imre halálát, a kivégzettek és üldözöttek sorsát, és amelyben hitet tesz 1956 eszméje mellett. A botrány nem maradhatott el, az Új Forrás versrovatának felelősét eltávolították a folyóirattól. Sárándi azóta – nyugodtan mondhatjuk – belső száműzetésben él, alig-alig van jelen irodalmi életünkben. Ilyenformán nem túlzás azt állítani, hogy az Új Forrásnál eltöltött csaknem másfél évtized Sárándi mai életformájának, alkotói attitűdjének előtörténete. A húsz évvel ezelőtti dolgokról olvasva tökéletesen érthetővé válik, hogy szerzőnk miért nem tud ma sem indulat nélkül visszatekinteni az akkori eseményekre. Végül is egyedül ő bűnhődött, mert sem az *Öröknyár* költője, sem a lap megbízott főszerkesztője – az időleges szilenciumon és a dorgáláson túl -- nem kapott súlyos büntetést. Az amúgy is túlfajlett igazságérzetű Sárándi mély megbántottsággal vonult el leányvári remeteségébe, és okkal érezhette és érezheti ma is úgy, hogy költői, még inkább szerkesztői pályája, ha tetszik, karrierje derékba tört. Ezért írja mottóul az első fejezet élén: „ki ellenem vét / örökké éljen / de kegyelmet tő- / lem ne reméljen”. A Nagy Gáspár-vers kiváltotta korabeli „botrány” azonban nemcsak a versszerkesztő pályájának egy korszakát rekesztette be, de magát a folyóiratét is, hiszen ekkoriban zárult le az Új Forrás első, Payer István nevével fémjelzett korszaka. Az erre vonatkozó dokumentumok sorából fölsejlik a tatabányai antológia, majd a kezdetben ritka megjelenésű folyóirat alapító főszerkesztőjének arcéle. Payer valóban az volt, akinek Sárándi jellemzi, minden tehetségnek esélyt kínáló főszerkesztő, ráadásul „egy személyiség- és egyéniségromboló rezsim kellelten mártírja, áldozata”. Ez az alacsony, kefefrizurás, szemüveges, kedélyes ember csakugyan a fölfedező, a fiatalokat fölpártoló, a tehetségeket őszinte jószággal fölkaroló nagy szerkesztők fajtájából való volt. Lapcsináló hitvallása pedig így szólt: „Nem nagy nevetek akarok, hanem bátor, fiatal tehetségeket”. És éppen ilyenként vette maga mellé az Új Forrás indulását követő esztendőben, 1970-ben Sárándi Józsefet.

Az irodalmi tárgyú pillér másik nagy témaköre a beszédes címet viselő Búcsú a posztmodernről. Egyszerre

SÁRÁNDI JÓZSEF
A RENDSZERDÖNTŐGETŐ

KORTÖRTÉNETI ADALÉKOK
EMLEKIRAT

BARBARICUM
2005

tipikus és szokatlan fejezete ez a dokumentumkötetnek. Tipikus abban az értelemben, hogy Sárándi költészetét, munkásságát ismerve aligha várhat más véleményt az olvasó a posztmodernről, mint amit szerzőnk itt előad. Szokatlan viszont annyiban, hogy kevesen foglaltak állást ilyen határozottan, ilyen keményen a posztmodern hóbort ellen. (Bár Ács Margitnak a Kortársban közölt kiállása is emlékezetes.) Sárándi mindenekelőtt a posztmodern kialakulásának indítékát határozza meg: „Olybá tűnik, hogy a kísérleti líra földuzzadásának egyik oka a költészettel történő politikálás ellehetetlenülése”. A költő, az író lemondván a politikai cselekvés, a közösségi megnyilvánulás esélyéről – mesterkélty, papírízű világba vonult vissza, a valóság elől a nyelv öntörvényű világába menekült. Sárándi József ugyanezt így fejezi ki: „Az önmaga iránt is kíméletlen igazmondást tartom az emberrel, művésszel szembeni legkorszerűbb jellembeli és esztétikai követelménynek”. Az a kérlelhetetlen, sokszor tekintet nélküli, helyenként nyers őszinteség, amit Sárándi versvilága képvisel, összeférhetetlen mindenfajta irányzatossággal, izmussal, irodalmi divattal. De szerzőnk az elutasításnál jóval tovább megy, mert tudatosítja: abban, hogy hazánkban lényegében minimálisra csökkent vagy csaknem megszűnt a minőségi irodalom iránti igény, abban bűnös a posztmodern is, hiszen nincs tekintettel az olvasó igényére, személyiségére, ízlésére, gondolkodására. A kevesekhez, csak a vajt fülűekhez szóló posztmodern író szinte hátat fordít az olvasónak, nem csoda, ha az olvasó is elfordul az irodalomtól. Továbbá az írók között is rombol a posztmodernizmus, mert ha egy szerző nem tartozik a „brancsba”, akkor megátalkodott maradiként, lesajnált avittként kiközösítik. Ahogy Sárándi fogalmaz: „De ha valakinek nincs mondanivalója, és csak benyalt valami utómodern, posztmodern dolgot, és azért futtatják, mégiscsak hallatlan”. És hogy ez mennyire így van, arra maga is példa, hiszen a tokaji író táborban elmondott posztmodernizmus elleni felszólalását egyetlen hazai irodalmi lap szerkesztője sem volt hajlandó csonkítatlanul közölni.

A kötet második, legvaskosabb oszlopát az önéletrajzi jellegű dokumentumok alkotják. Itt olvashatók azok a főljegyzések, vallomások, levelek, memoárrészletek, amelyek szerzőnk kiszámíthatatlan és drámai fordulatokban bővelkedő életére, sajátosan önerejű eszmélkedésére, költővé válására és némiképp pályakezdésére vonatkoznak. Sárándi szinte kézen fogva vezeti el olvasóját a Békés megyei cselédportára, írja le világra jöttének szívszorító körülményeit, nehéz gyermekkorát, eseménydús ifjúságát. Bármilyen sok tragikus mozzanatban, megríkató epizódban is bővelkedik fiatalsága, ez még nem volna irodalmi szempontból értékelhető. Amiért érdemes és fontos elolvasni ezeket az írásokat, annak az az oka, hogy

Sárándi szüntelenül érzékelteti: minden életrajzi esemény, valamennyi biográfiai elem ősoka, kiindulása, eredője egy-egy személyiségvonásának. Élettörténetéből tehát egyenesen következik harcoss jelleme, a vakmerő, sőt önvészélyes igazmondás szenvedélye, a helyenkénti nyersesség. 1976-ban arra az interjúkérdésre, hogy miben határozná meg ars poeticáját, így felelt: „Röviden válaszolok: a harcban! Szeretném megőrizni valóságérzékemet, tehetségemet, s a bátorságot, hogy »szabad lelkű diák« maradhassak, amíg csak élek.” Talán maga sem gondolta, hogy ennyire sikerül „szabad lelkű diáknak” maradnia...

Nem csak jellempróbákban gazdag élettörténete, nehéz sorsa predesztinálta a kemény, az önmagát sosem kímélő élet vállalására. Fölfedezője, első támogatója, nesztora, Váci Mihály is erre buzdította. Egy 1965-ben kelt levelében így biztatta: „Nyersen kell élni, a legmélyebbre tipródni – dallal, könnyes dühökkel edződni, robotolni – abból még lesz valami, ember, szenvedést értő-érző lélek. (...) Végre egy kemény fickó, akit nem kényeztet el az élet, nem ijed meg a saját árnyékától”. Majd így folytatja: „Lehet, hogy költő lesz – lehet, hogy nem, ezt ki tudja – de érdemes lesz mindig élnie. És ez a legfőbb.” Sárándi József költő lett, és az ígért nyers, nehéz élet lett az osztályrésze. Mégis azt kell mondanom, nagy szerencséje volt, hogy Váci Mihály fedezte föl, támogatta, indította el a költői pályán. Egy olyan költő, aki maga is az élet nyers valóságának ígézetét tartotta legfontosabbnak. Ismét csak érdemes őt idézni, miként biztatta az ifjú költőt: „Hódítsa meg azt, amiben fuldoklik – borzadjon el, és legyen mámoros attól, amitől él, átél, ami az élet. Önnek megadatott az élet mélységeit megismerni, s ott emberré lenni. Ha itt nagy felfedezéseket tesz, akkor majd költő is lesz.” Látnoki erejű kinyilatkoztatás ez. És ha már látnoki szavaknál tartunk, mit gondoljunk erről a Váci-jóslatról? „És ha egyszer sikerült az irodalomba »betörnie« -- azt hiszi, akkor boldog lenne? Ott még kevesebb irgalomra számíton. Ott még kevesebb a bocsánat. Semmi jót nem jósolok magának – mindig így fog élni, csinálni akar valamit, küzdeni, elérni valamit – s ez mindig nehezen megy majd, és alig akad társakra”. Négy évtized távlatából nyugtázhatjuk e sorokat; Sárándi József százszor megtapasztalta a kegyetlen elbánást, a kitesztást, a mellőzést, az irgalmatlanságot, a fojtogató csöndet, a megbélyegzést. Ugyanakkor a maga sorsából és a költő elődök példájából mindig új erőt merített az elviseléshez, a túléléshez, a csak azért is talpon maradáshoz, az igazmondó költőként, szabad lelkű diákként való megmaradáshoz.

Váci Mihály mellett Sárándi számba veszi többi szellemi hozzátartozóját, mert azokra az elődökre és kortársakra is reflektál, azokat a költőket és írókat is megidézi, akikkel egyívásúnak tartja magát.

Vácihoz hasonló atyai barátjaként gondol vissza békési „földijére”, Féja Gézára; különösen izgalmas a szociális ihletésű költők – Veres Miklós, Serfőző Simon és Ladányi Mihály – méltatása, kommentálása, költészetük értő elemzése, egy-egy gondolatuk, versük őszinte bírálata, érzékeny reflexiója. És persze jó szívvel emlékezik első lapjára, a pesti Egyetemi Lapokra, majd az Új Forrás körében megismert fiatalabb költőtársra, a tragikus sorsú Holló Andrásra, meg a többiekre, Rigó Józsefre és Böröndi Lajosra, mintegy az ő portréikkal övezi a maga szellemi-költői arcképét.

A harmadik tartópillért a képzőművészeti írások, a művészeti kritikák, kiállítási megnyitók és laudációk képezik. Ezeknek a kötetbe sorolt sokasága a képek, szobrok, fotók iránt hihetetlenül fogékony Sárándit revelálja. Festőkről, grafikusokról, fotóművészekről, illetve kiállításairól, no meg kollektív tárlatokról szólva csaknem minden esetben a közlő szemléltető műalkotásban a halhatatlanság jeleit, az örökkévalóság nyomait kutatja; akként, ahogyan egy Bánfi Józsefnek címzett versében is írta: „Úgy bizony! Vigasztok csupán az lehet / voltatok s folytatódtok – éltetvén a nagy csodát / az asszonyszép fölséges ÉLETet -- / mert halandók nélkül elvész a halhatatlan”. Az elemzett, méltatott képzőművészek – Móser Zoltán, Végvári János, Benedek Péter, Prunkl János, Bánfi József, Szentessy László, Czirok Ferenc, Furlán Ferenc, Andrásró István és mások – valamiképpen megint csak az igazmondást, az ábrázolás őszinteségének küldetésességét idézik az olvasók elé, hűen és visszautalóan méltatójuk szellemkölcsehez.

E könyvismertető dolgozat nem fejezhető be anélkül, hogy ne adnánk magyarázatot, föloldást a kötet címének talányára. Mint mindennek, ennek is története van. Amikor a 2004. évi *Ki kicsoda?* kitértendő kérdőívében a hobbi iránt tudakozódtak a kézükönny szerkesztői, szerzőnk egy nem is igazán hirtelen ötletnek engedve beírta a megfelelő rovatba: „rendszerdöntögetés”. Maga lepődött meg legjobban, amikor az a pukkasztó, hökkentő szó nyomtatásban is megjelent. Szóval Sárándi József hobbi, vesszőparipája immár vállaltan, dokumentáltan is a rendszerdöntés. És ez természetesen sokkal több, mint frappáns szójáték, mint megbotránkoztatni szándékozó sárándis bonmot. Egész életével, büszkén vállalt nehéz sorsával, költői munkásságával hitelesítette: nem volt és valószínűleg nem lesz olyan rendszer ebben a kis hazában, amelyet költőnk ne döntene meg szíve szerint. (Ugyanakkor föltűnő, hogy Sárándi három-négy évtizedre visszamenően is mennyire került, kerül az aktuális politikai bonyodalmakba való belekeveredést, a pártpolitikába való beleszólást!) Örök elégedetlenként, lázadóként, szabad szívű diákként ellenfele, olykor ellensége ő minden földi hatalomnak, uralmi szisztémának, politikai rendszernek, éles szemű és éles

nyelvű bírálója mindenféle hatalmi berendezkedésnek, no meg kulturális divatnak, „izmusnak”, iskolának. Így, ezzel a mindig dacos ellenkezéssel, ezzel a fizikai kívülállást is vállaló, hetyke függetlenséggel teljes és abszolút hiteles a költői munkássága.

Néhány évvel ezelőtt volt alkalmam egy dolgozatban (A teljesítmény gyönyörétől az írás iszonyáig. = Pannon Tükör, 2003. III. negyedév) megállapítani, hogy Sárándi költészetén nagyjából egy évtizede kimutathatók a „lehiggadás” jegyei. Ezt írtam: „plebejus érzelmű valóságköltészete szilárd talapzata maradt e lírának, de mindezek a vonások elmozdulást mutattak az abszurd látás és a groteszk ábrázolás irányába. (...) Bő évtizede furcsa »gellert kap« a fanyar humoron, a keserű vagy játékos irónián, a groteszk hangoltságon, a sokszor enigmatikussá sűrített stíluson, a rezignált bölcsességen”. Röviden szólva: költészetén fölfedezhető immár valamiféle távolságtartás, a tárgytól való függetlenségre törekvés, mintha higgadtan szemlélné önmagát és maga körül a világot. Félreértés ne essék, költőnk még mindig sokszor, talán túl sokszor dühbe gurul, rendre kegyetlenül őszinte, kérlelhetetlen ítélőbíró, de... De mintha már nem az első indulatból szólna, mintha meg-megjelennének a tárgyilagosságra, a körültekintő mérlegelésre, a differenciált látásmódra, az árnyalatosabb megfogalmazásra való szándék jelei. Véleményem szerint ennek a „fejlődésnek”, e higgadási folyamatnak sokat mondó bizonyítéka maga a kötet, A rendszerdöntögető. A szerző – éppen a higgadt mérlegkészítés jegyében – képes elősorolni életének és munkásságának -- ha tetszik, szellemi önarcképének -- sokszor önleplező, de mindenkor árulkodó dokumentumait. Képes hajdani önmagát, önsorsát távlatosabban szemlélni. Már nem föltétlenül az apokaliptikus pusztulás képeit idézi egy-egy elszünetelt sérelem nyomán, már nemcsak kiátkoz, de olykor mérlegelve ítél is. Ismétlem, abban, hogy ez a kötet egyáltalán megszületett, nagy szerepe lehet annak a fejlődési folyamatnak, amit hajdanán költőnkkel kapcsolatban Tüskés Tibor biztatólag emlegetett.

Végül is a recenzensnek egy feladata marad: megítélni, hogy a 400 oldalnyi dokumentumból összeáll-e Sárándi József szellemi önarcképe. Természetesen nem. A teljes portréhoz szükség van a versek ismeretére is. Azt mondom tehát, olvassuk el A rendszerdöntögetőt, de folyton vissza kell térni a versekhez is. Ezeket is újólaj és makacsul ajánlom az olvasók figyelmébe, miközben persze a versek pontos értelmezéséhez igen hasznos ismerni a szellemi önéletrajz dokumentumait is.

(Karcag, 2005. *Barbaricum Könyvműhely*)

Szemes Péter

Chak Brusztolva

A tavalyi évadban a színházi hagyományoknak megfelelően Az üvegcipő zalaegerszegi előadásának premiere előtt mutatta be Chak István második, *BRUSZTOLVA* című kötetét. A szerző a válogatott verseit tartalmazó *amima* után ezúttal színházi alkotókkal készített beszélgetéseit adta közre. A bemutató időpontja nem volt véletlen, hiszen a Hevesi Sándor Színház névfelvételének 20., Gábor Miklós halálának 5. évfordulója mellett Chak István 50. születésnapjára is emlékeztetett.

A kötet bár mecénási támogatással, magánkiadásban jelent meg – és ezzel apokrifnek számít a hivatalos kiadással kanonizált, de sokszor színvonalatlanabb kulturális kiadványok között – nemcsak szépirodalmi kapcsolódása, de színház történeti jelentősége miatt is rendkívül értékes munka. Előbbit főként a kötet cím tipográfiaiailag kiemelt nyelvi játéka (a *BRUSZTOLVA* egyfelől utalás a munkára mellyel maga a kötet, illetve a beszélgetések tárgyát – adó színházi előadások megvalósultak, másrészt magában rejti azt a mágikus nevet, mely összefogja a látszólag önmagukban álló szövegeket), valamint a többletjelentést hordozó fejezetcímek igazolják, utóbbi megállapítást pedig az a sajátos státus, melyet e könyv hasonló – a zalaegerszegi színház történetének valamely szegmensét vizsgáló – írások hiányában betölt. Ezen felül a *BRUSZTOLVA* könyv-mivoltában, pusztán külső formáját tekintve is utal tartalmára, hiszen alapszínei (fekete, fehér, sárga) és a fedél képe egyaránt a színházra vonatkozó jelként funkcionálnak. A művészeti ágak összemosása egyébként a szerző kedvelt ábrázolási módja (amint az *amima* példája igazolja), a beszélgetések esetében azonban a társművészetek alkalmazása a színházi téma elsődlegességének kiemelésére történik. A színházról szóló diskurzust ennek megfelelően az említettek túl szemléletes és gondosan válogatott fotóanyag kíséri, egészíti ki.

A főtémát képező 11 beszélgetés közül az első 1997-ben, az utolsó 2001-ben készült, e 4 éves válogatás mégis 20 év történéseit, emlékezetes pillanatait, nagy egyéniségeit állítja elénk, idézi meg. Jóllehet a szövegek – mint már fentebb utaltam rá – láthatatlan fonállal összekötöttek, az egyes darabok között, s ez talán a kötet egyetlen deficitje, egyenlenség mutatkozik. A beszélgetések a színház mesterembereivel, a színjáték-mű különböző szegmenseit létrehozó alkotókkal (rendező, író, színész, zeneszerző) készültek, semmi sem indokolja azonban, hogy egyikük kétszer szerepeljen,

míg a többiek csak egyszer. Ugyanakkor, ha már a szerző a kötet címében és ajánlásában utalt a Kossuth-díjas rendezőre, célszerű lett volna talán a szövegek közé egy *Ruszt Józseffel* való kollokviumot is beemlíteni. A válogatás – noha széles spektrumot fog át – alapja így meglehetősen önkényes. A beszélgetések tematikus vizsgálata helyett ennek megfelelően, mivel minden alany önálló alkotó személyiség – aki azonban szubjektív kreativitását a színjáték-mű létrehozása közben a közös munkának rendeli alá –, megfelelőbb a kronológikus áttekintés.

Ettől kizárólag *Taub János* rendezővel a *Caligula* helytartója zalaegerszegi, illetve budapesti bemutatójának apropóján készített két interjú esetében kell eltérnem. A beszélgetést Chak szubjektívan indítja, mindenek előtt a partner szellemisége foglalkoztatja. Először az embert akarja megismerni, s innen a mai művészeti életre vonatkozó kérdéssel köt át a rendezői felfogáshoz, munkamódszerhez és az adott rendezéshez. A budapesti kollokvium továbblépés a zalaegerszegihez képest, hiszen itt már (a korábbi beszélgetés nyilvánvalóan viszonyt teremtett) művészetesztétikai (az alkotó-műalkotás-befogadó hármasságot vizsgáló) és a kortárs magyar színházi helyzetre vonatkozó konkrét kérdések is tárgyalásra kerülnek.

Horváth Károly zeneszerzőhöz a zenei pályakép felől közelít a szerző, s az érintett zalaegerszegi előadásokat veszik górcső alá. Ezek közül kiemelkedik a nagy siker, *Molnár Ferenc Lilioma*, melyet a vendégrendező *Paolo Magelli* az egykori zalaegerszegi kályhagyár helyén vitt színre. Végül az aktuális zenei munkákról esik szó.

Bagó Bertalan esetében Ruszt hatása, illetve a fiatal rendező sajátos színházi felfogására, színpadi megoldásaira vonatkozó „lilasága” a beszélgetést indító témák. A rendezői státus köré épülnek fel a közönséghez, illetve a színészekhez való viszonyt érintő kérdések, melyek a rendezői hitvalláshoz is elvezetnek.

Látszólag a Huszka-díj és a dalszöveg-írói munka a *Bereményi Gézával* készített interjú apropója. Innen azonban célirányos kérdésekkel jut el a szerző az alany írói (a kortárs irodalmi élet, az Írószövetség problémái), filmrendezői (a honfoglalásról szóló *Levédia* film) szerepének bemutatásához, majd tovább a drámaírás és a színházi rendezés kapcsolatához. Ezt illetően Az arany ára, *Bereményi pályadíjas* műve, meghatározónak bizonyul. A darab éppen zajló próbafolyamata indokán dramaturgia és a szereposztás

problémái is szóba kerülnek. Végül a Cseh Tamással való további közös munka felemlítése mintegy keretbe zárja a beszélgetést.

Siménfalvy Lajos Aase-díjas színművésszel 50 éves jubileuma kapcsán beszélgetett Chak István. Ennek során természetesen a színészi életmű (a jelentősebb szerepek, az Egervári Klárával való közös munka, a jutalomjáték, valamint a folytatás) és a kapcsolódó elméleti kérdések (a színház feladata és jövője, színész-rendező és a dramaturg-író viszonya) állnak a középpontban. A szöveg végi kommentár – a kollokviumban még csak utaltak a Hattyúdál és Az arany ára következő előadásaira – visszatekintő jellege pedig mintegy kontextusba helyezi a beszélgetés egészét.

Sikeres évad után készült interjú *Wellmann György* színművésszel, hiszen a győri Színházi Találkózón Az arany áraban nyújtott teljesítményéért elnyerte a legjobb mellékszereplő díját. Az elsődlegesen életrajzi és az eddigi színházi alakításokra vonatkozó kérdések mellett (az áttelepülés, a magyarországi társulatok, Ruszt József, illetve Máriáss József szerepe) felmerül az új otthonhoz, Zalaegerszeg városhoz való viszony.

Farkas Ignác Jászai-díjas színművészt a művészi munkával kiérdemelt Máriáss-díj, valamint a győri Színházi Találkozó sikere kapcsán kérdezte Chak. Ennek során a stúdiós színésznövendékek tanítása, a gyermekdarab-rendezés, a színháznak a város kulturális életében betöltött szerepe is szóba kerül.

Az EURO THEATER BONN főrendezőjével, *Tömöry Péter* íróval az állandó útközben-létről, önmagakereséséről, a voltaképpen kultúrák-közöttségéről

beszélget a szerző. A találkozásra alkalmat az *Író rendez* sorozat szolgáltatott, melynek során Tömöry a *Ki is vagyok én?* című darabot vitte színre. A konkrét előadásról a beszélgetés második felében általános problémákra (a magyar színházi struktúra, a külföldiekhez hasonló igazi honi színházi fesztivál hiánya, a Nyílt Fórum) tértek át.

Balogh Tamás színművésszel Nagy Ignác Tisztújításának apropóján készült felvétel. A szerep-megformálás mikéntjétől a voltaképpen alkotói hitvallásig (és ennek különböző alkalmazási területeiig a színháztól a gasztronómiáig) jut a beszélgetés, melyből a színművész Erdei Színházra vonatkozó véleménye is megismerhető.

Az utolsó, kötetben helyet kapott diskurzus Merő Béla rendezővel történt, mégpedig kettős „jubileum” kapcsán: egy éve nincs Nyílt Fórum és egy hónapos az újonnan létrehozott művészeti kht. A beszélgetést ennek megfelelően e két problémához való viszony szervezi, s utóbbiból kiindulva szó esik az amatőr színházról és távolabbról a zalaegerszegi teátrum születéséről (Ruszt József szerepéről) is.

Chak István *BRUSZTOLVA* című kötete igazi értékét akkor nyeri el, ha a beszélgetések folytatódnak és elindul egy olyan kétirányú folyamat, melynek eredményeként az olvasók közelebb kerülnek a színházi élethez, a színház alkotói pedig nyitnak a nézők felé és ebből a hatás-kölcsönhatásból a színház is megtermékenyül. Ebben fontos szerep jut a szerzőnek, hiszen sajátos státusa lehetővé teszi a nézőpontok, vélemények, sőt értékek kölcsönös közvetítését.

Reflexiók Jelenczki István: Eszmélet után – Elégia József Attiláról című négyrészes filmsorozatáról

A valóság show-k és akció filmek megkérdőjelezhetetlenül boldog és mámorító, kóla ízű mindennapjait élve meglepő dolog, ha valaki olyasmire vállalkozik, - s meg sem elégszik ennyivel, de kitartó küzdelem árán el is éri célját –mint Jelenczki István filmrendező.

Az alcím olvasatában nem nehéz behatárolni azt az érzelmi irányultságot, ami leginkább meghatározó a nem rég bemutatott, József Attila életét vizsgálni és bemutatni kívánó, eredetileg háromrészesre tervezett filmsorozatban. Valóban érthető ez a borús hangszín, ha arra a néhány tragikus évtizedre gondolunk, ami a költőóriás életét tette ki. De ez az elégia, - mint bánatos alaphangú, filozofikus tartalommal bíró költemény – sajnos nem csak irodalmunk és a mi, magyar XX. századunk egyik nagy alakjánál merengve viselheti joggal a sötét tónust, tágabb értelemben is vonhatunk le aktuális tanulságokat, míg a filmanyagon - József Attila útjának legfontosabb állomásait szemléljük. A film és születésének története legalábbis ezt bizonyítja.

Persze első olvasatra nincsen sok értelme egy efféle állításnak, hiszen egy filmszalagra rögzített dokumentumanyag esetében feleslegesnek tűnhet a mélybe tekintés, a szellemi, lelki igazságok túlzott keresése, de ez esetben nem kizárólag erről van szó. S ha ez igaz, akkor már szükség van némi éberségére is ahhoz, hogy követni tudjuk az eseményeket.

Jelenczki Istvánt, a film rendezőjét (névéhez kapcsolódik többek közt egy korábban Mészöly Miklósról készített film is) és producerét kamasz kora óta tartja bűvöletében József Attila világa, kötődése nem korlátozódik a versek birodalmára, épp annyira fontos számára az alkotó személye és története is, mely nélkül lehetetlen hiteles képet alkotnunk, derül ki rögtön beszélgetésünk kezdetén. A kettőjük sorsában - számára - megmutatózó nagyszámú közös találkozási pont, párhuzam készítette, készíteti arra ma is, hogy ásson minél mélyebbre a költővel kapcsolatos ismeretszerzés során, ezáltal kerülve közelebb talán önmagához is. Saját bevallása szerint tíz esztendő t szánt arra, hogy a lehetőségekhez mérten felkutasson mindent, ami előbbre viheti a megismerésben. Az említett évek során dokumentumokat, forrásmunkákat, szakértői véleményeket tanulmányozott, vizsgálta a kutatások által létrehozott irodalmat, a vonatkozó mozgóképes örökséggel egyetemben (- ez utóbbiak közt kiemelten kezelve az általa igen sokra tartott Fehér György - kópiát). Felkereste a még élő emlékezőket, s csak azután vágott neki a kivitelezésnek.

A költővel kapcsolatban összegyűjtött ismereteire és filmjére egyaránt érvényesnek tartja az *interdiszciplináris* jelzőt, hiszen a tudomány számos területéről származnak

a benne foglaltak, igyekezve minél összetettebb, ezáltal árnyaltabb képet alkotni a *génuszról* (- aki véleménye szerint, a relativitáselmélet tanulmányozása, de akár a verseiben megfigyelhető kozmológiai szemlélete miatt is kiérdemli a címet). Az *Eszmélet után* - t többek között ez is megkülönbözteti a többi József Attiláról készült filmtől – állítja.

S való igaz; a mű nagyszámú irodalmi elemet, szavalatot, saját zenei betétet, installációt, történeti tudósítást, kutatási eredményt vonultat fel. A maguk szakterületén kiemelkedő munkát végző emberekkel folytatott beszélgetéseket, visszaemlékezéseket közvetít, állít egymás mellé, s éppen ettől a szokatlan és a maga nemében újszerű struktúrától nehéz, problémás feladat elhelyezni napjaink irodalmi életében és filmművészetében egyaránt. Igen sokrétű alkotással van dolgunk, ez tagadhatatlan.

A filmben megszólal többek között dr. Czeizel Endre genetikus, aki kísérletet tesz arra, hogy feltárja, miként születhetett az egyszerű munkás családba a *zseni*. Milyen jelekkel találkozhatunk már a szülőknél is, amik részben előrevetíthették a különleges tehetséggel megajándékozott gyermek kibontakozásának, életútjának esetleges irányait. Dr. Bagdy Emőke pszichológus átok és áldás kapcsolatát vizsgálja, miként válik idegenné, és feloldhatatlanul magányossá kapott talentuma jussaként a meg nem értett, önmagával és Istennel is állandó perben álló költő. De helyet kap dr. Garamvölgyi László is, aki rendőrségi munkája mellett nevezetes arról, hogy néhány éve kutatásokat végzett József Attila, sokak által ma is vitatott balatonszárszói öngyilkosságával, halálával kapcsolatban. A filmben találkozhatunk még Cserépfalvi Katalinnal, Fejtő Ferencről, Marosán Györgyről, Hatvány Lajosnéval, Hont Ferencről, dr. Tverdota Györgyről és az azóta elhunyt nővéréről, József Etáról készült felvételekkel is. Különös, hogy színre lép egy asztrológus, Beöthy Mihály is. És ez tagadhatatlanul elbizonytalaníthatja a nézőt a film szigorúan értelmezett tudományosságát tekintve, a spirituális szemlélet egyébként még több más esetben is érzékelhető. Ez a „színesség” jellemző az egész filmre. A szakértőkkel készített riportok érdekessége, hogy a Jelenczki által feltett kérdések nem, csak a beszélgető partner válasza kerültek az anyagba. Folytonos változás jellemzi az alkotást, s inkább sok kis, összefüggő darab szóttetésének, mintsem egységes szerkezetű műnek tekinthető, ahol maga a kiugró pillanat, az életútnak új irányt mutató mérföldkövek jelentik az egymáshoz való kapcsolódást.

A megszólaltatottak összeválogatása egyébként a rendező József Attilával kapcsolatos kutatásakor szerzett benyomásainak hozadéka. Így szólalnak meg Latinovits Zoltán és Rutkai Éva mellett Simon Péter által a költő versei.

Érdekes továbbá az is, hogy a különböző tudományágokban foglalatostkodó személyek nem kizárólag saját szakterületük keretein belül mozognak, hanem egyéni véleményüket is markánsan tolmácsolják.

Jelenczkivel beszélgetve hamar fény derül a rejtélyre, hogy cseppet sem tulajdonítható a véletlennek, ha a nem csak passzívan befogadó fél, vagyis a nyitott szemű néző úgy érzi, a dokumentarista jelleget oldva, kiegészítve egy a *szubjektív látásmódot* cseppet sem mellőző szál is erőteljesen átszövi a kronológiai sorrendbe állított fontos események sorát.

A saját benyomások és meglátások, érzések láncolata, tudatos törekvés a filmen belül, hogy kiemelje az irodalmi tankönyvek és a politikai ideológiák által mellőzött, valódi József Attilát, az embert, a géniust és újra, mint élő és elevent állítsa elénk.

Nem csak ismereteket akar nyújtani, hanem annál lényegesen többre vállalkozik - állítja alkotásáról a rendező.

Mindenkinek megvan a maga külön bejáratú és személyes József Attilája – hirdeti, és nem titkolja, az ő esetében valóban önvizsgálatról van szó. És ennek lehetőségét igyekszik felkínálni filmjével azoknak, akik nem riadnak vissza egy ekkora kihívástól. Fel kívánja mutatni azt a személyes élményt, amit a felfedezés, a magunkra találás öröme és elmélyülése adhat József Attila költészetének megismerése.

A film alkotói folyamata 2001-ben kezdődött és 2004-ben ért véget. Ez az idő - három év - cseppet sem kevés, ha figyelembe vesszük a körülbelül négy órányi teljes hosszt. Nem kell különösebben hozzáértőnek lenni, hogy bárki elnéző, esetleg szánakozó mosollyal megjegyyezze, hogy az alapos munkához nyilvánvalóan elegendő időre van szükség. S ennek ellent mondanom valóban balgaság volna, de nem egyszerűen csak ennyiről van szó.

Jelenczki 1996-tól pályázott forgatókönyvvel, de nem kapott támogatást szándéka kivitelezéséhez. *Ebben nincs pénz* – állítja. Az érték közvetítés nem kifizetődő és nem érdeke azoknak, akiknek dolga volna, és *erőforrásokkal is rendelkeznek* – teszi hozzá fanyar hangsúllyal.

Így húzódott a szűkös anyagiakra visszavezethetően a film megszületése évről-évre. A munkálatok minimál stábbal folytak. A színpadi jelenetekhez szükséges hét napból nem jutott csak egy. A snittlista elkészítése mintegy hat hónapot vett igénybe, s a hetven órára rúgó nyersanyagból három hónapi otthoni munka után maradt a négy epizód végleges időkerete vallja meg negatív tapasztalatait az alkotó. Kérdésemre elárulja, hogy feltételezésemmel ellentétben a 2004. május 6-án 18 órai kezdettel lezajló díszbemutató sem volt zártkörű, de reklámra végképp nem futotta az anyagiakból. Az eredeti koncepció az volt, hogy a négy rész egymás után

három, tizenöt perces szünet beiktatásával kerüljön vászonra, de ettől az Uránia Nemzeti Filmszínház kategorikusan elzárkózott.

Így került sor május 6-án az első két, („*Ó, uram, ajándékozz meg csekélyke magammal engem.*” és *Lassan, tűnődve*) majd május 7-én este a harmadik (*Bukj föl az árból*) és negyedik („*s én állok minden fülke-fénybe, én könyöklök és hallgatók*”) epizód bemutatására, belépős előadásként. A filmszínház azonban a második előadásra csak egy termet akart adni, így az utolsó pillanatig kétséges volt, hogy a szépszájú érdeklődő jelentős hányada bejuthat-e egyáltalán. Ami roppant komikus és elszomorító jelenség volt egyaránt.

Ezt Jeleniczki az alábbi szavakkal összegezte: „A pénz totális diktatúrája a filmszínház részéről.”

Állítja, nem is az bántja leginkább, hogy az ő munkáját nem becsülték meg, sokkal inkább az, ahogy József Attila emlékét és a benne rejlő kincset nem kezelték a maga helyén. Sok meghívót küldtek ki, filmes szakembereknek is, de ők nem igen képviseltetik magukat efféle rendezvényeken.

Az érdeklődők szép számából kiindulva az első megmérettetés sikeresnek bizonyult, de hogy mennyire válhat szélesebb körben is ismerté az alkotás, az majd csak ezután fog kiderülni. Az *Eszmélet után* kétségbe vonhatatlan erénye a benne rejlő eredetiség. Ám egyelőre talány, újszerűsége, szokatlansága mennyire lesz elfogadható az irodalom kedvelőinek, illetve mennyire tud megszólítani olyanokat is, akik eddig talán nem érdeklődtek a költő munkássága iránt.

Televíziós vetítésre az ígéretek alapján az évfordulóra emlékezve december elején került sor a Duna Televízióban. A visszhangból ítélve, érdemes volt a nagyközönség előtt is bemutatni a szokatlan potréfilmet.

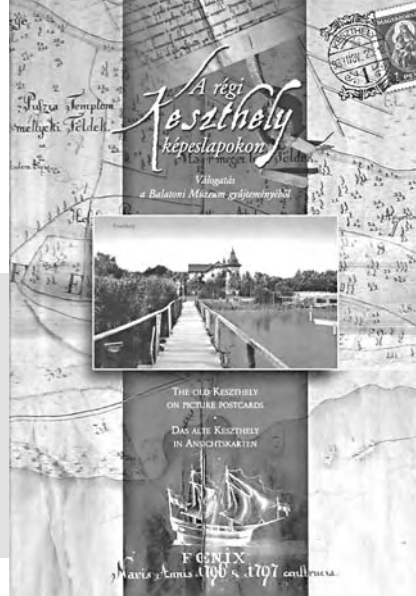
Jeleniczki kétségtelenül sokat markol, de hogy mennyit tud fogni, ezt minden nézőnek magának kell eldönteni. A költőről bemutatott kép valóban gazdag, sokoldalú, segítségével könnyebb megérteni, vagy ami talán még fontosabb: meg is érezni, át is élni verseinek mélységeit, s ez nagy ajándék. Mindazonáltal nem akar kinyilatkoztatni, a szubjektív oldalak felmutatásával nem megmásíthatatlan tényeket ad, hanem gondolkodásra hív.

De kaphatunk-e választ József Attila költészetéből saját kérdéseinkre? (Vagy vannak-e egyáltalán saját kérdéseink?) Felfedezünk-e verseiben olyan értékeket, amiket napjainkban eltemetni próbál a nagy rohanás? A választ csak az elmélyedő, magányos olvasó kaphatja kötetait lapozva. (Prózáit is!) A 100 éve született költőt megidéző Jelenczki-film valódi „szellemidézés”, tények és misztikum, ahogy maga az élet.

Kara Kocsis Gabriella

Szegletkövek

A régi Keszthely képeslapokon

Vannak napok, amikor jól esik emlékezni a múltra. Mélységesen mély kútjának régvolt köveire gondolok, a saját, az eszmélésig visszakövethető szegletkövekre, amelyek meghatározzák mostani állás-pontjainkat, magatartásunkat, emberi viszonyainkat. Szegletköveinkre házakat építünk, melyeknek minden szobája ismerős, hol sápadt, hol élénk színekben állnak élénk, némelyiket képzeletünk színez ki soha nem volt színekkel. Ám megesik, hogy valaki elfeledett, titkos ajtókat nyitogat előttünk, és mi rácsodálkozunk: igen, valóban, ez is ismerős, csak nem egészen így él emlékeinkben.

Ilyen, létező és elfeledett, titkos és újra felfedezett ajtókat tár fel előttünk a Balatoni Múzeum képeslapjaiból válogatott reprezentatív album.

A címlapon fénykép: nézem, meglepődöm, s már tolu is az emlék, valóban ilyen volt valaha, ilyennek láttam futni lábam alatt a Szigetre vezető fahidat, ilyen épületre néztem vissza — titkos ajtó, feléledt emlék.

Felütöm a könyvet, kíváncsi izgatottsággal átpörgetem, szokásom szerint a végén kezdve, mi közöset találok a benne lévő és a bennem élő emlékek között, ez az! Itt a régi móló hídja is, melyen még botladozva jártam, és amelyet nem voltam hajlandó idegennek tűnő néven nevezni. Hiszen a kövekkel megtámogatott beton járda végén is híd volt, éppen, mint a partnál, ráadásul ugyanolyan, mint az otthoni, amely a kertek végében, a patakon ível át, és ettől mindjárt otthon is éreztem magamat rajta — hogy lehetett volna hát mólónak neveznem? Első szegletkövemet Keszthelyről.

Apám, megérkezvén a hadifogságból, egy közeli kis faluba kerülve látni akarta gyerekkora színhelyét, s a vonatról leszállva első utunk a partra vezetett. Kis gyerek, nagy víz — óriási élmény volt számomra, alig bírtam elszakadni tőle. Régi keszthelyi lakos lévén megszoktam már a látványt, mégis élesen elkülönül mindmáig tudatomban a két kép, az akkori és a mai Balaton. Holott a Sziget-fürdő az átalakítás során sokat megőrzött hajdani formáiból. És a hegyek is változatlanul ugyanott, ugyanúgy állnak. De az emlékek ajtaja mögött más van: szállodák helyett a nádas part, a vitorlázó egylet, a Yacht Klub épülete csónakokkal és

vitorlásokkal, autók szinte sehol, csak sétáló emberek, szobrok helyett magas oszlopokon díszes kővázák, és a körben húzódó part mentén fák, fák, a dombokon erdő, és alig egy-két fehér folt, messzi épületek gyanánt. És íme, ez most mind előjön az album lapjain.

Emlékeimben fordított a sorrend, a várossal való ismerkedés sorrendje: a tó, a parti sétány és a szállodák, és tovább a park az emlékművel, a híres Erzsébet királyné útján föl, aztán a belváros. Itt más a rend. Az album összeállítóinak — érthetően — a város volt az első. Aki itt lakik, itt dolgozik, itt nevel gyerekeket, az a városban él és nem a parton. Egy bennszülött keszthelyinek a lakóhely az első, aztán a munkahely, s csak ezután a szórakozás. Az idegenvezető is — gondolom, amíg pörgetem a lapokat —, a város közepén kezdi az ismertetést, üdvözlés, kis várostörténet, aztán a látnivalók. Az album szerkesztője is így visz bennünket, avatott idegenvezetőjeként a második háború és az azelőtti század végének, és még csak nem is évszámok szerinti rendet követve, -végig a városon.

Polgármesteri köszöntés után egy kis várostörténet. Körülményesen fogalmazott, kissé nehézkes mondatok, de értékes tudnivalókkal. Aztán étvágygerjesztőnek, díszes fejlécek alatt a legelső képeslapok. Történelem után földrajz: térképen látjuk meg Keszthelyt, az ezerkilencszázban rajzolt képeslap küldője, úgy látszik, biztosra akar menni, tudatja, merre is van hát az a bizonyos fürdőváros. Több képet találunk ezután a főbb épületekről, a Sziget-fürdőről, és olvashatjuk az üzeneteket, mára kissé negédesen ható fogalmazásban: „Kedves öcsém, Arthúr, élvezem a fürdést, a hullámverés és a heverés jót tesz természetemnek, van itt szórakozás, úszóverseny, confetti, egész nap szól a zene, üdvözöllek drágám, Tóni.” A lap címzése és küldőjének neve akkor még az egész hátoldalt elfoglalta, képes felének jobb alsó sarkába kerültek az üdvözlő szövegek és egyéb közlendők.

Koncepciózusan most a város látképét bemutató képek következnek. Szemmagasságból, valamely magasépület tetejéről, északnyugatról, délkeletről, keletről. Fényképsor, zömmel a századforduló idejéből, esetleg

még régebből való, nem szegletkő: várostörténet. Hagyományos, földszintes házak, beépítetlen telkek, mezők. Van-e még, aki ilyennek látta?

Aztán a részletek. Még mindig a város, a mai belváros részletei: Fő tér, Kossuth utca északról, délről, Kastély és Kiskeszthely, Deák utca, nyugat–keleti tengely, Erzsébet királyné útja, Vasútállomások — igen, ez mind, mind ismerős. Némely épület ugyan más homlokkal, más ablakokkal néz már a Fő-térre, de itt vannak azok a kedves kis barokk jellegű, alacsony házak, amelyeket azért őriztem meg a tekintetemben, mert kicsik voltak, mint én akkoriban, és nagyon bájosak. A régi színházra is jól emlékszem. Mellette egy ablakot mutatott apám, itt laktam gimnazista koromban, mondta, tízévesen, albérletben, a nővérem főzött nekem, és vigyázott rám. Nyitott ajtó a múlt előtt. Ni csak, a gyógyszertár helyén borbélyműhely állt, a régi Hungária Szálló akkoriban Nemzeti Szálloda volt, és tudom róla, hogy a nagytermében színházi előadások folytak, vajon akkoriban is álmos kisváros volt Keszthely? A múlt század eleji képeken a Fő-teret a gimnázium és a városháza között a több száz éves Szentháromság szobor uralja, 1902-től '48-ig Festetics György szobra díszítette a gimnázium északnyugati oldalán lévő parkot, csupa képeslapra való nevezetesség. És egy újabb kő a múltból, melyet képeslap csak részben őriz: rendház, templom, a később, csak az 1954-től feltárt romkert nélkül. Amikor azon régi, várossal való ismerkedésem alkalmával apám a törökkori várról olyan szemléletesen magyarázott, hogy szinte láttam a sáncsal, palánkfalal körülvevett városrészt a befalazott rendház–ablakokkal, és képzeletemben az égő vár képe is megjelent, nem tudok azóta úgy a Fő-téren átmenni, hogy ki ne nyíljon emlékeim tárházának ez az ajtaja. Tovább! Történelem megint, és megint apám szájából: a Pethő-ház, a Zsinagóga és egykori lakói, a Goldmark-család, zeneszerző fiukkal, Károlyval, akinek a Sába királynőjét köszönhetjük, és akinek egy nadrágtartó mentette meg ifjú életét a szabadságharc csatáiban. És minden ház, minden sarok újabb és újabb emlék, újabb és újabb ajtó a múltba. A Kastélyban, amikor először láttam, filmet forgattak éppen, romantikus, jelmezes nők és férfiak sétálgattak a park bokrai között, hajoltak ki az erkélyen, mi kell több egy kislány képzeletéhez? A régi Amazon szálló sörözőjébe azért kukkantottam be, a szülői tiltást is megkerülve, mert látni akartam a padot, melyen Csokonai aludt, és a kastélyba vezető úton, a Georgikon tanárainak épített házak (ablak)szemei láttára kalaplevéve jött elém a talpazatról leszállt szobor... A volt szállót elcsúfító teraszos toldalékot most bontják, hogy a copf stílusú épület teljes szépsége újra érvényesülhessen a felújítás után. Lesz-e valaha képeslap róla?

Kiskeszthelyről nincsenek emlékeim. Érdekes, hogy ezt a teljesen egyforma házakból álló polgárvárost

nádfedeles házaival, haranglábbal érdemesnek tartották képeslapon megmutatni.

A Kossuth utca déli szakasza, a Fő-tértől a régi temetőig nem a ma is meglévő, hanem a mára már lebontott házai miatt érdekes. A poros, néptelen utcák a néhány emeletes ház közötti alacsony, földszintes házsorokkal igazi, múlt század eleji, kisvárosi hangulatot idéznek. A Pámer-háztól és a vele szemben lévő Ranolder Intézettől délre állnak még az egyszintes házak, nagyrésztük felújítva, kereskedelmiesítve, a kisvárosi hangulat az autóforgalom ellenére ma is megragad bennünket. Amíg ki nem érünk a vasútállomásra vezető utcáig. Itt, a sarkon áll egy igazi, míves kőve a múltnak, a távol- és közelmúltnak: a Balatoni Múzeum neobarokk palotája. Érdekes, hogy amíg a Ranolder tanodának hat képet is szentel az album, a múzeumról mindössze egy képet közöl, nem készült volna több képeslap is a gyönyörű épületről? Az idegenvezető itt mintha adósunk maradna. Vagy csak én érzem így, mert ez is sarokkőve az én múltam épületeinek? A Balaton-partról feljőve, az akkoriban csaknem csupasz udvaron apám körbemutatott: amikor első gimnazista voltam, akkor kezdtek az építkezést, és mi, gyerekek, tanítás után ide jártunk, szaladgáltunk körbe az alapokon, Romulust és Rémust játszva ugráltuk át, ahol legmagasabbra volt rakva, a falat... Akkor eszméltem rá arra a világra, amely mostanság is még szinte ismeretlen előttem, hogyan lehetséges, hogy a képeslap–kiadók éppen ezt nem találták érdekesnek? A Kis-Balaton titokzatos, mert bujkáló madarait, apró emlőseit, csúszómászóit, a Balaton sokszínű faunáját, és különösen a víz mellett élő, a vízből élő emberek megélhetési forrásait, hálók, vajt csónakok, nádkunyhók világát. Ma is emlékszem az elragadtatásra, amelyet a számomra hatalmas tárlók üvegei előtt éreztem. Anyám cipője visszhangosan kopogott az emelet körfolyosóján, senki sem zavart bennünket a szemlélődésben. És mindebből az albumban semmi!

Annál érdekesebb viszont az ellentét, amely az elegáns, ma is legszebb villasort a Balatonra vezető Erzsébet királyné útja és a Zámor térségben szénát gyűjtő, ökrösszekéren pózoló gazdászok képe között van, két külön világ. Hány arca van még Keszthelynek, gondolhatod. Aztán nyílik sorra a többi ajtó: a Deák Ferenc utca legszebb épületei, huszár laktanya, a gazdasági akadémia, hozzá a nyugat–keleti tengelyhez tartozó városrészben az ősi Georgikon és intézményei, kórház, templomok, és külön fejezet a vasútállomásokat bemutató képeslapok számára, újabb emlék: „Itt lakik a Szabadság–szobor”, mutogatták a régi keszthelyiek a valamikori állomást a Baross utca végében, a város egyik látványosságaként. Az épület most lakóház, hajdani, monarchiabeli formáját megtartva.

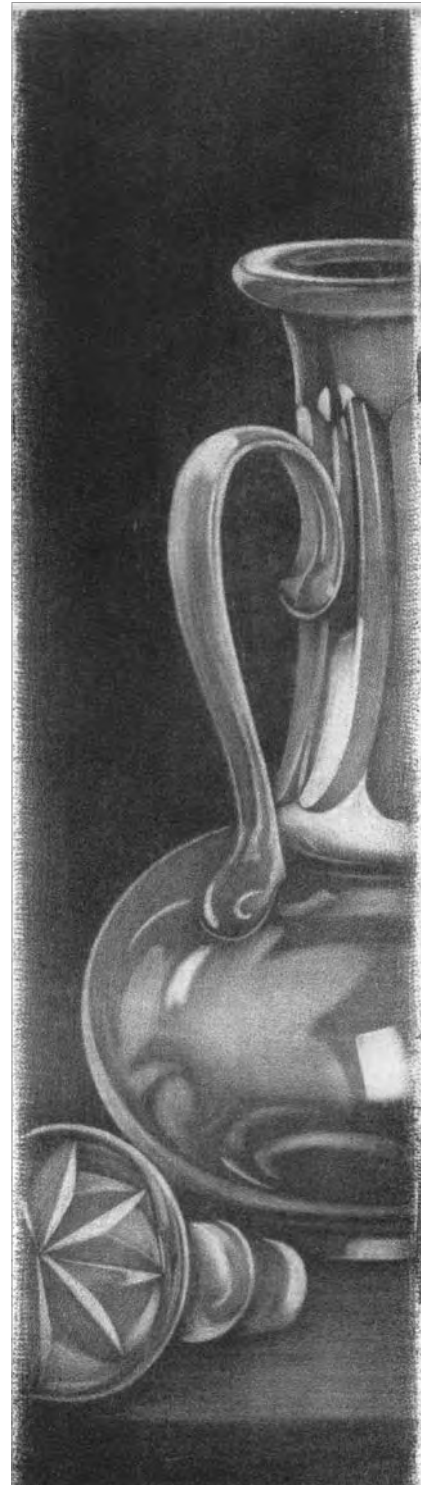
Az új pályaudvarra is jól emlékszem, ugyanott áll ma is, átépítve, a Balaton-parthoz közel. Nincs meg viszont a vasúti vendéglő mindenki által kedvelt szép, szecessziós épülete, amelynek hatalmas fái a tízes években készült képeslapokon még csak kis suhángok. Újabb szegletkő: későbbi éveiben apám, valahányszor meglátogatott bennünket, vagy szabad idejét eltöltendő egy-egy délutánt átnosztalgizálni a városba érkezett, ebben a „resti”-ben költötte el kedvenc halászlé ebédjét, gyakran velem, mert egyedül a legjobb étel sem esett jól neki. Anyád ne tudjon róla, mondta volt minden alkalommal, és cinkosan hunyorgott. Kárpótlás volt neki minden itt töltött perc azért az elmaradt étkezésért, amely helyett annakidején a Béke étteremben ettük a száraz zöldborsó főzeléket. Anyám, szegény élére rakta a pénzt. A 92. és 93. számú képeken élém jön az étterem is, régi, háború előtti pompájában, ma százforintos boltot találsz a helyén.

Nem sorolom tovább. Jó pár jellegzetes épület már csak ezeken a képeslapokon él, és van több, amely megérdemelte volna, hogy bekerüljön az albumba. Sajnos, írja a szerkesztő, több érdekes épületről nem készültek képeslapok, csak fényképek, azok pedig nem tárgyai kötetünknek.

Sajnálatos viszont az is, hogy nemcsak képeslapok hiányoznak. Hiányzik a könyv végén lévő magyarázatokból /egy-két kivétellel, pl. 27., 60–61., 110. számú képek/ az épületek mai megnevezése vagy címe, funkciója, ez a várost nem ismerők számára lenne fontos. Zavaró módon keveredik a régi lapok és a mai szabályok szerinti írásmód a tulajdonneveket illetően. Az írásjelek használata is hagy kívánnivalót maga után. Ezeket részben feledtethetik a díszes fejlécek, a margózott oldalak, a kivitel és az értékes tartalom. És a kívánság, a végéhez érve: bár lapozhatnánk benne még.

Nem baj, persze, ha hiány marad bennünk egy könyv nyomán, legalább vesszük a fáradságot, és utánajárunk mindannak, amit még látni szeretnénk. Az ilyenfajta könyv nem törekedhet teljességre, arra való, hogy felcsigázza érdeklődésünket, s ha zárva is hagy jó néhány ajtót, rajtunk múlik, hol és hányat nyitunk ki mi még magunknak.

Cím: A régi Keszthely képeslapokon
Válogatás a Balatoni Múzeum gyűjteményéből
Írta és szerkesztette: dr. Müller Róbert
Kiadó, nyomda: Faa Produkt Kft.
Grafika, tördelés: Eckert László
Fordítás: Bakos Judit, angol, Müller Róbert, német
Keszthely – Veszprém 2004.

Frimmel Gyula
Fény (részlet)
Mezzotinto, vegyes technika

Dányi József

Fiatal életek - áldozatul dobva...

Tantalics Béla : Zalai leventék a második világháborúban 1944-45

„ A leventék a második világháború áldozatai voltak. Rólunk írni kötelesség, hiszen eddig igen keveset olvashattunk tragikus sorsunkról. Nem ők sodorták bele hazájukat az egész világot lángba borító fegyveres konfliktusba, ám utolsó periódusában annak cselekvő részeseivé váltak.” – fogalmaz a kötet bevezető tanulmányában dr. Holló József vezérőrnagy, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója.

A leventék frontra vezénylésének, a folyamatok és történések hátterének megvilágításával kezdődik Tantalics Béla, Lentiben élő nyugalmazott tanár zalai leventékről szóló könyve. A helyi történetíró közel ötszáz oldalas kötetét, - végigtekintve az adott történelmi időszakról eddig megjelent tanulmányokat - nemcsak szűkebb térségünk, de hazánk történetírásában is hiánypótló dokumentumként kell meghatározunk.

A szerző neve már ismerősen cseng Lentiben és a Muravidéken is, hiszen első kötete a Lendva kulturális emlékei a 16. század második felétől (1.) épp a „szomszéd vár” fennmaradt művelődéstörténeti adatait gyűjti egybe. Meg kell említenünk a további munkák felsorolásánál a környező települések történetét feldolgozó könyveket, amint az Kerkaszentkirály (2.), Zalasombatfa (3.), Szijártóháza (4.), Rédics (5.), és történetéről íródott. A szerző egyéb témákban is végzett gyűjtőmunkát, amit a Lenti sporttörténete (6.), Lenti Polgári Iskola története (7.), és például A lenti plébánia története (8.) címmel adott közre.

A zalai leventék kálváriájának feldolgozásáról, a mű összeállításának körülményeiről a következőképpen vallott találkozásunk alkalmával a történész kutató:

A” Lentiből elköltözötték találkozóján” keresett meg egyik sorstársunk, hogy a beszélgetésen többen jelen vagyunk azok közül, akiknek a sokáig elhallgatott leventesorsból is kijutott. A következő éves találkozón már az anyagok is gyűltek, sőt többen már a névsorok összeállításával is foglalatzkodtak. Így aztán elvállaltam a feladatot, nekiálltam a további gyűjtőmunkának, melyet először helyben, majd a megyei sortársak bevonásával végeztem. Természetesen a munka során a könyvtárakban és a levéltárakban fellelhető írásos emlékeket is felkutatam, és nem feledkezhetek meg

adatközlőimről, akik nélkül nem állhatott volna össze a könyv elbeszélő, visszaemlékező szakasza valamint, a több ezer elhurcolt nevét tartalmazó lista sem.

Az említett korabeli források adataira támaszkodva olvashatunk a kötet harmadik fejezetében a levente mozgalom kialakulásáról.

Fontos történelmi momentum, hogy az 1920. évi trianoni békeszerződés megtiltotta hazánknak az általános hadkötelezettségen alapuló katonaság fenntartását, s mindössze 35 ezer főre korlátozta annak létszámát. A leventeintézményt 1921-ben megalapító LIII. törvény cikkely még csak kötelezővé teszi valamennyi város és község számára a levente egyesületek felállítását, 1939-ben, pedig már a konkrét célok is megfogalmazódnak; - „Az ifjúságot a hagyományos magyar katonai erényekben való nevelés útján a haza védelmének magasztos feladatára, testben és lélekben előkészíteni.”

Tantalics Béla könyvét igen olvasmányossá teszik a helyi vonatkozású forrásokra való hivatkozások:

„ A Lenti Levente Egyesületet 1925.április 19-én szervezték meg.

A képviselő testületi tagok, mikor hallották, hogy miről van szó, vették a kalapjukat és azt mondták, nem kell levente.”

máshol;

„ A lenti képviselőtestület még az 1930-as években sem kedvelte a szervezetet. Nem szavazták meg a gosztolai leventeoktató havi 50 pengő fizetését,- kérték Lentivel való összevonását. Szintén leszavazták a járási leventeparancsnok – testnevelési vezető azon kérését, hogy Lentiben három oktatót alkalmazzon kettő helyett.

Elutasították a leventeoktatók fizetésének emelését. Ezt azal indokolták, hogy „azok így is magasak, óránként kb.1 pengő díjazás jut, ezért egy napszamosnak egész nap fárasztó munkát kell végeznie.”

A könyvet korabeli fotókkal illusztrálta a szerző, ahol ha nem ismernénk a leventék sorsának tragikus végkifejletét - megmosolyognánk az egyenruhákban feszítő „gyermekkatónákat”. Itt látható a kötet címlapján is szereplő leventejelvény, amely a „Szebb

jövőt” – „Adjon isten” leveteköszöntés első részét hirdeti. Végigkövethetjük a képeken a Levente újság címlapjait, a sport- és kulturális tevékenység dicsérő okleveleit, emlékérmeket, a különböző levete ünnepélyek eseményeit.

Tantalics Béla maga is jó érzéssel emlékezik vissza a mozgalom kezdeti időszakára:

„ A leveteszervezet fontos jellemformáló ifjúsági intézmény volt. E mozgalom 1921-től mintegy két évtizeden keresztül szép, eredményes utat tett meg, egy jól működő nevelési intézménnyé fejlődött. ... Tiszteletadásra, engedelmességre, bátorságra, bajtársi összetartozásra, hazaszeretetre nevelték a fiatalokat... Egyik érdeme, hogy közösségi keretet biztosított egy –egy falu, vagy körzet fiataljainak”

A könyv következő fejezete először rövid történelmi áttekintést nyújt a „feláldozott nemzedék” kálváriájának kezdeteiről.

Horthy Miklós sikertelen fegyverszüneti megállapodása után a Szálasi-kormány rendelkezései lehetővé tették, hogy magyar fiatalok kerüljenek Németországba a Wehrmacht (véderő) kiképző központokba és a felállítandó magyar Waffen-SS* önkéntes gránátos egységek növendékei közé. Zalában, a szerző adatai szerint 1944 végén és 1945 elején szervezték meg a kb.350 levetéből álló Dráva menti Légiót, - amely fontos szerepet kap még a könyvben,- valamint a Csáktornyai (ma Čakovec, Horvátország) Kisegítő Karhatalmi Alakulatot, a nagykanizsai Vécsey Alakulatot és a Pacsai Nemzetőr Századot.

Szerzőnk „mély erkölcsi főhajtással,” „tisztá szívvél” ajánlja a további oldalak megismerését az olvasónak, ahol többek között a Dráva menti Légióban harcoló -Lenti járás 55 településéről 600 fő bevonultatott, Zala megyéből, összesen kb. hatezer fiatal elhurcolásának további sorsát, jó néhányuk tragédiáját írja le, az elhurcolástól a hazaérkezésig, elsősorban a részvevők elmondása, naplótöredékei alapján. Így ismerhetjük meg a Lenti és Nova járás, majd Zala megye többi területéről elhurcolt levetek életútját, a zalaegerszegi bevagonírozottak, majd a zalaszentgróti, letenyei, nagykanizsai járás leveteinek történetét.

Tantalics Béla maga is átélte a háborús borzalmakat. A csáktornyai tanítóképző negyedik osztályát 1944 őszen történt bevonultatása miatt már nem tudta befejezni. Sorköteles újoncként kerül Észak – Németországba, majd angol hadifogolyként, Schleswig- Holsteinben szinte nomád körülmények között tartják fent életüket csapattársaival. Fiatalon, távol otthonától, hol éhezve, hol kicsit jobb körülmények között élte a katonáéletet. Végül mellhártyagyulladásából felépülve kerül vissza otthonába 1946-ban.

A nyugati hadifogságból hazatérő katonák érdemelték

ki hazánkban, az 1950-60-as években divatos „nyugatosok” megbélyegzést.

Ahány levete, annyi sors. Voltak, akiket a lenti állomásról a Szovjetunió lágereibe hajtottak, ahol az életben maradás sokszor a légerparancsnokok és örök emberségén múltott. Még rosszabb volt azoknak az elhurcoltaknak a helyzete, akik a Gulág táboraiban raboskodtak, ahol a nehéz fizikai munka mellett mindennapos volt az éhezés.

Emlékek, fényképek, rajzok, naplóbejegyzések sorjáznak a könyvben, tudatva az olvasóval a háborús szenvedéseket. A történelem kegyetlen, megy tovább a maga útján, a ma élő levetek azonban emlékeznek a szörnyűségekre. A visszaemlékezés és a tettek nagyon szép példája a könyvben a Wesendorfbán (Németország) felállított emlékmű története, melyből kiderül, hogy ma már a bombázásokban elesett Páka környéki levetek előtt tiszteleg három nemzet küldöttsége, találkozik alkalmával.

Szerzőnk rövid összefoglalással vezeti át az olvasót könyvének legnagyobb léptékű, a II. világháború végén mozgósított levetek naplóját, visszaemlékezéseit idéző fejezetéhez. Itt kap hangsúlyt az a tény, miszerint Zalában tartott legtovább a levetek mozgósítása és kiszállítása az országból. A mozgósítás elől menekülőket kíméletlenül megbüntették, Lentikápolnán például a nyilas hadbíróóság több „szökevényt” ki is végzett, de hasonló példák a zalaegerszegi, és körmendi laktanyákban is előfordultak.

„ A nyugatra kiszállított leveteket „ Freiwillige SS-Zögling”-nek tekintették, így vették őket német nyilvántartásba. Ezt nem tudják megérteni, miért lettek „önkéntes SS-újoncok”, amikor Magyarországon katonai törvényekkel, statáriummal kényszerítették bevonulásra őket. Ez a levetesors egyik nagy igazságtalansága. – összegzi könyvében Tantalics Béla.” A háború mindig szörnyűség, borzalom, mert az Életre, az Emberre tör, de főleg akkor, amikor gyerekek szenvedését, életét követeli. A háború igazi arcát csak a túlélők ismerik. E kötetben az élő tanúk közül száznál többen mondták el, írták le levetesorsukat a második világháborúban.”

A visszaemlékezések, naplótöredékek fejezetben a jelenlegi Zala megye területéről bevonultatott levetek mellett, a Szlovéniában élő volt magyar levetek elbeszélései is helyet kaptak. Nehéz volna a tragédiák, sorsok közül bármelyiket is kiválasztani egy rövid tanulmányban. „ A kálváriát mindenki a maga módján- lelki -, erkölcsi, testi adottságainak, szerencsájének megfelelően viselte el...s kijelenthető, a szenvedések egy egész életre szóltak.”

A leírások, „történetek” azonban egyvalamiben hasonlatosak:

a létért való küzdelmet, a napi életben maradás példaértékű erejét, a bajtársias viselkedés legmagasabb fokát mutatják.

*fegyveres SS

Tanulmányunk végén meg kell említenünk azt a nagyon fontos adatközlést, melyet felvállal a szerző-megpróbálva a „lehetetlent”- a mozgósított leventék adatait, névjegyzékét, az elhunytak nyilvántartási adatait sorba rendezve településenként gyűjti névsorba és közli az elhurcolt leventék neveit.

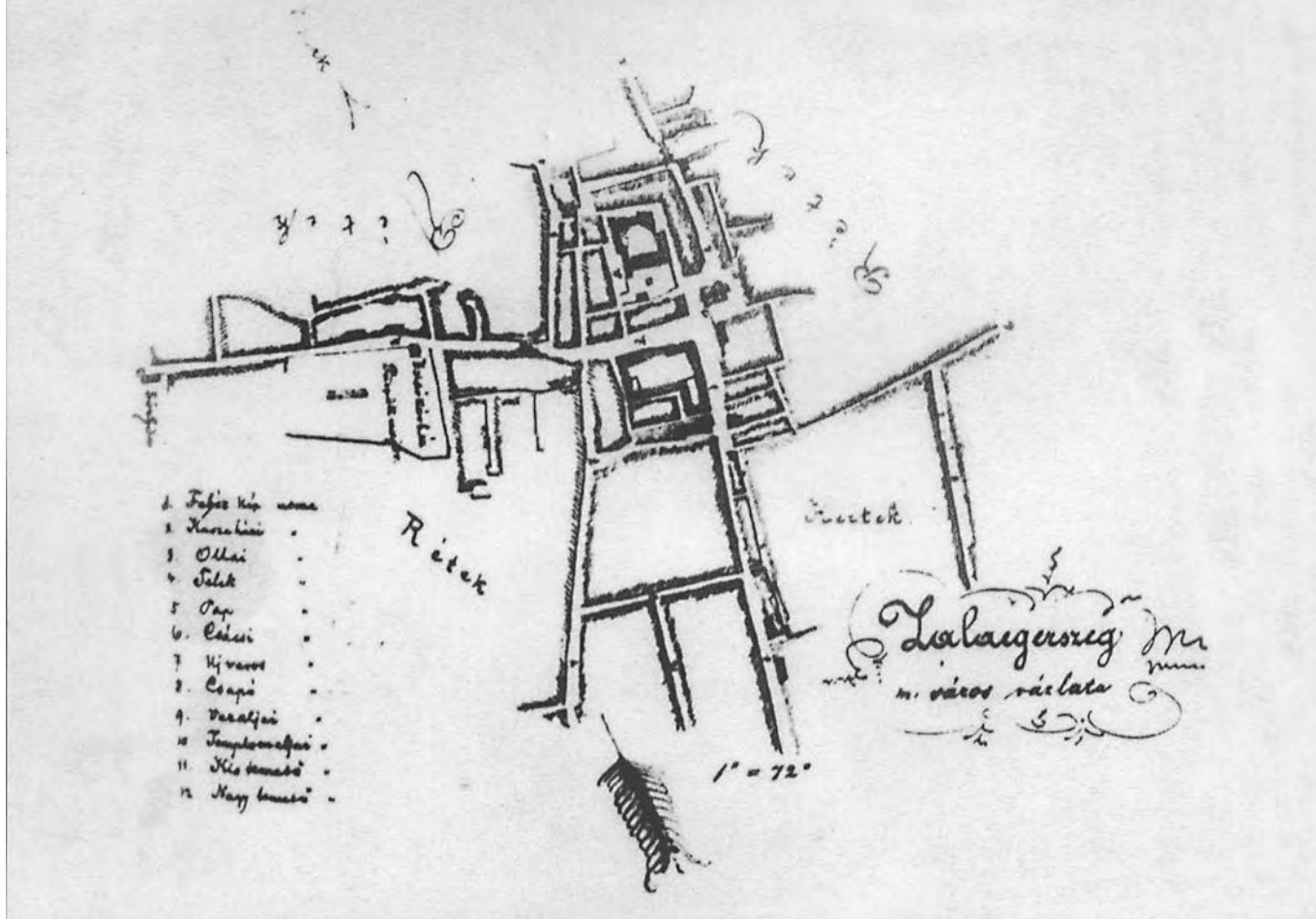
Az elvégzett hatalmas, többéves gyűjtőmunka „hivatásos” történészeknek, levéltári kutatóknak is becsületére vált volna. Csak tisztelet és elismerés illeti e vállalkozás véghezvivőjét, akinek a témához való emberi közelítése, felelősségtudata példa értékű. Az utószóban a túlélő és krónikás így vall e szerencsétlen nemzedékéről: „Hálát adok a sorsnak, hogy mindmáig az élők között hagyott, és hat évtized múltával emlékezhetek, emlékeztethetek, hogy a II. világháború poklában milyen sors jutott a magyar leventéknek. Művem minden Kedves Olvasónak – elsősorban a leventék hozzátartozóinak, diákoknak – jó szívvel ajánlom. Sohase legyen – még véletlenül sem- ilyen sorsa az ifjúságnak.” Elégtételadás és főhajtás is ez a könyv, az értelmetlenül elpusztult fiatal életek előtt.

Jegyzetek:

1. Lendva kulturális emlékei a 16. század második feléből
(Kiadó: Zala megyei Levéltár, Zalaegerszeg 1988)
2. Kerkaszentkirály története
(Kiadó: Kerkaszentkirály Polgármesteri Hivatal, Zalaegerszeg 1993)
3. Zalasombatfa története
(Kiadó: Zalasombatfa Községi Önkormányzat, Zalaegerszeg 1997)
4. Szijártóháza története
(Kiadó: Szijártóháza Községi Önkormányzat, Zalaegerszeg 1997)
5. Rédicstörténete
(Kiadó: Rédicstörténete Községi Önkormányzat, Zalaegerszeg 2000)
6. Lenti Sporttörténete
(Kiadó: A város sportegyesületei, Zalaegerszeg 1989)
7. A Lenti Polgári Iskola története
(Kiadó: Lenti Művelődési Központ 1991)
8. A lenti plébánia története
(Kiadó: Lenti Városi Önkormányzat és a Lenti Honismereti Egyesület 1999)

Frimmel Gyula
Távolság (részlet)
Mezzotinto, vegyes technika

Ferencz e.Győző:

Városalakító egerszegi tükék

A nekirugaszkodás évei

Mármint azok az évek, amelyek elvezettek a nagyközség rendezett tanácsú várossá válásához. Ez az időszak alapozta meg Zalaegerszegnek a századfordulóiig és azon túl is tartó polgári fejlődését. A lendület, a nekirugaszkodás tulajdonképpen 1884-től számítható.

Az előzmények az 1883. évi eseményekig vezethetők vissza. Vessünk rá egy pillantást. Annál is inkább, mert az eddigi várostörténetekben erről az évről meglehetősen szellősek az ismereteink.

A városi képviselő testület 1883. december 31-i ülésének végén a várkastélyokhoz hasonlatosan csipketerős, a templommal szemben magasodó sarokház - a városháza - nagytermében - Czinder István városbíró urammal az élén - bizonyára abban a tudatban koccintott, hogy megint előbbre jutottak. Egy kokasléppessel. Ugyanis fölolvastatott a belügyminiszter jóváhagyó leirata, mely engedélyezte a városi és járási kórház megépítését, a kórházi városi bizottság 1882. decemberében elkészített tervrajza szerint.

Ferencz e.Győző: Egerszegi tükék I.

„Örömmel észleltem, hogy Zalaegerszeg szereti, tiszteli hagyományait, múltját, tudja, hogy a múlt tisztelete egyben a jelen és a jövő ígérete is, hiszen a mában élő múlt egész jövőnket is befolyásolja.

(Vizi. E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének nyilatkozata. Zalai Hírlap, 2004.05.07.)

Az első kokaslépés

Ennek lényege így hangzott:

„ Az 1879.évi rendeletre és az 1876.évi törvénycikkely 56. §-ra a kérdéses kórház építésre az engedélyt megadom.” Igaz, hogy némi kikötéssel, de a képviselő testületi jegyzőkönyv szerint „ A tervrajzon tett módosítások az építendő kórháznak csak előnyére válván, a közgyűlés azokat egész terjedelmében elfogadta.”

Három út előttünk. Melyiken induljunk?

Ezzel kijelölte a testület a maga által is bejárando három ágú utat, amelynek eredője egy irányba mutatott: a földszintes, tenyérnyi ablakos, szalmatető - disznóólas mezőváros valódi várossá fejlődése felé.

A kórházról már volt szó. A következő nagy lépés a rendezett tanácsú várossá nyilvánítás elérése. A harmadik pedig, hogy a vaspálya elérkezzék ide, a Zala partjára is.

„...a várkastélyokhoz hasonlatosan csipketetős, a templommal szemben magasodó sarokház...”

A zalaegerszegi városháza 1898 előtt

Közben, persze, ahogyan a város határán a Zala, csöndben folydogált az egerszegi közélet. 1883-et irtunk...

Különös pénzhez jutást ígért a bátrabbjának a Zala megye felhívása: aki kézre keríti Savanyú Józsi bakonyi betyárt, annak jelentős összeg üti a markát. Ha élve adja pandúrkézre, 1000 forint a jutalom. Ez akkoriban kisebb földbirtokossá tehetné volna a szerencsést. A lelőtt, vagy másképp az élők sorából kiiktatott betyártetemért ennek fele, azaz 500 forint járt. Csak összehasonlításképpen: a 4 oldalas, A/0-nál valamivel nagyobb méretű hetilap évi előfizetése 4 forintba került. Ennyiért kapta kézhez az olvasó Csáktornyától Balatonfüredig és Alsólendvától Sümegig, vagyis a korabeli Zala megye területén. Az olvasói megnyilatkozásokból ítélve a lap eljuttatta a városi, a megyei híreket Kismartontól Nagyszébenig és Pozsonytól Fiume városáig. Vagyis az akkor 5.121 négyzetkilométernyi és 359.984 lakosú megye területén túl is. Sajnos, túl sokan nem böngészgethették a lapot, mert ekkora megyében mindösszesen 76.045 férfi és 44.564 nő tudott írni-olvasni, csak olvasni pedig 8256 férfi és 30.021 nő. Nem ismerte a betűvetést 56.060 férfi és 69.609 nő, vagyis a szoknyás népességnek közel a fele.

Ami a lakottságot illeti: Nagy-Kanizsán 18.389, Zala-Egerszegen 5.905. Keszthelyen 5387, Sümeghen 5029

lakost írtak össze, még a horvát Marko Gasparics (a zalaegerszegi utcanév szerinti Gasparich Márk) szülőföldjén lévő Perlakot is 3444-en lakták.

Grósz a Savanyó hasára, Szopós a fejére

Bizony alaposan át kellett fésülni ezt a megyét, hogy előbb-utóbb fönnakadjon a betyár, az újság szerint is Vas, Veszprém és Zala megye közös réme. Nos, a zalaegerszegi Szopós nevű csendőr őrmester egyik társával Tapolczára ment még március végén, ahol „az ottani őrsvezetőt két csendőrrel maga mellé véve tíz nap és tíz éjjel folytán üldözték, míg végre f.hó (azaz április - F.Gy.) 4-én elfoghatták a vendeki vágásban. Nagy sűrűségben egy tölgyfa alatt feküdt. Szopós Grósszal hatolt a sűrűségbe, s midőn mintegy 3 lépésnyire voltak a szendergő Savanyútól, az észrevette őket, bal kezével a fegyvere, jobb kezével a revolvere után nyúlt, de a két csendőr nyílsebességgel reá ugrott. Grósz a hasára, Szopós a fejére, mire a másik három csendőr is odament és megkötözték. Mivel a sűrűből kijönni nem akart, kihozták a tisztásra.” Akadt immár megbeszélni való nem csak Zala-, de országszerte is. Az ilyen hírt sürgönyök nyomán közölték a lapok mindenütt. Hamarosan megtudhatták azt is, hogy Savanyú Józsi és társai, úgymint Fericsák György, Mogyoróssy Imre és Kecskés József bűnpörét Szombathelyen tartják meg a királyi ítélő tábla döntése szerint. A bűnjeleket már a helyszínrre is szállították.

A közülethez tartozott, hogy nem csak megalakult 1883. július 1-én a polgári iskola rajztermében 70 taggal és Udvardy Ignác elnökletével az iparos ifjak önképző és - tessék csak figyelni! - betegsegélyző köre, de működött is. Az 1884. január 13-i híradás szerint Rigó Ferenc személyében már egyleti orvos is vigyázott a gyarapodó munkásság egészségére. Rigó doktor egyébként kórházi sebészorvosként szerzett gyakorlatot. Ekkor már 101 tagot számlált az eylet.

Újabb kokaslépés : vasútbizottság alakult

Mindennél fontosabb volt azonban, hogy 1884.január 26-án a déli vaspálya kiküldötteinek részvételével a gazdasági egyesület épületében összeült „a zala-egerszeg - szentiváni szárnyvasút végrehajtó bizottsága.” Íme a vasútalapítók névsora: Háczy Kálmán földbirtokos, elnök, dr. Szigethy Antal ügyvéd, Árvay István, id.

Czinder István, dr. Czinder István, Kaiser József, Skublics Jenő, Skublics István, Sturm István végrehajtó bizottsági tag, Svastits Benó (nem Benó! - F.Gy.) alispán, Száner Jenő, a déli vaspálya társulati főfelügyelője, Lukáts Kálmán, a vaspálya mérnöke. A jegyzőkönyv szerint a szárnyvasút „rövidségénél fogva és kedvezőbb előnnyel csakis a Zala balpartján vezethetők és pedig, ha a pályaudvar Kaszaházán helyeztetnék el, a Zala folyón építendő híd költségei megtakaríthatnának, ha pedig a pályaudvar Zala-Egerszegen lenne elhelyezve, a Zala folyón egy, a szent-iváni vashídhoz hasonló híd, s a Zala folyó kiáradásai átvezetésére szükséges több nyílás építendő.”

Bizonyára az is hajtó ereje volt a vasútépítési szándéknak, hogy a városból Zalaszentivánra kellett kocsikázni, hogy el akarták érni a 02,42, a 12,32 és 21 órakor Nagykanizsára, onnan Budapest és Pozsony felé induló vonatot. Szombathely, valamint Fiume irányába 01,43 és 08,00 órakor, majd 15,32-kor pöfögött el a vonat. A lovas - bárha ponyvás - kocsik „fűtése” pedig köztudott volt, s az ma is.

A végrehajtó testület szerint a kaszaházi létesítés eleve lehetetlenné tenné a város fejlődését, „míg ellenben a pályaudvarnak Zala-Egerszegen a szándékolt helyen elhelyezésével a város ezen déli részén kiterjedésére, építkezésekre a lehető legkedvezőbb földrajzi helyzet kínálkozik, s minden tekintetben a város fölvirágzása és szebb jövője remélhető.” Tehát véglegesen elhatározta a testület, „hogyan az indóház Zala-Egerszegen, a Fehérkép(i) utca végén, a Zala-Egerszeg - Bak megyei út mentén” kapjon helyet. Vagyis a 121 éve érvényesült bölcsesség oda helyezte, ahol ma is áll.

Munkásszervezet, képviselői alapítvánnyal

Úgy látszik, a korosabbak is étvágyat kaptak az inasoktól, s elindult a szervezkedés a munkások körében is betegsegélyező megalakítására. Oly sikeresen, hogy a lap már 120-as létszámú „akaratról” beszélt olvasni tudó közönségének. Az egységes szándék sikere nem is maradt el: 1884. január 27-én pontban 14 órakor az asztalos műhelyben megalakult a betegsegélyező. A munkások küldötteinek fölkérésére ezen megjelent Árvay István, Tomasich Sándor, Rigó Ferenc, Pap János, Mendly Károly és Udvardy Ignác, vagyis orvos, tanár, kereskedő. Alighanem szinte valamennyi újságolvasó fölkaphatta a fejét a hírre, amely szerint az akkor már 68 éves Farkas Dávid országgyűlési követünk és neje, Füzik

Az 1886-ban épült kórház, amit 1981-ben lebontottak

Mária nem csak belépett a munkás egyletbe, de 1000 forintot le is tett az asztalra.

„Szolgáljon ennek kamata a szegényebb munkás osztály javára.” - szölt, majd részletezte is ennek a lényegét. Eszerint kölcsönt kaphat a rászoruló: a keresményéhez képest 3 - 12 forintot 6 százalékos kamatra, de csak a téli hónapokban.

Nem csoda, hogy a függetlenségi párt jelöltjeként óriási többséggel választották újra képviselővé az ország gyűlésébe.

Gazdahessentés a vaspályára

Viszont a vasútügy melletti egységes tömörülést szolgálta óhidi dr.Szigethy Antal ügyvéd azzal, hogy részletes számvetést készített a várható költségekről, de a haszonról is. Akkor még csak mérsékelt sikerrel.

„Ha erre nem vezetnék el azt a pöfögős vasutat, úgy talán még adnék is valamicskét. De mivel erre akarják csettegtetni a vaskerekeket, egy fillért sem adok biz én!” - hessentette odább a vasútra gyűjtő tófeji vendéglőst a falu legtehetősebbje, Takács Gábor gazda.

Csupán érdekességként: a mezőváros évi költségvetésében a bevételi elképzelés alig haladta meg a Savanyú betyár fejére kitűzött vérdíj tizenötszörösét: 15 ezer 283 forint 27 krajcár került a főkönyvi rovatokba. A kiadást 24.228 forint 16 és fél krajcárra tervezték, vagyis a város 8944 forint hiányból volt kénytelen gazdálkodni. Nyilván abban reménykedtek a testületben, hogy év közben csak-csak potyog - pottyán valahonnan egy kis pénzmag.

Rablók hátultöltősökkel - kisbíróként

„Hallotta? Hogy mik vannak! Hol itt a közbiztonság??” - szörnyülködtek a derék polgárok a kávéházi asztaloknál.

Mert a költségvetési hiány talán kevesebbek idegeit borzolta föl, az akali hír annál inkább. Arról szólt, hogy a betyárok fogták a hátultöltős puskát, tisztos polgári ruhát öltöttek a korábbi útonálláskor szerzett készletből, s a Zala megyei Balatonakaliban betörték Kiss János földbirtokos házába. A 14 éves szolgáló lányka bebocsájtotta őket, hiszen egyikük nyájasan kisbírónak adta ki magát. A gazdasszonynak még sikerült az ajtót maga mögött bezárva eliszkolni. Így szerzett a rablásról tudomást a gazduram és a hatóság. A szemközti házban az ablakból kibámuló szegény Gold Móric karját és mellét is lövés érte. Kiss gazdát pedig majdnem 1000 forint kár készpénzben, értékpapírban és ékszerben. Föl is ajánlott 200 forintot a kézre kerítőnek.

Nagyságos Farkas Dávid úr, a zala-egerszegi kerület országgyűlési képviselője derekabb céllal tett le 100 forintot a zala-egerszegi nőegylet elnökének kezébe. Arra kérte az elnökasszonyt, hogy ossza szét a város szegényei között. Méltán viseli nevét ma a város egyik utcája a tűzoltó laktanyától délre.

Faszögelők pünkösdi serege tekézett

A szórakozás sem maradt ki a város életéből. A hír szerint pünkösdi másnapján, azaz hétfőjén nem csak közgyűlését tartotta meg a 13 új taggal megyarapodott városi tekeegylet, de versenyt is rendezett a bábudöntögetőknek. Közülük Puer József a csizmadia társulat, Pirity Lajos pedig a cipész társulat elnökeként arról számolt be, hogy 300-an gyűltek össze a megyéből az ipartörvényről tárgyalandó. Ez volt ám a korabeli lábbeli-turizmus!

Vajon milyen városba kerültek a derék csizmadiai és cipészek?

Némi fantáziával magunk elé idézhetjük az akkori nagyközség képét, például egy falumúzeumi látogatás után.

A vendég csodálta, a városlakó szagolta.

A látogató – írta az újságnak, - a vasútról bekocsikázva Pózva felől megbámulta, hogy a régi házakat részint javítgatják, de újakat is építenek a helyükben. Csodálta, „hogy a mostani korban is lehetséges ilyesmi.”

Egy városlakó legott tollat kapott a kezébe és sűrűn mártogatni kezdte a tintatartóba (amelyet kalamárisnak is neveztek). Az a kép kerekedett ki a tollvonások nyomán az újságpapíron, hogy elkezdtek a gazdák kijavítgatni a kerítések fonatát. A levélíró ebbéli öröme után úgy gondolja, hogy „ időszerűnek látom most, midőn a choleraanak Európában történt kitörése többé nem palástolható, a hatóságok figyelmét a városbani veszélyes tisztátalanságokra fölhívni. A városi hatóság már számtalanszor sürgölve lett, de úgy látszik, nem tud vagy nem bír a törvényes kötelességének megfelelni, ezen okból a megyehatóság figyelmét kérjük föl...”

Mire is? A városban terjengő bűzre. Mindenek előtt az úgynevezett „telek utcára” gondolt a szerző, aki szerint ennek csak valamely félre eső török faluban található meg a párját.

„Csaknem minden háznál terjedelmes hidasok (azaz disznóólak - F.Gy.), árnyékszékék emésztógödör nélkül, mi okból az undorító rondaság a nyílt utcára ömlik, s ott az árokban bűzhödik undort és betegséget terjesztve. Van még több utca is hasonló rondasággal. Most még a baj távol van, lehet intézkedni. Ha egyszer a nyakunkon lesz, csak az elhalt áldozatok fölött siránkozhatunk.”

A döntő, a harmadik kokaslépés

Megindult más is: erőteljes, valamint sokoldalú akarattal, hogy Zala-Egerszeg valódi várossá válhasson. Először a megjelenésének második évfolyamába lépett Zalamegye találta ezt az igényt a nyilvánosság elé meggyőző erővel.

Cikkében arról van szó, hogy a haladás századában, a gőz-és a villany korszakában a szép vagyonnal bíró városra régtől hátrányként nehezedik, hogy nincs rendezett tanácsa, viszont nem a jövedelem, hanem a városi pótlék nő évről évre. „ Városunk egy nagy kiterjedésű és szép múltú megyének székhelye lévén illő, hogy százados tespedéséből ébredjen föl. Ne elégedjünk meg avval, hogy folyamatosan apáink

vagy nagyapáink mulasztásaival takargassuk hibáinkat, hanem lépünk a tevékenység terére. Erre pedig első és elengedhetetlen kellék városunk rendezett tanácsú várossá való átalakítása.”

Augusztusban pedig, annak is a negyedik napján 14 tagú bizottság alakult Zala-Egerszeg átalakítására rendezett tanácsú várossá. Tisztelegjünk előttük azzal, hogy mi is megörökítjük a nevüket most, 120 év után először: Árvay István, Ruzsits Károly, Háczky Kálmán, Kovács Károly, dr. Czinder István, Kaiser József, Unger Domonkos, Udvardy Ignác, dr. Mangin Károly, Sipoer János, Goldfinger János, Fischer László, Bessenyei György, Pécsy Károly, Bedő Vendel. (Ez utóbbi költséget emelt és 2002-ben fölújított szobor látható a Vizslaparki út és a Vörösmarty utca találkozásánál.) Már másnap ülésezett a frissen megválasztott testület és tagjai közé emelte Hajik Istvánt és Krosetz Istvánt.

Ugyanezen az ülésen két szűkebb körű bizottságot is kialakítottak a költségtervezet elkészítésére, a város jövedelmének kimutatására, a kérvény elkészítésére. A másik bizottság az adózó és az átalakítást óhajtó polgárok aláírását fogja gyűjteni a folyamodványra. Az ezt követő városi képviselő testületi ülésen pedig Kovács Károly ügyvéd, a testület tagja részletesen ecsetelte a közigazgatási átalakulás előnyeit. Ezzel együtt teljes részletességgel tárta a testület elé a város helyzetét.

Kovács képviselő úr kimutatása szerint működik a városban 4 elemi iskola, 6 osztályos polgári, amelynek 3 osztálya kereskedelmi szakos, 2 osztályos felső leányiskola. Ezekben oktat 20 tanítót. A várost szolgálja még 6 orvos, 25 ügyvéd, 2 gyógyszerész és 74 kereskedő. A lakosság lélekszáma a legújabb adatok alapján 6434 (minthogy napirenden volt Kaszaháza és Ola csatlakozása a városhoz), területe 4929 hold és 586 négyszögöl, a belterülete ebből 349,5 holdat tett ki, amelyre 618 házat építettek. Mindebből a város saját tulajdona 7 ház, valamint 773,6 holdnyi terület.

„Városunk tehát az 1876.évi 5-ös törvénycikk 40 §-ának b. pontja szerint elegendő szellemi és anyagi erővel bír ahhoz, hogy igényelje a rendezett tanácsú várossá nyilvánítását. - foglalta össze a lényegét, majd nyomatékkal és a jogszerűség okán is hozzátette: „Alulírottak, akik az összes községi egyenes államadónak több mint a fele részét fizetjük, kérjük a tekintetes megyei törvényhatóságot, méltóztassék megengedni, hogy Zala-Egerszeg nagyközség rendezett tanácsú várossá alakulhasson át.”

A fölterjesztéshez szükséges ív egyébként augusztus 8-án kelt, hogy minél többen aláírassák: legyen rá elegendő idő. Az előbbiből következik, hogy

a rendezett tanácsú várossá nyilvánításnak bizony legfontosabb követelménye a pénz volt: a meghatározott összeggel befolyt adó.

Bizonyára különlegesség számba ment, hogy a nagykanizsai dr. Fárnek László (ügyvéd - F.Gy.) örömmel nyugtázta a hírt a megindult mozgalomról, „hiszen Zala-Egerszeg fővárosát is teszi szoros értelemben Zala vármegyének” - írta levelében, amelyet a városi lap közölt is.

De azt is, hogy a városvezetők lelkesedése nem csupán a település üdvéért lobogott. Érdekük szerint a saját zsebüket is nézték bizony. Akkoriban ezt úgy fogalmazta meg az előterjesztés, hogy kimutatták azon áldozatokat, amelyeket a községnek meg kellene hoznia. Eszerint a megszünt városbírói 400 forintos illetmény helyébe lép a polgármestert, egyúttal árvaszéki elnököt megillető 1200 forint. A tanácsosok közül az egyik a 240 helyett, egyúttal árvaszéki ülnökként is 600, a másikuk a megszüntetendő rendőrkapitányi 300 forintos állás után már városi rendőrkapitányként 1200-at kaphatna kézhez. A kapcsolt állások betöltésével hasonló, két-háromszorosára növekedhetek meg az évi illetmények.

A város-szolgáé és az útkaparóé ugyancsak.

Eljött aztán a következő kokaslépés ideje is: a megyei közgyűlés szeptember 10-én egyhangú határozathozatal után fölterjesztette a magas minisztériumhoz Zala-Egerszeg kérvényét a rendezett tanácsú várossá nyilvánításért. Mihamar lepilincézett aztán a minisztérium magasából a nem is lépés, hanem a kokasrúgás: a visszaszármaztatott a kérelem azzal, hogy a város nem nyilváníthatja magát adófizetőnek. Vagyis még sincs meg a megkérántott pénzről. Csakám az egerszegi honatyák sem estek a fejükre. Nyilvánvalóan ösmerték a magasságos minisztériumi észjárást. Boschán Gyula vaskereskedése éppen rajnai borsajtókat hirdetett a hegyi gazdáknak. Úgy látszik, a város mindenféle prés nélkül is összegyűjtötte egy újabb íven az aláírásokat. „Megvan a kívánt adómenyiség!” - lelkenedezhetett a városi újság.

Ennek kinyomtatója, özvegy Tahy Rozália asszony pedig annak örvendezhetett, hogy a megyei mezőgazdasági termény-és borkiállításán a Zöldfa vendéglős Rozenkrantz Józseffel együtt II.osztályú dícsérő oklevelet rá mázthatott be műhelye falára. Még ennél is többre vitte Szigethy Antal ügyvéd úr Hópehely és Rózsa elnevezésű krumplijával, valamint almájával, körtéjével. Ebedli Lajos földműves alma-körtéjéért 1 db ezüst 2 forintost dughatott a dolmányzsebébe díj gyanánt.

Gázolások lóiramban

Csak az a nyavalyás gyorsajtás, az ne lett volna! Akkor a lovakat, manapság a lóerőket hajszoják. Akkor ostor pattogott a lófülek fölött és hátakon, manapság az engedelmes gázkar a serkentő.

„Alig van hét, hogy városunkban a sebes hajtás folytán 1 - 2 kisebb, nagyobb mérvű elgázolás elő nem fordulna. Elszomorítóbb a dologban, - dohogott az újságíró-előd - hogy épp az úri fogatoknál észlelhető a leginkább a legnépesebb utcákon, fordulópontoknál a legsebesebb hajtás megszokott dolog, sőt, az sem tartozik a ritkaság közé, hogy a fogat a vendéglőből sebes vágatva jó ki, s örülhet a járdán menők közül, akit gyors lába a veszedelemtől megment.”

Indóház a Fehéreképiben

A városi iparos és kereskedői kar színvonalának elismerése lehetett, hogy a megyei ipartanácsba beválasztották Fangler Mihály kereskedőt, Sipos János asztalost,

Dr. Mangin Károly járási és kórházi orvos,
1882-1887-ig vármegyei tisztii főorvos

póttagnak pedig Fischer László kereskedőt és Juhász József könyvkötőt.

Hozott a szeptember ennél fontosabb, maig ható újdonságot. A hónap közepén, egészen pontosan 14-én ismét a vasútról folyt a tárgyalás. Megint két kérdésre kerestek választ a tanácskozás résztvevői. Nem is hiába. Megszületett az egyetlen, helyesnek látszó, már végleges döntés Sturm György főmérnök részvételével: *Kaszaháza helyett a Fehérekép utca végében kell állnia az indóháznak.*

„A pálya a csácsi utca végén az úton át menve végződjék, s azon túl lenne az állomás a Pap utca mögött elnyúlva körülbelül a Fehéreképi utca végéig. Így a városban lenne, s 1 kilométerrel rövidülne le a pálya, s ha 36.000 forint minden pályakilométer, ez fedezné a Zalahidat, s ha Bak felé tovább menne, akkor a csácsi utca végétől a Váliczka völgyében, minden nehézség nélkül.” - szövege a megállapodás szövege, amelyet teljes műszaki terv egészített ki. Ebből kitetszett, hogy a Zala-Szentiváni állomástól a fejállomásig 8 - 9 kilométer hosszan fog csillogni a napfényben a sín pár.

A fuvarosok bánata: vasparipa a láthatáron

Örült is ennek mindenki. Azaz mégsem.

„Hát velünk most mi lesz? Mit csinálók a zabropogatóimmal, meg a delizsánszommal?” - vakarta meg a fejét az egyik fuvaros a templom előtt üldögélve a bakon.

„Úgy köll nekünk az a tüzes istennyila vasút, akár ablakos tótnak a hanyatt esés!” - bólintott rá a társa, aki éppen a zabos tarisznyát akasztotta paripái füle mögé.

„Osztán mitévők lehetünk?” óvakodott a beszélgetésbe a harmadik, s pokrócot terített a lova hátára az októberi köd ellen.

„Jó nagyokat káromkodhatunk.” - adta ki a végső bölcsességet az első morgoló.

Merthogy tucatnyi áru-és személyfuvaros abból élt, hogy a szentiváni állomásról és -ra szállította az utasokat, csomagokat, boltosoknak az árut, iparosoknak a megmunkálendő anyagot. Csakugyan igaza volt egyiküknek : a vonat elé nem állhattak, legföljebb káromkodhattak vagy füttyörészhettek.

Az októberi ködben.

A szilveszteri koccintás előtt a vasútügyi végrehajtó bizottság újabb értesítést és felhívást bocsájtott ki a nyomjelzési munkálatok befejezésének alkalmából. Erről is olvashattak Nagy-Kanizsán a Zala újság jóvoltából. Mindenek előtt a 60.000 forintos

törzsrészvény-jegyzést hangsúlyozta a hír, az előbb említett szám 4. oldalán.

A Zalamegyében megjelent értesítés a tényeket rögzítette, a felhívás törzs-részvények gyűjtésére lelkesített, hogy a költségek előteremtéséhez iparkodjék hozzájárulni mindenki tehetségéhez és vagyoni viszonyaihoz képest. A közmunka-és közlekedési miniszter 1883. augusztus 3-án kelt 26.094 számú engedélyének birtokában akár meg is kezdődhetnek az előmunkálatok. Engedély már van. Csak még pénz kellene hozzá. A törzstőkének legalább 30 százalékát bizony már akkor is be kellett fizetni. A város fölajánlott 60 ezer forintot. Ez éppen a fele volt a várható költségeknek. A fennmaradó hatvanat a városlakók polgári és földbirtokosi zsebéből kellett kicsalogatni, s ebbe beleértették a szombathelyi püspöki, s a városban közismert apát-plébánosi reverendát is. Amúgy teljes sikerrel. De erről majd a maga idejében.

Így ért véget a nagy nekirugaszkodás esztendeje, karnyújtásnyira a rendezett tanácsú várossá alakulástól. Az egerszegiek bíztak abban, hogy a tekintetes karok és rendek jószándéka is idenyúl, rábólintanak, s a nagy elszántságból valóság lesz. Ha az álmaik szerinti január 1-i ünnepi ülésből már biztosan nem lesz semmi, előbb-utóbb csak megérkezik az áhított városalapító okmány. Vele pedig az 1200 forintos polgármesteri illetmény.

Megérkezett mindkettő. Orgona nyíláskor.

1885: DICSŐ LETT A MÁJUSI FEGYVERTÉNY

Kaparós cikk az útkaparók ellen

A sok szilveszteri kellem és bájolgás után - némi képzavarral szólva - a januári derűs égből villámcsapásként dördült a lap írása, amely felhívja a városi előljárásság figyelmét, hogy „utasítsa szigorúan a városi útkaparókat, az átjárókról a havat távolítsák el. Ha már fizetett útkaparóink vannak... a város közönsége e célra évenként adózik... ne kelljen a nagy sártengerben vergődnünk.”

Mindebből következően elképzelhetjük, hogy a fényes úri közönség topánkás hölgykoszorúja hogyan érkezhetett meg a sok fényes táncvígalmra. Akkoriban, ha járda létezett, az főként a mai Arany Bány környékén, s szurkos - kátrányos hajópadlóból állott, illetve feküdt a lábak alá.

Mi is itt a kérdés? Nagy-Kanizsa vagy Zala-Egerszeg?

A Balatonfüredtől Csáktornyáig húzódó Zala vármegye másik városában, Nagy-Kanizsán politikai és vegyes tartalmú vasárnapi hetilap jelent meg Zala címmel „a Zalamegyei ügyvédegylet, a Nagy-Kanizsai és Délzalai takarékpénztárak, Bankegyesület az Alsómuraközi takarékpénztár részvénytársaság és önszegélyező szövetek” hivatalos közlönyeként, Fischel Fülöp laptulajdonos kiadásában. A szövetkezet szó rövidítése azért került az előbb leírt módon a fejléc alá, mert csak így fért ki a 2,5 hasábnyi helyre.

Nos, a fejléc alatti 4 hasábon viszont arról elmélkedett a szerkesztő, hogy „ha mi ezen a helyen a felett panaszkodunk, hogy Egerszeg folyton emelkedik, halad, míg Kanizsa sok tekintetben hátrafelé mozog, ezt bizony nem azért tesszük, hogy irigykednénk Egerszegre, melynek, mint a megye székvárosának emelkedése az egész megyére nézve csakis öröndetes lehet. És teljes elismeréssel adózunk azoknak, akik Egerszeg fejlődésén és felvirágoztatásán dolgoznak. A nagyközönségből maholnap rendezett tanácsú város lesz. Forgalmát, kereskedelmét nagyban fogja emelni a vasút, amelyet szintén Egerszeg és vidékének buzgó lakossága eszközölt ki, s melynek eszméje már messze túl van a megpendítésen, sőt a leghatározottabb lépésekkel közeledik a megvalósulás felé.

Mindezekhez gratulálunk az egerszegieknek, és a kivívott eredmények fölött érzett örömdükben osztozunk mi is.”

Ugyanezen a napon a megyeszékvárosi olvasó lelkesült írással találkozhatott a Zalamegyében. A zalaegerszegi tudósítás január 6-i keltezésű.

„...pezsgó mozgásba hozta sokáig a tétlenség vas bilincsei közt nyögő városunkat, hogy az évtizedeken keresztül ólomsúlyként reánk nehezedő tespedés sötét ködét eloszlatva... anyagi és szellemi téren a haladás kiaknázatlan forrását megnyissa...a jelzett mozgalom a vasútügy, s városunk rendezett tanácsú várossá átalakítása körül érvényesült.”

Nos, az első - a vasútügy - előremozdonyozása céljából a Skublics, Czinder és dr. Szigethy összetételű, 3 tagú küldöttség kereste föl a szombathelyi megyés püspököt, Zalaegerszeg földesurát, hogy méltóztatassék kegyeskedve aláírni a törzsrészvényt.

Az instanciázásnak nevezett könyörgés eredményét ekképpen foglalta össze a küldöttség: a püspök - Zala-Egerszeg földesura - megnyerő figyelemmel kegyesen meghallgatta őket. „Miatán elég részletességgel ismertette a püspöki javadalom uradalmi-gazdasági viszonyait, amelyek ömértósága pénzügyi

erejét majd' a kimerülésig igénybe vették, nem zárkózott el, hogy megfelelő összeggel a vállalat létesítéséhez hozzájáruljon". Ezután és a példán felbuzdulva úgy döntött a bizottság, hogy a főispán útján megkeresi a megyén kívül lakó zalai földbirtokosokat is.

Példaadásként a besenyei Skublics Jenő és Skublics István 10 - 10 törzsrészcímét vásárolt darabonként 100 forintért. Érzékeltetésképpen: az újság évi előfizetése 4 forintba került.

Falbontó betörők a szőlőhegyen

Azzal kezdődött a szilveszterezés utáni kijózanodás Kaiser József úrnak, hogy betörték az Egerszeg-hegyen álló pincéjébe. A pinceajtó erős zárjával nem bírtak, ezért már módszerhez folyamodtak. Nemes egyszerűséggel bontó szerszámot fogtak és nekiestek a falnak, amely engedett is a nem épp gyöngéd erőszaknak. A belső felszereltség edénnyel, evőeszközökkel lett szegényebb, s tolvajok ennyivel gazdagabbak.

Időközben 102 rendes és 152 pártoló taggal a város legjelentősebb társadalmi egyesületei közé küzdötte föl magát a Zalaegerszegi Munkás Egyesület, amely főként beteg tagjai segélyezését tűzte ki célul és hozzájárult az elhunytak eltemetéséhez. Vezetői nemes lelkiségére jellemző, hogy Rigó Ferenc egyesületi orvos az 50 forintos tiszteletdíjából 30-at a Varga Mihály kezelte pénztárban hagyott.

Tűzlocsoló kívül-belül

A lapszámokban szó volt az érdemdús tűzoltósági vezetőről. Azt nem tudni, tűzlocsolóként hogyan vitézkedett, ám a január 17-i táncvigalom szervezésében nagyot alakított. Az Arany Bányában lezajlott nagy esemény után a fényes közönség a „casino-teremből” jött ki nagy vígan, miután a tűzoltó egylet pénztárában hagyott összesen 15 forint 31 krajcár tiszta pénzt. Ennyivel gyarapodott a nemes célú egylet tőkéje.

A táncvigassági toroklocsolás után hamarosan megmutathatta magát Mayer úr valódi tűz valóságos oltójaként társaival együtt. Ugyanis január 22-én este 7 óra előtt Egerszeg-hegyen özvegy Gyuk Antalné hajlékára röpült föl a vörös kakas. Még oltották, amikor a szomszédos Fischer Miksa házának teteje kapott lángra, és úgy fél 10 tájban már Horváth Lajos lakópincéje kívánta vödörszám a vizet. A tudósítás megjelenésének idején még nem tudták, hogy ki, de abban biztos volt mindenki, hogy egy és ugyanaz a személy gyújtotta föl mindhárom portát. Minthogy az utóbbi időben túl gyakori volt a tüzeset az Egerszeg-hegyen, Kovács Károly tűzoltó főparancsnok úgy határozott, hogy a szőlős

vidéken délután 5 órától éjfélig tűzoltó őrálláson fogják körbe-körbe vizslatni, ki csullankodik a környéken olyan, aki nem oda való.

Szerencsére az idő nem volt télies: derült, ám hideg napokkal kezdődött, majd rövid időre zorddá változott, később újra enyhébb napok következtek, némi havazással. Ez azért fontos, mert nem nehezítette meg az akkori lánglovagok dolgát. Az ínycsekeknek szóló adatok: a légnyomás 725 - 755 mm volt, a hőmérséklet - 14,3 és + 11 fok között változott. Havi középértékeltnek + 1,3 fokot jegyeztek föl, a levegő nedvesség tartalma 87,5 %-os volt, a csapadék 135 milliméter tett ki. Uralkodó széliránynak az északit, a délit, az Észak-keletit, a nyugatit és a Dél-nyugatit érzékelték.

Benyerített a drótszamar

Az úgy történt, hogy szegény alig tudott tekerni a körülötte trappoló csapatnyi kölyköktől. Föltehetően az enyhébb napok egyikén, január 22-én érkezett meg Zalaegerszegre Himmelsbach Gyula gazdasz. Reggel 7 órakor indult el Keszthelyről. A tudósítás szerint Bak felé, tehát a Zalaapáti - Zalaszentmihály - Sohollár - Bak - Zalaegerszeg útvonalon. Szegény, bizony alaposan megdolgozott a dicsőségért a Zalaapátit követő és Bakig egyfolytában tartó rengeteg meredek emelkedő leküzdésekor.

„Bár 3 órai pihenőt tartott, du.4 órakor már városunkba ért, hogy megjövetelének idejét igazoljuk. Az utat ilyenképp 6 óra alatt tette meg.” - rögzítette a Zalamegye tudósítása, majd így folytatta. „Nem is csodálkozhatunk azon, hogy a gyermeksereg sebesen vágatva futott utána, midőn megtért, s a pénteki vásárláskor a csácsi utcán keresztül Pölöske felé menve nem egy földműves rázta a fejét az isten csudáján, s már kezdtek is jósolgatni, hogy ez a fene gyerek bizonyára nagy veszélyt hoz a városra, azért volt itt ispiónkodni.”

Szegény Himmelsbach úr velocipédje nyergének magasából legföljebb a zsúptetős házak üstökében a tökösveréb-fészkek titkát kémlelhette ki.

Lókött a ködben

Alighanem örökké megbánta Tornyos Sándor gazda, hogy megállította 2 lóerős fogatát. Ez még nem is lett volna olyan nagy baj, ám azért állt meg, mert egy idegen fölkéredzkedett melléje a bakra a bogárdi és a bessenyei csárda közötti úton. Kocogtak is egy darabig, amikor gazduramnak eszébe jutott, hogy neki dolga van a bessenyei söntésben. Leszállt.

„Megkérhetem egy szívességre?” - kérdezte a bakon ülő idegent.

Metszet Zalaegerszegről, XIX. század második fele

„Csak rajta!” - bízta a megszólított a gazdát.

„Tartaná a gyeplőt, amíg én bemenek, nehogy a lovak eltrappoljanak?”

„Menjen csak nyugodtan, tudok én bánni a gyeplővel.” - nyugtatta meg az idegen Tornyos uramat.

Mire pár perc múlva kijött a csárdából, a Válicka menti téli ködben nyomuk veszett a lovaknak, a kocsinak idegenestől együtt, aki nem hazudott: valóban tudta kezelni a gyeplőt.

A nagyközség művészeti életéről ad hírt, hogy Liedl Ferenc hegedűművész és Hegyi Géza zongoraművész az Arany Bárány nagytermében hangversenyt adott 19-én, megszólaltatva Weber szonátájából az sz-dúr I. tételt, (op. 39) Vieuxtemp fisz-moll hegedűversenyét, Chopin Balladáját, valamint Liszt hatodik magyar rapszódiaját. A helyárról sokat mond, hogy a zárt székért 1 forintot kellett fizetni. Ugyanakkor egy hirdetés szerint a malaga bor literje 2,50-be került, a kubai rumét Hubinszky Adolf fűszeresnél 51 krajcárért lehetett beszerezni, a jamaikai ennél 10 krajcárral többbe került.

Nem csak vendégművészeket fogadott a műértő közönség, hanem a sajátjainak is szívesen tapsolt. Például az Országos Vöröskereszt zala-egerszegi fiókegylete által március 7-én a saját pénztára javára rendezett táncos hangversenyén is. Bizonyára az előadók fölkészültségét jelzi, hogy Chopin A-dúr polonézét és cisz-moll zongoraversenyét adta elő Anisics Izabella és dr. Gráner Adolf, és pedig négykezesen. Talán a többi zenedarab és előadója is sokat mond még a mai olvasónak is. Műsoron szerepelt Winmann Antoinette, aki Anisics kisasszony zongora kíséretével magyar népdalokat énekelt. Ugyancsak a zongorához ült Radulovics Stefánia, aki Fritz József fuvolajátékát kísérte. Ez utóbbi úr elszavalta Vörösmarty *Vén cigányát* is. Nagy valószínűséggel Anisics Izabella és dr. Ruzsicska Kálmán négykezesével szólalt meg Brahms több magyar tánca is.

Városrendezési tervről tárgyaltak a nagyközség előljárói. A városbíró bemutatta a Fehérképi utcáról a Pap utcára nyitni szándékolt utca tervét, de nem fogadta el a testület, mert ferdén volt vezetve a papíron. Viszont bizottság alakult a városbíró elnökletével és Szigethy Antal, Kovács Károly, Kaiser József, Varga Mihály

összetételben, hogy tárgyaljanak az utca kiszélesítéséhez szükséges átengedési árokról a tulajdonosokkal, valamint a Pap utcában lévő és az útba beleeső ház tulajdonosával. Talán ma is üzenet érteke lehet, hogy a testület arra utasította a városbíró és a jegyzőt, fogadjon föl egyént az adók és illetékek behajtására. Ha ezt elmulasztják, akkor az ő városvezetői költségükön a testület küld állami végrehajtót a hátralékosok nyakára!

Ennél nagyságrenddel fontosabb volt, s ezért a lap külön mellékletként nyomtatta ki egy teljes oldal terjedelemben a reménybeli rendezett tanácsú város szabályrendelet tervezetét. A testület ezt jóváhagyásra fölterjesztette a járási szolgabíróra. Alighanem ezt a „gyámkodást” akarta kikerülni a jövőben a város.

Megjelent aztán a Zalamegye 1885. március 22-i száma, amely rendkívül fontos tudnivalókat tartalmazó hirdetményt adott közre mindjárt első oldalának bal oldali hasábján, Svastits Benó alispán aláírásával. Már az első mondat a lényegét tartalmazta.

Március: a választási célegyenes

„Zala-Egerszeg községnek rendezett tanácsú várossá alakulása a nmglú (= nagyméltóságú) m.kir.(= magyar királyi) belügyminisztérium 1884. évi 62215. sz. alatt kelt rendeletével megengedtetvén, minthogy a rendezett tanácsú város képviselő testületének megalakítása céljából az 1871. XVIII. t.c. rendelkezései szerint a képviselő testület legtöbb adót fizető tagjai névjegyzékének összeállítása, illetőleg kiigazítása megtörtént és a törvény 41. §-ban előírt választási előmunkálatok befejeztettek, a képviselő testület választás alá eső tagjainak megválasztására határidőül f.é. április hó 22-ik napját a törvény 47. §-a alapján ezennel kitűzöm, mely napon a város területén alakított két választó kerületben a választások foganatosítandók lesznek.”

Ezt követően az olvasók tudomására hozta a hivatkozott törvényhely rendelkezéseit arról, hogy mindazok megválasztók és megválaszthatók lesznek, akik országgyűlési képviselő-választásra jogosultak, egyszersmind tudnak írni és olvasni. Talán ma is meggondolásra érdemes az az előírás, amely szerint szavazat egyenlőség esetén „A felett, hogy ki legyen a képviselő, a választási elnök által kihúzott sors dönt.”

A választás egy napnál tovább nem tarthatott. Reggel 8 órakor kezdődött és este 6 órakor fejeződött be. Ugyancsak megfontolandó mai törvényhozóinknak, hogy a szavazatok összeszámítása nyilvánosan történt, amelyről jegyzőkönyv készült. Az eredményt az elnök a helyszínen azonnal kihirdette. A panaszokra, kifogások előterjesztésére 10 napot adott a törvény. Az „51. § szerint a szavazatok nyilvános

összeszámításával egybeállítandó s a helyszínen azonnal kihirdetendő választási eredményről szóló jelentések a kerületenkénti választási elnökök által Zala-Egerszeg város gyűléstermébe a képviselő testülethez még ugyan azon a napon beadandók lesznek.”

Az új, immár városinak nevezett képviselő testület alakuló üléséről az alispán kijelölése szerinti nap: április 23-a, az ideje délelőtt 10 óra. A levezető elnök maga az alispán, aki ezennel meghívja a megválasztott és a legtöbb adót fizető testületi tagokat.

A mai olvasónak fontos tudnivaló, hogy mindezt azért írta a város javáért oly sokat cselekvő Udvardy szerkesztő úr, mert tudta: „ez lesz a közvetlen anyagi előny. De sokkal több az erkölcsi nyereségy, nem csak azért, mert városunk a nagyközségek sorából kiemelkedve tekintélyben nyer, hanem közvetve minden egyes polgártársunkra kellemes és előnyös lesz az, hogy polgármesterünkben a város területére szolgabírói hatáskörrel felruházott közeget bírván ügyeink szaporábban és saját tisztviselőink által intézettek el...” S ez azért fontos, mert eddig a szolgabírói kiterjedt járásának kis részecskéjeként intézhette a nagyközség ügyeit. Ezért a választásnál csakis és kizárólag a közjó jöhet tekintetbe és annak tudata, hogy a képviselők „hat éven át lesznek urai sorsunknak...”

Nem is maradt visszhang nélkül a nyílt levél, amelyre március 26-i keltezéssel válaszolt egy ügyvéd, aki pár hónap múlva meghatározó szerepet játszik majd Zalaegerszeg sorsában. Az Udvardy-cikk tartalmát teljes egészében a magáénak vallotta. Érdekes gondolat, „hogy a Kanizsáról városunk átalakulását üdvözlő cikk jelenik meg, nem annyira az e felett érzett öröm kifejezésének, mint inkább annak kívánom betudni, hogy a haladó kor vívmányai elől a megrovás vádja nélkül nem lehet elzárkózni.”

A várost irányítók megválasztásáról is véleményt alkotott az ügyvéd. Akkor még nem tudta, hogy ezzel megalkotta a saját későbbi működési elveit. Célzerű lesz a szó szerinti idézet.

„Áttérve a cikk tulajdonképpeni céljára, vagyis a tiszti kar megválasztásánál szem előtt tartandó tekintetekre, a cikkírónak ezekre vonatkozó tanácsait azon észrevétellel kívánom kiegészíteni, hogy ne csak a tisztikar legyen szakképzett, hanem a képviselő-testület is, amelyre amazoknak megválasztása lesz bízva, legyen az értelem és szakképességnek olyan fokán álló egyénekből összeállítva, kik menten minden egyéni befolyástól, különösen a politikai tekintetektől, képességgel bírjanak kiszemelni, és pedig elfogulatlanul szemelni ki azokat, kikkel a tiszti állásokat betölteni, a kire tehát városunk jövő sorsát bízni fogják.

Mert ha a képviselő-testület nem olyanokból fog alakulni, kik elég önállósággal bírnak maguktól minden egyéni befolyást távol tartani, s kik a politikai

pártállást akkor, midőn városunk érdeke kívánja, tekintet nélkül képesek hagyni, multhatatlanul következniék ama szájalmat keltő állapot, mely a pártfogoltak és az úgynevezett gut-gesinntek seregét juttatná hivatalokba.” - olvashatták az intelmet a Zalamegye megvásárlói, kiegészítve azzal a figyelmeztetéssel, hogy „ a megválasztandóknak értelmi képességeit is számba vegyék...”, mert azoknak az a kötelességük, hogy „mind a magán, mind a politikai érdekektől függetlenül, egyedül a város szellemi és anyagi fölvirágoztatását szolgálják.”

A fenti gondolatokat Kovács Károly ügyvéd vetette papírra. Máig ható érvénnyel.

Kapott a tekintetes szerkesztő úr más olvasói levelet is. Ez nagy valószínűséggel tartalmazza a városi középosztály véleményét, tehát indokolt részletesen ismertetni.

„Legelső fontos mozzanat a képviselő testület 32 választott tagjának névsorát megállapítani, mert a 32 virilistával (= a legtöbbet adózóval - a szerző) közösen ezek fogják tisztviselőinket megválasztani, hat éven át sorsunkat intézni. A 32 virilistának névsora már meg van állapítva, tehát a működő testületnek fele része már ma azon helyzetben van, hogy az ügghöz hozzá szólhat, de nézetem szerint nem csak jogosítva van a kezdeményezésre, hanem azt tenni polgári kötelessége is. Polgári kötelességemet vélem tehát teljesíteni, midőn, mint egyszerű, de városunk javát szíven viselő polgár, a 32 virilistát felkérem, teljesítsék polgári kötelességüket, jöjjenek össze minél előbb, állapítsák meg a 32 képviselőre nézve azon névsort, melyet legjobb lelkiismeretük szerint kielégítőnek találnak, hogy aszerint mi, választók kellő irányzatot nyerjünk és a kockát nyugodt lelkiismerettel vethessük el.”

Kikről is volt szó a P. betűs aláírással megjelent levélben? Nos, a lap 2. oldalának legalján közli a képviselő testület legtöbb adót fizető tagjainak – vagyis a város leggazdagabbjainak - kiigazított névjegyzékét: Kaiser József, dr. Horváth Károly, Isóó Alajos, Ruzsits Károly, Rosenber Sándor, Szigethy Antal, Boschán Gyula, ifj. Grünbaum Ferenc, dr. Graner Mihály, Handler István, Fischer László, Kovács Károly, Deutsch Ferenc, Árvay István, Weisz Ede, dr. Czinder István, Krosetz János, Lengyel Károly, dr. Mangin Károly, Graner Jakab, Árvay Lajos, dr. Árvay István, Weisz Izidor, Horváth József, Lázár Antal, Svastits Benó, Hanthy Ferenc, Rechnitzer Miksa, Weisz Sándor, Páslek János, Büchler Jakab, Horváth Miklós, Geiringer Ödön, Erdős Géza, Krosetz István.

A jelképes szemafor tehát átállt, és zöldet jelzett a tényleges várossá válás mozdonya előtt, ha a tényleges gőzhajtány előtt még nem is.

Mindeközben a közigazgatás - ahogyan az újság írta: a politika teljes kizárásával -, továbbra is gőzerővel készülődött a várossá választáshoz. Ezt a lap választási

mozgalmaknak mondta. A szükséges összhanghoz és együttműködéshez, s azért, hogy az erők ne legyenek szétforgácsolva, április 8-án az Arany Bárány 6-os számú termébe gyülekeztek az urak, hogy a megválasztandó képviselők kijelölésére szorítkozva értekezzenek. Ennek eredményeként adta közre a Zalamegye április 12-i számának 1. oldalán mindkét választókerületben közreműködők névsorát. Ennek érdekessége, hogy a laptulajdonos-főszerkesztő, Udvardy Ignác a második választó kerület jegyzője volt, az igazoló bizottságnak viszont csak pótagja lett Kovács Károly.

Az egerszegi városi képviselő testületi tagok megválasztásával foglalkozott a szomszéd város lapja is. A Zala arról írt május 3-i számának 3. oldalán, hogy április 22-én rendben megtörtént a közbizonyi várossá váláshoz szükséges legfontosabb lépés, s a virilisták alkotta fél-testület kiegészült a megválasztottakkal. A hír címe is sokat mondó: Zalaegerszeg (így, egybe írva), mint rendezett tanácsú város. A tudósítás név szerint és választókerületi megosztásban közölte a képviselői állásokra megválasztottak névsorát. Egyikük neve mellett sem szerepelt, hogy melyik párt zászlaja alatt hajózik - ha egyáltalán tartozott valamelyik párthoz és -nak.

Az egerszegi piros bugyelláris

Szegény Cseleznik János fürdő tulajdonos úr bizony téphette a haját: rossz hírét keltették az általa működtetett intézménynek. A rossz hír így szólt: a helyi színtársulat 3 művésznője megtisztulván, jó hangulatban hagyta el a fürdőt. Ám fél óra múlva azzal tért vissza egyikük, hogy „45 forinttal terhelt pénztárcája elveszett”. Azonnal panaszt is emelt a szolgabírói hivatalban. Ám sem a fürdő tulajdonos, sem annak felesége semmiféle pénztárcát sem talált, sem üreset, sem telit. „Végre hosszas meghurcoltatás után” a szolgabírónál megjelent a magát károsultnak nevező színész nő férje, és kérte: vegyék semmisnek a panaszt. Ugyanis meg lett a piros bugyelláris annak értékes tartalmával együtt. Az egyik színész barátó tévedésből még a fürdőben eltette, s csak később lelte meg a holmijai között.

A hír közzététele azért volt fontos Cseleznik uramnak, mert pénztolvajok közé aligha ment volna a fürdeni vágyó közönség.

A piros bugyellárisnak amúgy egyéb jelentése is volt. Ugyanis a helyi színjátszók előadták Csepreghy Ferenc hasonló című népszínművét „ügyes, átgondolt játékkal, jeles képességekkel”, amelyet a közönség nem méltányolt annyira, mint a lap, kalapot emelve Bényeiné, Csillag Pál, Kender Juli és színpadra lépő többi szereplő előtt.

Munkához látnak a kiválasztottak

Lezajlott hát a helyi képviselők megválasztása a rendezett tanácsú várossá válás jegyében. Mindjárt munkához is láttak, s a legfontosabbal kezdték: a vasút ügyének előre mozdításával.

A június 7-i lapszám arról tudósít, hogy bizony-bizony nagyon hiányzik a törzsrészcsevényeket jegyzők közül „Zalaegerszeg legtehetségesebb lakóinak nagy része.” Eddig 127-en jegyeztek 246 részvényt. Részletezte is a lap, hogy honnan mennyi pénz jött össze. Ennek közzététele azért lehet érdekes, mert eddigi ismereteinkből tudjuk, hogy a pénz mennyit ért akkoriban.

Nos, Zala-Egerszeg 60.000, a megyei segély 20.000, a takarékpénztári fiók 1000, a megyei nemesi pénztár 2000, a megyei gazdasági egyesület 200 forint ára jegyzést tudhatott magáénak. Csakhogy a leszámítás miatt a megyei segély -, 12.000 forintot ért, így a szükséges 120.000-ból csak 109.800 jött össze. Minthogy a részvénytársaság megalakulásához 10.200 forint kellett, ennek akadálya nem volt. Egyébként egyedül Schmall Ignácnak sikerült összegyűjtenie 11.500 forintot. Mindez szépen hangzott volna, ha nincs a fenyegető időpont: június 15-ig aláírt íveket kell bemutatni, hogy jogilag is ténylegesen rendezett tanácsú várossá válhasson Zala-Egerszeg. Született is fölhíváshoz.

„Erélyétől, buzgalmától függ, hogy a 10.200 forint biztosíttassék. Ha ez sikerül, lesz vasút - ha nem, bújjunk el odunkba és aludjunk tovább rothasztó álmunkat. Nem ébreszt föl bennünket *legalább egy századig a vasúti moraj.*”

Nagy valószínűséggel ezek a sorok is hatottak június 7-én a rendkívüli ülésre gyülekező képviselőkre.

Mindenképpen rendkívüli volt, mert ez volt a közjogilag ténylegesen várossá válni törekvő település vezetőinek első összejövetele, s mindjárt alakuló ülése is. Ekkor osztották szét egymás között a tagokat a megalakuló bizottságokba. Mindig sokat mond a megválasztott tagok fontosságáról a nevek sorrendje.

A jegyzőkönyv szerint jelen volt:

Kovács Károly polgármester, Braunschein József tanácsos, Nagy Sándor r. kapitány, Erdős Géza városi ügyész, Sanits Mihály pénztárnok, dr. Graner Adolf orvos, Vöczköndy László aljegyző, Németh Elek főjegyző.

A képviselők közül részt vett

Graner Géza, Sanits Sándor, Kovács László, Fangler Mihály, Háczy Kálmán, dr. Hány István, Goldfinger János, Simon Ferenc, Somodi Sándor,

id. Czinder István, Panner (a közgyűlésről tudósító újság szerint Páner) János, Sipos János, Fitos Károly, Lengyel Károly, Paczonay Sándor kültanácsos, Udvardy Ignác, Reschnitzer Miksa, Nagy Károly, Horváth Béla, Handler István, Árvay István, Krosetz János, Erdős Géza városi ügyész, dr. Gráner Mihály, Weisz Izidor ügyvéd, Grünbaum Ferenc, Hajik István, dr. Árvay István és dr. Czinder István.

Az elnöklő polgármester megnyitó szavai után felolvasták és hitelesítették az alakuló közgyűlésről készült jegyzőkönyvet, majd Kovács Károly tett jelentést a május 13. óta eltelt idő megtett intézkedéseiről, valamint a város „anyagi jobbléte fölvirágoztatása végett leghathatósabb” eseményről.

Ez pedig a „nagyméltóságú m. kir. honvédelmi minisztériumnak f. évi május 13-án 23129/85. sz. alatt kelt leiratának bővebb tárgyabani részleges megismertetése, a mely leiratban Zala- Egerszegre 1 lovas századnak való elhelyezése ígértetett meg”. Erről egyébként teljes részletességgel tárgyalt a város ünnepi utáni első munkaközgyűlése. A jegyzőkönyv szerint „A képviselő testület rendkívüli gyűlésének élénk érdeklődését keltette fel a város hatósági területén elhelyezendő egy lovas századnak beszállásolása, s megfontolta azt, hogy a kedvező alkalmat fel kell használni a város jólétének fölvirágoztatására, s el kell odáznai, s határozottan vissza kell utasítani mindent, ami az egyes vállalkozók hasznát előmozdítaná a város rovására, s egyhangúlag kimondatott: a város vegye bérbé az egyes területeket és a város legyen míg egy részről felelős, úgy más részről a mutatkozás haszon élvezője.” Ez a határozottság azért érdekes, mert még a január 13-i jegyzőkönyvből olvashatóan a katonaságtól kiküldött Fontain százados túlzott követelményekkel lépett föl. A részletek kidolgozására megválasztotta a testület a Háczy Kálmán, Hajik István, Erdős Géza, dr. Czinder István, Skublits Zsigmond, dr. Hány István, Handler István és Fischer László összetételű bizottságot.

Fontosnak tartottam a jegyzőkönyvbe foglalt lovassági határozat részletezését, hiszen évszázados kihatása volt egészen a szocializmusból visszakanyarított tőkés rendszer kezdetéig. Ekkor szűnt meg a hadosztály a városban, amely ennek „kárélvezője” lett, azaz kárvallottja.

Csalás-gyanús tüzeset

Pontosan 10 nappal az első munkaközgyűlés után érdekes tüzeset adott fejcsóválni valót a város lakóinak. Ugyanis történt, hogy éjfél után, úgy fél 3 tájban a is Csapó utcában - vagyis a mai Járum és Munkácsy utca táján - tűz világította be a hajnalodni készülő égboltot. Ennek három érdekessége is volt. Az egyik: már teljesen

üres zsúpos ház fogott tüzet. A másik - gyanúra okot adó - körülmény, hogy 1000, azaz egyezer forintra volt biztosítva még annak az évnek a tavaszán. A harmadik különösség: a hajlék lebontásra volt ítélve és éppen a tűzvész utáni napokban akartak nekimenni csakánnyal-lapáttal, hogy a helyébe új ház építendjen. A tűzoltók megakadályozták a lángok tovaterjedését. De a szóbeszédét nem.

1885. MÁJUS 13

A VÁROSSÁ VÁLÁS NAPJA

Ha kaszárnya-ügyben fontos (le)irat volt a belügyminiszteré, ennél korszakosabb a rendezett tanácsú várossá válás napja.

Ahogy a korábbi hivatalos - és az előzőekben ismertetett - iratok is előre jelezték, Svastits Benó (mindenütt szeretve tiszteltként megnevezett) alispán nyitotta meg a városházi tisztújító székét május 13-án. A jegyzőkönyv vezetésére Szigethy Antal ügyvéd kapott fölkérést. Minthogy Sabján Lázár megválasztott képviselő „ írásban beadta ez állásáról lemondását”, a helyét első póttagként Háczy Kálmán földbirtokos - a korábbiakból is érzékelhetően: a város ügyeinek odaadó szolgálója - foglalta el. Ezt követően jóváhagyta a testület „Zala - Egerszeg rendezett tanácsú város közigazgatási szervezete tárgyában készített szabályrendeletet. Így tehát sem jogi, sem közigazgatási akadálya nem volt a várost irányító tisztikar megválasztásának.”

„ Az ajánlatok beadására kitűzött 10 percnyi idő lejártá után alispán úr jelenti, hogy a polgármesteri állásra egy pályázó jelentkezett, Kovács Károly zalaegerszegi ügyvéd, akit a közgyűlés lelkes éljenzéssel választ meg polgármesternek, s a megválasztott polgármester elnökiül kijelentett.” - írta beszámolójában a Zalamegye 1885. május 17-i számának 1 oldalán.

Ezután jelent meg immáron megválasztott polgármesterként Kovács Károly, s bejelentette: „ a benne elhelyezett bizalomnak teljes erővel igyekszik megfelelni, s kéri terhes állásának betöltése közben a képviselő testület bölcs támogatását.” Bizonyára meg is tette, mert ettől kezdve tőle - is - függött sok ember zsebének a sorsa.

Ezt követően jött sorra a város vezető tisztségviselőinek megválasztása. Megérdemlik, hogy a mai olvasó is megismerkedjen a teljesen új helyzetben is jókora felelősséget magukra vállalókkal.

Rendőrkapitánynak megválasztották egyhangulag Nagy Sándort, főjegyzőnek 32 szavazattal Németh Elek, Mayer István 16 és Simonffy János 1 szavazata ellenében, ügyésznek Erdős Gézát 29 szavazattal, Horváth József 19 szavazatával szemben.

A város orvosa egyhangú döntéssel dr. Graner Adolf lett. Ugyanis az akkori törvény értelmében rendezett tanácsú városban csak azt választhatták meg orvosnak, aki orvostudor és 2 évi gyakorlat után pályázott. Ennek alapján dr. Isoó János és Rigó Ferenc még jelöltként sem szerepelhetett.

Közfölkéltással lett beltanácsos és árvaszéki előadó Braunstein József, aljegyző pedig Vöczköndy László. Ugyancsak egyhangú szavazás után lett kültanácsos Fischer László és Paczonay Sándor, ugyanígy pénztárnok Sanits Mihály. Szedenik Géza hiába pályázott, nem tudta fölmutatni 10 megválasztott képviselő ajánlatát. Hárich Béla ellenőr lett 31 szavazattal, Nagy György 14 támogatója ellenében, rendőrbiztos pedig Gondy János 35 szavazattal, bár Köcsky János is jelentkezett, del csak 15-en látták volna őt szívesen a beosztásban. A városgazda címet viselhetette a 27 szavazatot elnyert Horváth Béla, Holczhammer

Szigethy Antal

József 11 és Nagy Imre 5 voksának ellenében. Hártl István ellenszavazat nélkül működött tovább szállásmesterként.

A tisztikar esküje után a frissen megválasztott ügyész köszönte meg a bizalmat, Hajik István javaslatára pedig a közgyűlés jegyzőkönyvben fejezte ki elismerését az alispánnak várost segítő erőfeszítéseiről, Svastits Benó ajánlatára „a lelépett, volt városi előjárásnak buzgó fáradozásáért”, a tisztújító szék jegyzőkönyvének vezetéséért pedig Szigethy Antalnak.

„Mivel a mai nappal életbe lépő helyhatósági szervezettel a régi megszűnik, az ügyiratok átvétele és a berendezésre nézve a képviselő-testület kebeléből Hajik István, Handler István, Krosetz János, dr. Czinder István, Háczy Kálmán képviselő urak küldettek ki, s ennek mielőbbi foganatosítására felkértek.” - olvasható a 120 évvel ezelőtti beszámolóban.

Rendkívül fontos annak közreadása, hogy a székét frissen elfoglalt polgármester első jelentős társadalmi kihatású intézkedéseként **összehívta tanácskozára a város iparosait** a városháza nagytermébe, május 31-én délután 2 órára. Ennek célja: intézkedések megtétele a városi ipartestület megalakításához, az új ipartörvény várható kedvező hatásainak fogadására.

A hírt közlő újság emlékeztetett rá, hogy korábban már volt szó erről, de semmi sem történt, mert a nagyközség várossá válása elvonta az erőket. Most azonban a polgármester első intézkedéseinek egyikeként „az iparosok jólétére irányuló ipartestület megalkotása” került napirendre. Ezzel rendezni lehet majd a viszonyt az iparosok és segédek, az iparosok és tanoncok, a segédek és tanoncok között. A súrlódások és vitás kérdések lecsillapítására és tisztázására békéltető bíróság létrehozása szükséges, ezen kívül a véletlen körülmények által szorult helyzetbe jutott tagokat segélyező pénztárra is.

Mínthogy az ipartestület létrehozásának sem jogi, sem közigazgatási akadálya sincs, „ha kitűztük a haladás zászlaját, nem szabad meghátrálnunk a városunk zömét alkotó osztálynak, az iparosoknak” jólétét szolgáló lépés elől - hangoztatta a lap. Ennek hírforrásaként szerepelt ezúttal is valószínűleg a képviselő testületi tag főszerkesztő. Akinek közben iskolai vezetőként is rengeteg dolga akadt így, a tanév vége tájt.

Az biztosan kebeldagasztó hír volt, hogy június közepén, az iskolai tanév zárásakor több tanuló is

elismerésben részesült, az újság által a nagy nyilvánosság előtt. Udvardy Ignác, a polgári iskola igazgatója örömmel számolt be arról, hogy a zárünnepélyen a gyerekek ének, szavalati és tornászati bemutatója után Árvay István iskolaszéki elnök 1 aranyat adott a legügyesebb gyakorlati műasztalos növendéknek, a VI.osztályos Németh Mihálynak. Farkas Dávid országgyűlési képviselő az ugyancsak hatodikas Simicska János tanműhelyi növendéket ugyancsak 1 arany forinttal jutalmazta meg több pályázó közül. A VI-os Fischer Ödön és az V.osztályos Záborszky József 1 - 1 ezüst pénzt mutathatott meg otthon a szüleinek. Egyikük az ezüstöt Mendly Károly tanműhely főnöktől vehette át, a másikat az iskola két tanítója adta össze.

Akkor még nem tudták, ma már bizony elmondhatjuk, hogy az iskolai hírek legjelesebbje volt, amely szerint a tekintetes Farkas Dávid országgyűlési képviselő a polgári iskola III. osztályos tanulójának, egy bizonyos Keresztury Józsefnek is 1 aranyat adományozott a rajzban, a többi tantárgyban tanúsított szép előmeneteléért.

Újabb oktatási tudósítás adta hírül július 5-én, hogy a magas minisztérium által a kőműves és ács mesterségre képzés céljából Zala-Egerszegen az elmúlt hónapban létesített bizottság előtt, a július 1-jén megejtett vizsgálatot Szalczser Miksa helybeli lakos sikeresen kiállván, az ácsmesterségre képesítettnek nyilvánítottatott.

Mindezek után azt is megtudhatjuk, vajon miből éltek a nemzet napszámosai, a lámpások. Ugyanis az andráshidai római katolikus felekezeti iskola pályázatot hirdetett rendes tanítói állásra, évi 36 forint fizetésért, az új iskolában kialakított lakásért, kis kertért. Ez volt a biztos bevétel. Ezután jött a kutya vacsorája: „a fiók egyháznál előforduló stólaris jövedelem.” Mai nyelvre lefordítva: a stólapénz, vagyis az egyházi szertartásokon közreműködésért esetleg adható krajcárok. Ezt egészítette ki az 50 - 60 tanköteles gyerek után járó évi 2 - 2 forint. A kántorság kötelező, az ének-zenei jártasság előnnyel járt, de okmánnyal kellett igazolni.

Zalaegerszegegen segédtanítót vártak pályázati sikere után a polgári fiú iskolába szaktanfolyami oktatónak. Javadalmazásként 500 forintra számíthatott, amelyet kiegészített még 100 forint lakbér. Ezért viszont a szaktárgyán kívül tanítania kellett szükség esetén német nyelvet is.

A közgyűlés által választott bizottság szerencsére elégséges okmányt tudott összeszedni és fölmutatni, tehát július 5-i számában arról tudósította vasárnapi olvasóit a lap, hogy a kaszárnya építés végleges eldöntése tárgyában 1-én rendkívüli képviselő testületi ülésen sikerült „a városunkra nézve kecsegtető jövedelmi forrásul kínálókozó ügyet végleg és a városnak csekély megterhelése nélkül elintézni.” Ez arról szólt, hogy özvegy Östreichner Zsigmondné a házát 15.000 forintért megvásárolják, és külön bizottság hatalmaztatott fel, a képviselők név szerinti szavazatai után, a szerződés aláírására. Így aztán az egyetlen értékelhető tervezetet benyújtó Hagymásy Gyula helyi építész Sturm György királyi főépítész által felülvizsgált okmányai alapján lehet kiírni a pályázatot a vállalkozóknak. Ezért aztán felfüggesztették az ülést 1/2 10 órától 11 óráig. Három ajánlat érkezett: Pick Hemriké, Hagymásy Gyuláé és a sümegi Scheiber Lipóté. Végül is Pick úré kínálkozott a legkedvezőbbnek: a városnak 5 év törlesztési időt ajánlott föl, a laktanya átadását beköltözhető módon szeptember 28-ra vállalta el összesen 44.923 forint 95 krajcárért.

Nem hiába vetette latba valóban hatalmas tekintélyét a város első polgármestere, mert 1885. május 31-én megalakult az ipartestületi előkészítő bizottság, és pedig a polgármester éljenzéssel fogadott bevezető szavai után. Udvardy Ignác jegyzőkönyvvezető szerint szépszájú iparos nem csak állást foglalt a testület megalakítása mellett, hanem rögvest előkészítő bizottságot is választott Fangler Mihály, Filipánics Mihály, Goldfinger János, Holczer Ferenc,, Horváth Ferenc, István István, Kovács László, Major Károly, Meskó József, Paál Ferenc, Puer József és Stern Bernát személyében.

A június 22-i képviselő testületi ülésről a 64 képviselőből tíz sem hiányzott. Ennyien tárgyalták meg a kaszárnya ügyet.

Két hét múlva arról írhatott a Zalamegye hogy „A kaszárnya építés serényen halad.”

Részlet egy készülő könyvből

Források:

Képviselő testületi ülések jegyzőkönyvei: 1883., 1884., 1885.

A Zalamegyei és a Zala című hetilap 1883., 1884., 1885. évfolyama.

Beszélgetések Fangler Imre nyugalmazott kereskedővel: 2001., 2002., 2003., 2004.

Kovács Károly emlékműve a róla elnevezett téren, a mai Zalaegerszegegen

Kovács András

A Neubrunn család története és kapcsolatuk a zalaegerszegi képeslap kiadással

Már sok éve foglalkozom régi képeslapokkal, de a zalaegerszegi lapokat csak 1997-től, ideköltözésünkől kezdtem gyűjteni. Kutatásaim során külön téma a kiadók története. Az egerszegi kollekció gyarapodásával egyre többször találok a lapok hátoldalán kiadóként Nemes Gábor nevével, de hogy ki volt ő, sokáig nem sikerült megtudni. A lapokon könyvkereskedőként szerepelt. Egy kisvárosi könyvesboltosait általában ismerik az idősebb generáció tagjai, de reá nem emlékeztek.

A képeslap kiadók között találok Zsomboly József trafikos nevével, aki az Arany Bárány szálló sarkán lévő pavilont építette és üzemeltette az 1949-es államosításig. Az ő fiával, Zsomboly Lászlóval sikerült találkoznom, aki a régi emlékek felelevenítésekor többek között elmesélte, hogy a polgári fiúiskolában együtt járt Nemes Györggyel, aki a zsidó vallású könyvkereskedői családhoz tartozott. Ennek ismeretében kértem találkozót idős, zsidó származású emberekkel. Lengyel Lajos és Anhalzer Imréné - akik a haláltábor is megjárták - emlékeztek a Nemes családra, sőt egyik, még élő tagjához is elvezettek. Ő Braun Gyuláné Kálmán Vera néni, aki Nemes Gábor testvérének, Neubrunn Dorotheának unokája. Az ő elbeszélései, a Zala Megyei Levéltár és a nyíregyházi Jósza András Múzeum adatai alapján állítottam össze a család rövid történetét. Sokszor nem is gondolnánk, hogy egy régi képeslap mögött milyen emberi sorsok, örömök, tragédiák rejlenek. A Nemes-Neubrunn család története a képeslap kiadásán túl sajnos ez utóbbira, a tragédiákra szolgál mementőül.

Kovács András

A zalaegerszegi képes levelezőlap kiadás háború (1945) előtti történetében mintegy 1000 db különböző lapot ismerünk, amelyeket 50 kiadó jelentetett meg. Sokan csak pár darab lappal vettek részt, de négy kiadó lapjainak száma egyenként a 100 darabot is eléri. Az 1900-as évek elején, a képeslapkiadás hőskorában Breisach Sámuel viszi el a pálmát közel 100 darabban. Őt követi Kakas Ágoston 1906-1940 között közel ennyi lappal, de a legtöbb lapot a Nemes-Neubrunn család

tagjai jelentették meg 1907 és 1937 között. A sort Weinstock Ernő budapesti kiadó zárja, aki 1927 és 1945 között szintén mintegy 100 darabot adott ki. A többi 46 kiadó 1 és 60 darab közötti lap- számmal követi őket.

Néhány sort a vezető „négyes” tevékenységéről:

Breisach Sámuel (1839-1929) nyomdász, papír- és könyvkereskedő Zalaegerszegen letelepedve már 1880-ban megalapította vállalkozását. Nyomdája az Iskola-közben volt. Akkor még nem létezett képes levelezőlap, de a századforduló előtti években az elsők között vágott bele a képeslap kiadásba. Amikor 1898-ban felépült az új városháza, annak földszintjén nyitotta meg üzletét. Vállalkozását 1923-ban 84 évesen zárta be és 90 évesen 1929-ben hunyt el.

Kakas Ágoston (1879-1966) nyomdász a legrégebbi zalaegerszegi nyomdát vette át Tahy Rozália örököseitől a század első éveiben. Az Arany Bárány Szálló földszintjén működött egészen az államosításig. Az 1920-as évek második felében fia, Kakas László (1906-1984) is betársult a vállalkozásba.

Weinstock Ernő (1893-1985) budapesti kiadó 1927-től adta ki képeslapjait az egész ország területén, ezeket ő maga fényképezte. Az államosításig közel 6500 darab lapot jelentetett meg, közöttük 47 db zalaegerszegit és egy 23 db-ból álló szép Göcsej sorozatot 1935-ben, Kakas Ágoston megrendelésére. A háború után Nagyvárad Ernőre magyarosította nevét, ezen a néven is igen sok lapja ismert.

Végül, de nem utolsósorban a Neubrunn-Nemes családról, mint a legtöbb zalaegerszegi lap kiadójáról kell részletesen megemlékezni. A családfők három nemzedéken át adtak ki képeslapot a városról. A sort Neubrunn Ignác (1839-1921) könyvkötő kezdte, aki 1906 és 1910 között kb. 10 darab lapot adott ki a századforduló városközponti utcaképeivel, köztük a következőt:

Neubrunn Ignác kiadása 1906 körül

Neubrunn Ignác tevékenységét példázzák az 1. sz. mellékletben szereplő újsághirdetése. Őt fia, Nemes (Neubrunn) Gábor (1870-1932) követte a képeslap kiadásban, aki 1916-ban jelentkezett először képeslapjaival, egyik lapja az elsők közül az alábbi.

Nemes Gábor kiadása 1916

Nevét 1904-ben magyarosította. 1929-ig saját neve alatt adta ki lapjait, ekkor egy újabb üzletet nyitott és ezután „Petőfi” papíráruházak, majd „Petőfi” könyvkereskedések elnevezés alatt adott ki. Ekkor már vele dolgozott elsőszülött fia, Nemes György is.

Nemes Gábor „Petőfi” könyvkereskedése kiadása 1930

Zalaegerszeg

Vasútállomás

Petőfi könyvesbolt kiadása 1936 körül

Könyvesboltjukban diákok számára kölcsönkönyvtárat is működtettek.

A könyvek leltári címkéje:

Nemes Gábor 1932-ben bekövetkezett halála után, már ismét csak egy boltban, „Petőfi” könyvesbolt néven fia, György adta ki a képeslapokat 1937-ig.

Neubrunn Ignácnak öt, Nemes Gábornak nyolc gyermeke született, így igen kiterjedt családdal bősékelkedtek. A családfelek könyvkötőként, könyv és papírkereskedőként dolgoztak, így ismert emberek voltak a századelő Zalaegerszégén.

Neubrunn Ignác szülőhelyét nem ismerjük, van dokumentum, ahol Zalaegerszeg szerepel, de első két gyermeke Graz-ban született, így lehet, hogy ő is onnan vándorolt Zalaegerszegré. Felesége Weil Terézia (1830-1911) volt.

Elsőszülött fia Neubrunn Gyula (1864) Graz-ban dolgozott vasúti gyakornokként, majd Monorra került, ahol állomásfőnök volt. Megírta Monor monográfiáját, később Kispesten telepedett le.

Második gyermeke Neubrunn Berta (1865) szintén Graz-ban született, majd Budapestre ment férjhez Eisler Sámuelhez. Fiuk Havas Vilmos (1896) Nemes Gábor leányát, Margitot (1900), azaz unokatestvérét vette feleségül és visszaköltöztek Zalaegerszegré. Havas Vilmos könyvelőként dolgozott, míg felesége a Havas-féle kézimunka boltot vezette az Eötvös utca 2. számú ház Kossuth utcára néző üzlethelyiségében.

Harmadik gyermeke Neubrunn Dorothea (1867) már Zalaegerszegen született, ő Gans Sándor (1867) légszesz és vízvezeték szerelőhöz ment férjhez, aki a század elején a zalaegerszegi villanytelepet is üzemeltette. A zalaegerszegi mozgókép vetítések elindítása is az ő nevéhez fűződik. Leányuk, Gans Anna (1897) férje Kálmán Zsigmond

Hangya fogyasztási és értékesítő szövetkezet kiadása 1910 körül

(1895) volt, az ő leányuk pedig Braun Gyuláné Kálmán Vera, aki a kiterjedt család ma is Zalaegerszegen élő leszármazottja. Az ő visszaemlékezései sokat segítettek a családtörténet rekonstruálásában.

Negyedik gyermeke, Neubrunn Gábor (1870) szintén Zalaegerszegen született. Ő folytatta apja mesterségét, mint könyvkötő és könyvkereskedő. 1904-ben (M. kir. belügymin. 838/III.b. 1904.január 12-i engedélye alapján) nevét Nemes Gáborra magyarosította.

Ötödik gyermeke Neubrunn Tóbiás (1872-1931) a tanári pályát választotta. Működését 1896-ban a nagykanizsai felső kereskedelmi iskolában kezdte, majd Mohács (1899-1913), Zilah (1913-1916), Törökbecse (1916-1918) és Székelykeresztúr (1918-1920) következett. Trianon után véget ért a vándorlása, és végül Nyíregyházán telepedett le, ahol rajzot, németet és szlőjdöt tanított. Nagy köztiszteletnek örvendett, 1931-ben itt hunyt el.

Lásd mellékletek:

3. sz. Nyírvidék 1931. március 1. és 3.
4. sz. Jegyzőkönyv a nyíregyházi m. kir. áll. tanítóképző intézet tanári testületének 1931. március hó 27-én tartott rendes havi értekezletéről

A család öt gyermeke közül, a képeslapkiadáshoz fűződő kapcsolatairól, Nemes Gáborról kell bővebben megemlékezni.

MAGYAR PAJZS 1909. június 7.

Üzlet megnyitás.

Vagyok hátor a n. é. közönség becses tudomására kíván, hogy Zalaegerszegen Rákóczi-utca 1. sz. alatt a jelenkor igényeinek megfelelő

könyv-, papír-, író- és rajzszer kereskedést

nyitottam. — Raktáram tartok üzleti és házi könyveket, levélpapírokat a legújabb kivételben. Karácsony és újévi ajándékoknak legamasabb képes könyvek, díszművek és dísztárgyak, legújabb árban. Nagy súlyt helyezek a tanítói és tanítónéi szükségletek fedezésére e alvám mindig a legjobbal, legelőszórábbat, legelőszórábban szállítom.

Működésüket nyitok az összes napilapokra bel- és külföldi szaklapokra, képes hetek és havi díjlistákra, melyek megérkezésekkor azonnal házhoz szállítottak s ugyanazon kedvezményben részesitem a. előfizetőmet mint a szerkesztőségeket, sőt még nagyobb kedvezményben, amennyiben a folyóiratokat s szaklapokat teljesen előfizetői díjban bekötöm.

Képes lapjaim örömi választéka készítek, hogy bámulatos olcsó árban adjam.

Minden má. újonnan berendezett könyvtárszalonra föltámasztom a n. é. közönség b. ügyelmét, szives pártfogásáért esedek.

6-0 **NEUBRONN IGNÁZ** könyv- és papír kereskedő, könyvelő.

Az üzlet megnyitásáról egy 1909-es újsághirdetés is beszámol

Nemes Gábor kezdetben az apja mellett dolgozott a Rákóczi utca 2. szám alatti házban. Ebből az időből valók a 2. sz. melléklet újsághirdetései. 1909-ben a Gr. Apponyi utca (ma Mártírok útja) és a Kazinczy tér sarkán megépült Deutsch-féle házban nyitottak üzletet, amit a következő képeslap ábrázol.

Az 1920-as években az Eötvös utca 2. szám alatti házban nyitottak üzleteket. Az emeleten lakások voltak, a földszinten a Kossuth utcára nézően a könyv és a papírbolt ill. a Havas-féle kézimunka bolt működött. Korábban ebben az épületben nyert elhelyezést a Zala vármegyei Takarékpénztár, miként egy ebben az időben kiadott képeslapon látszik is.

Amint az előzőekben leírtakból kitűnik, apja mesterségét Nemes Gábor folytatta, aki Zalaegerszegen született 1870-ben és Lentiben kötött házasságot Deutsch Sarolta Rozáliával 1898-ban. Nyolc gyermekük született, négyen még Neubrunnként, négyen már Nemes néven, természetesen 1904-től valamennyien a Nemes nevet használták.

A nyolc testvér közül heten Zalaegerszegen születtek, míg Laura Vasváron. A családnak itt volt egy kis tejüzeme és lakása, talán ez a magyarázata a kivételnek.

A nyolc gyermek felnőtté válása után négyen telepedtek le Zalaegerszegen. A következő kis táblázat ezt is szemlélteti.

Név	Szül. hely	Szül. év	Házastárs	Családfő foglalkozása	Letelepedésük
György	Zeg.	1899	Blau Margit	könyvkereskedő	Zeg.
Margit	Zeg.	1900	Havas Vilmos	könyvelő	Zeg.
Zoltán	Zeg.	1901	?	?	Bp.
István	Zeg.	1903	Böhm Anna	könyvelő	Zeg.
Laura	Vasvár	1904	Mike György	főkönyvelő	Sz.hely
Ilona	Zeg.	1906	Glück Imre	RT. ellenőr	Bp.
Ferenc	Zeg.	1908	Mayer Irén	újságbizományos	Zeg.
Terézia	Zeg.	1914	Weinberg József	könyvkereskedő	Bp.

Az elsőszülött fiú, Nemes György már a gimnáziumi éveiben megszerette a könyveket, ismerte értéküket. Diákként többször ajándékozott régi könyveket a Múzeum számára, amit a Magyar Pajzs 1910 májusi közleménye is jelez. 1917-ben érettségizett a M. kir. Állami Fő-gimnáziumban. Utána apja boltjaiban tevékenykedett.

A családfő Nemes Gábor 1932 április 1-én hunyt el a ma már nem álló Eötvös utca 20. szám alatti lakásában. Síremléke sajnos az izraelita temető területcsökkentésekor, az 50-es években megsemmisült, így Nemes, vagy Neubrunn név alatt ma nem található síremlék Zalaegerszegen.

Nemes György, apja halála (1932) után, már csak a Kossuth utcai boltot működtette. Ő 1929-ben az alsó-lendvai Blau Margitot vette feleségül. Petőfiről elnevezett könyvkereskedésük 1937-ig adott ki képeslapot.

A család három generációja által kiadott, eddig előkerült képeslapok az 5. sz. melléklet szerint csoportosíthatók a kiadó megnevezései alapján.

A család izraelita származású volt, így történetük csak 1944-ig írható meg. Ingatlanjaikat elvették, ingóságaikból kifosztották, majd a nagy létszámú család minden tagját gettóba zárták, végül lágerba hurcolták őket.

A szűkebb családból 28 személyt vittek el, közülük csak öten térhettek haza. Ma már csak egy élő szemtanú emlékezhet a szörnyű történésekre: Braun Gyuláné Kálmán Vera, aki Gans Sándorné Neubrunn Dorothea unokája. Édesanyja, édesapja és leánytestvére nem élte túl a deportálást, a holokausztot.

A szűkebb családból deportált zalaegerszegiekre neveik felsorolásával emlékezzünk:

A zalaegerszegi polgármester 1944 április 28-án határozatban rendelte el az akkor Zalaegerszegen tartózkodó zsidónak tekintendő személyek névjegyzékének összeállítását.

Sor-szám	Név	Szül. év	Születési hely	Anyja neve	Lakhely
120	Eisler Sámuelné, Neubrunn Berta	1865	Grác	Weil Terézia	Zeg.
244	Havas Vilmos	1896	Bp.	Neubrunn Berta	Zeg.
245	Havas Vilmosné, Nemes Margit	1900	Zeg.	Deutsch Sarolta	Zeg.
246	Havas Zoltán	1930	Bp.	Nemes Margit	Zeg.
834	Nemes Ferenc	1908	Zeg.	Deutsch Sarolta	Zeg.
473	Nemes Ferencné, Mayer Irén	1914	Zeg.	Breiner Gizella	Zeg.
474	Nemes Sarolta	1940	Zeg.	Mayer Irén	Zeg.
475	Nemes György	1899	Zeg.	Deutsch Sarolta	Zeg.
476	Nemes Györgyné, Blau Margit	1909	Alsólendva	Dreissinger Malvin	Zeg.
6	Blau Henrik	1875	Petesháza	Weisz Háni	Zeg.
7	Blau Henrikné	1880	Kerkaszentmiklós	Hirschl Háni	Zeg.
468	Nemes István	1903	Zeg.	Deutsch Sarolta	Zeg.
469	Nemes Istvánné, Böhm Anna	1903	Zeg.	Mayer Róza	Zeg.
470	Nemes György	1930	Zeg.	Bönm Anna	Zeg.
315	Kálmán Zsigmond	1895	Petrikeresztúr	Kosztelitz Júlia	Zeg.
316	Kálmán Zsigmondné, Gans Anna	1897	Bp.	Neubrunn Dorothea	Zeg.
317	Kálmán Dóra	1925	Zeg.	Gans Anna	Zeg.
318	Kálmán Vera	1926	Zeg.	Gans Anna	Zeg.
319	Kálmán Zsófia	1930	Zeg.	Gans Anna	Zeg.
	Glück Imre	1906	Abaujszántó	Schwarz Helén	Bp.
213	Glück Imréné, Nemes Ilona	1906	Zeg.	Deutsch Sarolta	Zeg.
	Mike György	1898	Zeg.	Thurn Regina	Sz.hely
	Mike Györgyné, Nemes Laura	1904	Zeg.	Deutsch Sarolta	Sz.hely
	Mike László	1926	Zeg.	Nemes Laura	Sz.hely
431	Mike Jenő	1873	Zeg.	Pfeifer Teréz	Zeg.
	Weinberg Józsefné, Nemes Terézia	1914	Zeg.	Deutsch Sarolta	Zeg.
	Weinberg Gábor	1939	Bp.	Nemes Terézia	Zeg.
	Nemes Zoltán	1901	Zeg.	Deutsch Sarolta	Zeg.

A névjegyzék 869 személy nevét tartalmazza, köztük a Neubrunn-Nemes család fent felsorolt tagjait. Az első oszlopban a névjegyzékben adott sorszám szerepel. A sorszám nélküli személyek Szombathelyen ill. Budapesten kerültek az összeíró lapra.

E vázlatos írás jelzi, van még bőven kutatni való Zalaegerszeg történetében. S egy ilyen epizód, mint a képeslapkiadás, mennyi alig ismert adalékot, fájó emléket hoz felszínre. Írásom tisztelgés a városiasodást elősegítő polgár (zsidó) családok előtt, akik a kereskedés, üzleti tevékenységük mellett valódi lokálpatrióta értékeket, a város hajdani arculatát megőrző felvételeket hagytak az utókorra.

Frimmel Gyula
Tapintás
Mezzotinto, vegyes technika

Chak István

L'Aura

Zugolybéli beszélgetés Bagó Bertalan Jászai-díjas főrendezővel

Bagó Bertalan

annak okán, hogy Bereményi Géza Laura című musicaljének ősbemutatójára készül az igazgatóválasztás és bemutatók lázában égő Hevesi Sándor Színház.

- Mire e beszélgetésre sor kerülhetett, a bevezetőben említett egyik lázgócot az önkormányzat sikeresen felszámolta, azaz: újabb 5 évre az eddigi igazgatót, Stéfán Gábort bízta meg. Hogy' fogadtad a hírt, s hozott-e ez esetekben az eddigiekhez képest változást?
- Megmondom őszintén, számítottam rá, hogy ezután is ő lesz az igazgató. Változást nem hozott annyiban, hogy – minden mendemonda ellenére - továbbra is hárman végezzük ezt a munkát.
- Ismereteim szerint egy darab és egy rendező egymásra találása többféle módon történhet: darab találja meg a rendezőt, rendező a darabot, stb., ez a Laura esetében hogy' történt: librettó a rendezőt, vagy...?
- Rendező a rendezőt, de akkor állapodtunk meg ebben, amikor még egy sor sem volt leírva. Géza jelezte, írna egy musicalt vagy operát – hogy melyiket, azt majd a későbbiekben megbeszéljük -, s megrendezném-e? Én köszöntem, hogy rám gondolt. Rendeztem már darabját, így nyilván tudta, hogy mire számíthat.
- Része volt-e most is a megállapodásnak, ahogy az a Shakespeare királynőjénél is történt: a szerző nem avatkozik a rendező dolgába?
- Szabad kezet adott annak tudatában, hogy úgyis olyannak rendezem meg, amilyen én vagyok, de oly módon, hogy a darab lényegén nem változtatok.

- Az előzetes nyilatkozatok, de a szöveggönyv alapján is kulcsszónak tűnik egy előadási módra utaló kifejezés, a recitativó. Így van-e, s jól gondolom-e, ha valamiféle visszanyúlást feltételezek a Shakespeare királynője formanyelvére, bár ez ott inkább a mozgásban nyilvánult meg?
- Így van, s ez engem nagyon izgat. Géza, amikor megkért erre, azt javasoltam: ne próbáljuk ezt realiztikusan színre vinni, mert akkor fennáll annak a veszélye, hogy – politikai értelemben – állítunk valamit, véleményt formálunk valamiről, ami nem a mi dolgunk. Nekünk az a dolgunk, hogy asszociációkat váltsunk ki a nézőkből: az érzettel foglalkozunk. Azt jelenítsük meg, mit élünk át, s ennek során élje meg mindenki azt a történetet, amire ebből a korból – 1988-tól 94-ig – emlékszik. A recitativó ez esetben azt jelenti – már a textusban is –, nincsen benne próza: recitálások vannak, szinte minden szó meg van komponálva zeneileg, majdnem úgy, mint egy operánál. Ez a kifejezési forma azért jó, mert így elemelem a nézőt a naturális világból, - a napi politikától, okos embereket a múlttal történő esztétizálásától, stb. Azáltal, hogy felemeljük egy kicsit a földtől azzal, hogy a szereplők énekelnek, máris belépünk az ironia és az önironia világába. Gondolj bele: mondjuk, van egy dal arról, hogy Kádár elvtárs mit mondott... valahol. Innentől kezdve a dolog már nem aktuálpolitika, hanem valami más: humor, de amolyan gogoli humor, amelyben valamiféle görbe tükör által láthatja magát a néző oly módon, miáltal felszabadulnak, feloldódhatnak benne a görcsök. Így szeretném megrendezni az előadást, a nézővel mintegy összekacsintva.
- A darab által elmesélt események nagyon-nagyon közeli volta miatt, akár az érintettség okán is, nem tartasz-e attól, hogy értetlenkedést vált ki, érdektelenségbe fullad a színre vitel?
- Nem. Van egy ravaszul megírt történet (ami nem próza!), melyben egy nő – aki a darab katalizátora – ürügyén jár körbe az élet, de ez egy fikció! Mi a színház nyelvén elkezdünk foglalkozni olyasmivel, ami közel volt: nézünk egy furcsa kaleidoszkópon, görbe tükrön vagy laterna magicán keresztül, s te, mint néző, arra emlékszel ebből a világból, ami neked fontos volt. Én csak felkeltem az érdeklődésedet! Formanyelvében is ezt fogom követni nem csak a dalok által, hanem a szcenikában is: nem naturalista eszközöket fogok használni, hanem szemelvényeket mutatok a korról, szűkítem és kitágítom a teret éppen azért, amit kérdeztél is, hogy ne váljon érdektelenné, unalmassá. Ha sikerül megvalósítani, akkor – szándékom szerint – a néző azt fogja érezni, hogy elveszem tőle a napi politikát, és kinyitom az asszociációs mezőjét. Így már nevetni tud azon, ami miatt keserűség van benne, s a nevetés, mint tudjuk, másfajta önvizsgálatra készítet. S mert ez a cél, a darab megjelenítésében humor lesz, keserű komédia.
- A szereposztást nézegetve szembe ötlő – számomra legalábbis az -, hogy ebben a produkcióban három generáció vesz részt, amelyeket más-más módon érintett meg, vagy nem érintett az akkori idők szele: a legidősebb nemzedék a szerzőé, a legfiatalabb Laura korosztályát megjelenítő egyetemi hallgatóké, s valahol középtájon találhatik a rendező. Véletlen volna?
- A színháznak is – ahogy az életnek – lényege a hagyományozódás: hogyan hagyományozod, örökíted át azt, amit te tapasztaltál, de valahogy úgy, ahogy az a nagyon szép kínai mondás is tartja: ne a mestert kövesd, hanem azt, amit a mester követett. Kutya kötelessége az életnek, hogy megteremtse azt a helyzetet, ahol a generációk találkozhatnak!
- Mint látjuk, megtette, s ha kérhetem, azt meséld el: hogyan?
- Mikor Géza felkért, két feltételem volt: egyik a recitativó, a másik – mivel éppen tanítottam az egyetemen – az, hogy hozok öt negyedéves hallgatót.
- Akik aztán főszereplői lettek a darabnak.
- Pont ezért! A döntésem oka egyrészt az, hogy ők musical tanszakosak, akik nagyon jól énekelnek, táncolnak, hangszeren játszanak – ez a praktikus része. Másrészt azért, mert ők nincsenek fertőzve azzal az áhítattal, hogy ők ezt átélték – tudom őket játszani anélkül, hogy szentimentálisá válnának.

- Fogalmazhatnék úgy is, hogy nekik ez már csak librettó?
- Annyiban nem, hogy – akár az Antigonében – „a halott” nem temetődött el, hiszen napi hírek révén – lásd: ügynöktörvény – az ő fejükben is benne van. Csak az érzés, a szádban az a furcsa vas íz, ami az én nemzedékemnek – neked, meg Gézának főleg! – van, ez nekik nincs. Nekik ez már történelem és adat, de mint probléma, mint kérdésfelvetés, nem idegen, nem ismeretlen számukra.
- Melyik korosztályt kívánjátok megcélozni ezzel a bemutatóval?
- Tudod, az olyan nehéz dolog... Egy ősbemutatónál, amikor már sejtöd, mi az, amit csinálsz, de hogy életre kel-e, beleszáll-e a lélek, lesz-e benne élet, lesz-e benne szellem...? Ez egy didergető rizikófaktor, de ez benne a szép... S a zene* merrefele viszi el a nézőket ...? Hogy melyik korosztályt? Bevallom, nem gondolkodtunk ezen.
- Változtatott-e elképzeléseden annak tudata, hogy pályázatokon díjnyertes lett a librettó és a produkció is?
- Nem változtatott, de nagyon örültünk neki.
- Azért is kérdeztem, mert azt feltételezem, hogy a díjak elnyerésével még fokozottabb várakozás előzi meg a bemutatót.
- Nem a díj miatt! Nézz körül: azért mégiscsak hátborzongató öngyilkos kísérlet a közelmúltról musicalt írni! És nem is igazán musical, de nem is opera, hanem valami más, amit lehet, hogy felháborodással fogadnak, de azt remélem: nem.
- Ahogy ma tudjuk, rendező elődeid az „átkosban” – persze, nagyon leegyszerűsítve – jobbra a politika ellen csináltak színházat. Hogy látod: ma miért kell, miért érdemes színházat csinálni, avagy: mi a színház feladata ma?
- Én azt gondolom, azért érdemes, mert a színház jó – úgy értem, jó csinálni...
- Ez még csak l'art pour l'art...!
- ...és a színészek is szeretik csinálni, az írók is szeretik, és ami a l'art pour l'art utáni következés: a nézők is szeretik – van rá igény! Sokan hitték azt, hogy a tv, a film, stb. térhódításával a színház meg fog szűni, de pontosan az ellenkezőjét tapasztalhatjuk nemcsak Zalaegerszegen, hanem Budapesten és másutt is. Hogy miért kell színházat csinálni? Ez egy igen nehéz kérdés, úgy értem, nagyon nehéz rá összegezni a választ. Talán azért, mert a színház tud közvetíteni olyan üzenetet, amellyel az egyéniség megőrzését, az eredetiség fontosságát hangsúlyozza, s tudja sugallni azt, hogy tudjál önálló döntést hozni, s vállalni is érte a felelősséget.
- Zajos sikert kívánva, köszönöm a beszélgetést!

2005. február 2.
Hevesi Sándor Színház

* A darab zeneszerzője Horváth Károly

Szegezdi Róbert és Tánczos Adrien
RÉGIMÓDI TÖRTÉNET

Pápes Éva

Laura és Lenke – Lenke és Laura

Szabó Magda:
Régimódi történet

Bereményi Géza:
Laura

Két színházi előadás, két különböző korszak, az egyik történetől századok választanak el, a másik éppen most a főtípuson látható (Berményi Géza neve köti össze őket, az egyiket rendezte, a másikat írta). Mert ki emlékszik már a kálvinista Róma szigorú cívis világára, de ki ne tudna az ügynök botrány legújabb fejleményeiről! Szabó Magda Régimódi története a 19. és a 20. század fordulóján játszódik, Berményi Géza Laurája a 20. és a 21. század fordulóját veszi középre. Közben minden megváltozott, kétszer fordult meg a társadalmi berendezkedés, új és új eszmék, eszmélések, csalások és csalódások estek meg velünk, estek meg a szerzőkkel. Nagyon más a világ, mondhatnánk, pedig a sok más mellett a hasonlót is érezhette a figyelmes néző, bár majd 60 év különbséggel született a két mű. Berményi Laurájának veszőfutása egy dologban nagyon is hasonlít Szabó Magda asszonyainak, a szigorú erkölcsű és erős akaratú Rickl Máriának, és unokájának, Jablonczay Lenkének elfojtott érzelmektől parázsló történetéhez: ez pedig a szenvedély. Szendélyes és szabad asszonyokról mesél Szabó Magda, akik a kor adta kiskapukat kihasználva képesek voltak erősek és bátrak maradni, egy férfiuralmú világban megőrizni jellemüket és irányítani – a megadott határok között – a sorsukat. Egy szabad és magát megadni nem képes, bátor és szenvedélyes lány Berményi hősnője, Laura, akit nem kábítanak el hamis jelszavak, nem bocsátkozik piszkos alkukba, még az aluljáró mocskát is szívesebben viseli, mint a hazugságot.

Ki és hogyan képes megőrizni magát a változó világban – erre a kérdésre Szabó Magda válasza egy élet válasza: őrizni és tovább adni azt az értéket, ami nekünk adatott, hűnek és bátorok lenni, minden helyzetben a maximumot adni magunkból. Az ő Rickl Máriája úgy küzdött ereje szerint az általa legfontosabbnak tartott értékért: a családjáért, hogy közben kegyetlenné és néha bizony hideggé,

„Ki és hogyan képes megőrizni magát a változó világban...”

Illyés Róbert
(Bozóki),
Nagy Sándor
(Balaskó),
Tompos Kátya
(Laura),
Egri Kati
(Bozókiné)

LAURA

számítóvá vált. Unokája tőle örökölte, vette át - napi küzdelmük nyomán - az erőt, ami képessé tette emberi és női méltóságának megőrzésére egy nem kívánt, taszító házasság kötelékében is. Sérültek eközben és sértettek, akaratlanul is bántottak másokat, erejükkel megszegyenítették a gyengéket, a harcolni nem tudókat. Mert az erő és a jellem mindig kihívás, amire a világ válaszol: hol erővel, hol csodálattal, hol bántással, hol eltaposással. Nem lehetünk mindig boldogok, nem kaphatjuk meg, amire legjobban vágyunk, de lehetünk harcosok, akik nap, mint nap a küzdőtérre állunk, hogy a jelenlét erejével bizonyítsunk. Ez a napi létezés-erő sugárzik a Szabó Magda hőskről, bámulatot, csodálatot és néha együttérzést kívánva tőlünk. Az elfojtott vágyak és meg nem élt, valóra nem váltott képességek sokszor egy generáció múltán bomlanak igazi alkotó energiává, akkumulálódásuk nyomán valami megérik, nemesebbé, erőteljesebbé válva nyilvánul meg. Ahhoz azonban, hogy ezt elfogadjuk, Szabó Magdával együtt hinnünk kell azokban a múltbéli értékekben, mint a család, a gyerekek, a példa ereje, a tisztesség és egyéb, ma már nemigen kultivált tartalmak.

Ehelyett ma azon csámcsog a fél ország, hogy ki kiről és mit jelentett az átkosban, amit sem megemészteni, sem elfeledni, sem feldolgozni nem sikerült még

igazán. Post-traumás sokknak hívja a pszichológia azt a helyzetet, amikor valakinél egy átélt baleset vagy egyéb megrázkódtatás után jóval később mutatkoznak meg a sok tünete. Ezt éljük ma, amikor nap-nap után kerülnek elő a ládafiából barátaink, volt kollégáink, távoli vagy közeli ismerőseink nevei, derül ki róluk, hogy elárultak, beárultak, bizony besúgtak és így belógattak minket. Nehéz megemészteni, s a rossz lelkiismeretünk, fel nem dolgozott sérelmeink, elszűrt életünk minden okát végre ráhúzhatjuk valakire, valakikre, végre megvannak a bűnösök, akik köztünk élnek. Lehet rájuk mutogatni, lehet rajtuk számon kérni mindent, ami velünk nem úgy történt, ahogyan kellett volna. Valamennyire mindannyian érintve vagyunk, mind - akik jelentettek, és akik nem. Mert a mi múltunk van szépen kartotékolva, címkézve és megszellőztetve most, tizenöt évvel a rendszerváltás után.

Bereményi Géza nyilván nem számította ki ennyire pontosan, hogy Laurájának bemutatója egybe fog esni a téma címlapra kerülésével. Ő csak dolgozott a zalaegerszegi színházban, rendezte a Régimódi történetet, írta a Laurát, filmet rendezett, végezte a dolgát. Író ír, rendező rendez. Szép új világ, ahol rend van, és minden összefügg mindennel. Most éppen a Laura függ össze a Régimódi történettel. Flaubert-rel

(*Bovaryné én vagyok!*) szólva mondhatná Bereményi Géza, hogy „Laura én vagyok”, akit megbántottak, elárultak, becsaptak, megcsaltak – mert mindannyiunkkal megtörtént ez, ha másként nem, hát azzal, hogy öröknek tűntették föl azt, ami kártyavárként omlott össze. A szép új világ pedig elkezdődött anélkül, hogy tisztázta volna, ki mit miért és hogyan tett mások kárára.

Már csak azért is helytálló lenne a *Laura én vagyok* kitétel, mert jellemzően nem egy XXI. századi modern lányról szól a mese, onnan a szomszéd utcából, hanem Lauráról, aki egyértelműen Valaki, akinek jelleme van. Itt már mindjárt látszik, hogy nem Teréz anyuról van szó, hanem egy olyan lányról, aki három év London után sem felejtette el az ő szerelmét, tehát nem akarja lánya a főszereplő. Arra is könnyedén rájövünk, hogy mitől ilyen erős jellem, amikor meglátjuk az ő ezredes (3/3)* mamáját, aki valóban egy boszorkány, de az erősebbik fajtából. Ilyen anya mellett, ilyen helyzetben, ő csak ellenzéki lehet. Ha az édesmama a besúgók főnöke, akkor az édeslány forradalmár, rendszerbontó, inkább választja a kollégiumot, mint a (feltehetően) rózsadombi villát. A melodráma szabályai szerint bonyolódó történetben a külső erő is, amely szétválasztja a szerelmeseket, szintén a 3/3 bugyraiból bújik elő: a régi szerető, aki nem bír a szerelemféléssel, ráküldi a verőlegényeket Laura új, természetesen ellenzéki diák szerelmére. Pech, de a kápók túl erősen ütöttek, a fiú meghalt. Innen már csak egy saroknyira van a jelen, ahol az elvű volt diákvezér ma aluljáróban csövezik, vele lóg Laura, aki nem tudta megemészteni a többiek piszkos kis alkuit, aki inkább kilépett abból a világból, ahol még mindig az édesmama diktálja a rendet – kicsit jobb szabású ruhában és elegánsabb díványon ülve – de ugyanabból az attitűdből. A volt barátok, közöttük a besúgó is, ma már mind zsíros állásokban ülnek, vagy a parlament bársonyszékéből igazgatják a már idézett szép új világot.

A különbség a Régimódi történet erős asszonyai és Laura között itt már feltűnő: Jablonszkay Lenke sosem került volna az aluljáróba, ahogyan Laura, mert Lenkének voltak gyökerei, és volt nevelése – egy egész világ állt mögötte kényszerekből, erkölcsből, méltóságból! Valószínűleg itt is csak a dramaturgia és az írói szándék teszi ezt Laurával, mert ennél több néz ki belőle. Laura története itt kicsit megbillen: az aluljáróba kerülése, ami látványos dramaturgiai fogás, remek táncos betétekre ad lehetőséget, csak éppen nem következik az előző cselekedeteiből, sokkal inkább a kor patt helyzetét jeleníti meg, mint amennyire következne a lány karakteréből. Ugyanúgy billen egyet a történet Laura bosszújával, amivel elveszíti az eddigi egyértelműen pozitív auráját, sok ugyanis a hasonlóság az ő módszerei és az anyja

*A belügyminisztérium belső elhárító részlege 1990-ig.

által képviselt gátlástalan világ között. (Meg is jegyzi édesmama: *Vigyázzatok, Laura az én lányom!*) Laura ezek szerint nem különb ember náluk, (ki lehet ma ártatlan?) legfeljebb állítólagosan deklarált célja (a bosszú!) valamivel közelebb állnak hozzánk – több közünk van hozzá. Ugyanúgy hazudik, csal, felhasználja a testét, legfeljebb a csalóknak való hazugság szimpatikusabb a nézők számára (lásd filmben a gyilkost ölő hős esete), mint általában a csalás. Ebben a világban már nincs követendő példa, sem igazán tiszta jellem, csak bosszú van. Laura bosszúja a nyilvánosság, mert ma nem létezik más számonkérés – ez is manipulált. Nincs, aki igazán tetemre hívjon, nincs más, csak sáros, vagy sárosabb.

Laura-Berményi egy dologban talán kissé naivabbnak tűnik a ma dívónál: nem valószínű, hogy a szerelem hic et nunc fontosabb egy politikus életében, mint a karrierje. Túl sokat tételez fel a valamikori diákvezérekről, nem látszik a kor igazolni pozitív előfeltételezését, már minthogy egy erős lelkű és szabad nő (aki egyébként csak relatíve különb!) szerelme felveheti a versenyt

„A különbség a Régimódi történet erős asszonyai és Laura között itt már feltűnő: Jablonszkay Lenke sosem került volna az aluljáróba...”
Papp Lujza (Gizella), Tánczos Adrienn (Lenke),
Kricsár Kamill (Majthényi Béla) RÉGIMÓDI TÖRTÉNET

„A karakterek igen pontosan megformáltak, az egész szereplőgárda összhangban játszik. Látnivalóan élvezik a játékot, ahogyan mi nézők is élveztük minden pillanatát.”

Gábor László (Kálmánka), Tisza Anita (Emma) RÉGIMÓDI TÖRTÉNET

„Táncos Adrienn sugárzó és erős, visszafojtott és határozott, egyszerre mutat engedelmséget és megtörhetetlenséget.”
Színpadkép - RÉGIMÓDI TÖRTÉNET (Táncos Adrienn)

a zsíros bankvezéri státusszal. Lehet, hogy Bereményi mégsem egy mai, hanem egy régimódi történetet írt meg? Csupa érzelm és vágy, harc és tiltakozás – mi ez, ha nem a múlt-múlt század! Nem Bereményi a hibás, ő letette a maga verzióját az asztalra, hite és ízlése szerint válaszolt egy ma feltett kérdésre, amire mindannyiunknak válaszolni kell. Mert valami elveszett, hiába szeretnénk úgy hinni, mintha még létezne. Szép új világunk modern hősei sem nem szabadok, sem nem jellemesek – csupán csak esetleg erősek, főként abban, amit vágyaik szabnak számukra, csupán csak abban, amit el akarnak érni. Szabó Magdának még elhittük, hogy megéri az áldozat, mert valami létrejön belőle, mert jellemet formál, mert az élet ez a furcsa, kegyetlen és néha boldog valami. De Bereményi mosolyogva megidézt, botladozó Laurája már jócskán idézőjelbe van téve, mintha maga is csak szeretné, ha jobb ember lenne, miközben tudja, hogy az nem lenne a valóság. Mi a nézőtér, és ők ott a világot jelentő deszkákon – nos mi mindannyian ugyanazt a deformált létezést éljük, a teljesség pillanatai nélkül, a katarzis pillanatai nélkül. A Cseh Tamásnak írt dalszövegein átdereng ennek az egész hamis, csodálatos és örült világnak az összes kérdőjele, ott minden kérdése a válasz maga, de itt a Laurában a felcsattanó nevetés mögött a szomorúság érződik inkább.

Két színházi előadás, mindkettő pontos, feszes és életteli. Bereményi, mint rendező igen ügyelt a darab pergő ritmusára, az ő Régimódi története egy pillanatra sem enged ki a nézőt a darabból. Magával ragadó, mi több, lebilincselő előadás. A díszletek kifejező geometriával sugallják a vágyak és a realitások összeütközéseit, amiben a kiváló Egri Kati úgy öregszik húsz évet a szemünk előtt, hogy közben hol utáljuk, hol becsüljük, hol szánjuk, de mindig elhisszük, minden pillanatában: nem tehet másképpen. Táncos Adrienn sugárzó és erős, visszafojtott és határozott, egyszerre mutat engedelmséget és megtörhetetlenséget. A karakterek igen pontosan megformáltak, az egész szereplőgárda összhangban játszik. Látnivalóan élvezik a játékot, ahogyan mi nézők is élveztük minden pillanatát. Ebben sokat segítettek a kiváló jelmezek, Laczó Henriette szép és „beszédese” ruhái is. Bereményi Géza otthonosan mozog ebben a században – otthonosan mozog az asszonyok lelkében, érti és érzi a karaktereket, mi több át is érezteti velünk!

A Laurát Bagó Bertalan rendezte tehetséges fiatal színészekkel, akik egyetemistaként kapták meg a lehetőséget a bemutatkozásra. A csapat hitelességét növelte a „felnőtt” nemzedék remek játéka, a megint csak kiváló Egri Kati az anya, és Ilyés Róbert, az apa szerepében. A koreográfia gördülékenyen vitte a történetet, a vágások filmszerűsége eredeti módon tagolta az egyes jeleneteket. A címszereplő Tompos Kátya az első jelenet kissé túlzásba vitt csápolásától eltekintve képes volt egy valóban eredeti, szabad személyiséget megformálni, ahogyan Zeusz szerepében Zöld Csaba is igazi meglepetés volt. Az aluljáró jelenet koreográfiájának „metró-szél-fúttá” tánca egészen kiválóra sikerült. Egyszerre vérbeli táncos musical, másrészt remekbe szabott szimbóluma korunk kívülről manipulált, akarattalan kvázi-létezésének. Horváth Károly zenéje nem idézte meg nekünk Cseh Tamást, bár a figurák nagyon is ismerősek voltak azokból a bizonyos dalokból, de ez nem kisebbiti az érdemeit: élvezhető, szórakoztató, fülbemászó dallamok születtek. Dinamikus, eredeti és kiváló mozgású csapatot láthattunk, fiatalos lendület, játékoság jellemezte Bagó Bertalan rendezését.

„A címszereplő Tompos Kátya az első jelenet kissé túlzásba vitt csápolásától eltekintve képes volt egy valóban eredeti, szabad személyiséget megformálni, ahogyan Zeusz szerepében Zöld Csaba is igazi meglepetés volt.”

Zöld Csaba (Zeusz), Tompos Kátya (Laura) LAURA

Aki mindkét darabot megnézte mostanában, talán ugyanúgy elgondolkodott az összefüggéseiben, érezte a titkos áramlatot, ami összefűzi őket. Vagy akár erőltetettnek is tűnhet a párhuzam a két darab között, nekem mégis az az érzésem, hogy ugyanarra a hiányra reagálnak, ami a mai irodalmi életben nagyon is szembetűnő: nincsenek jellemek, igazi karakterek, csak kallódás és szétesés, nincsenek érzelmek, csak észleletek a világról, nincsenek történetek, csak fragmentumok. Aki a szó hagyományos értelmében történetet szeretne mesélni, többnyire visszamegy az előző századokba, mintha ma ez lehetetlen lenne. Ez van – mondhatnánk, de Szabó Magdával és Bereményi Gézával válaszolva inkább azt mondanám: szenvedélyek nélkül nem érdemes, hogy mit, hát semmit! Mert a Laurával Bereményi ugyanúgy egy szenvedéllyel és étellel teli világot hív elő, szigorú következetességgel vállalja föl darabjaival a ma dokumentálását, ahogyan Szabó Magda teszi fényesen csillogó mesélő tehetségével, a múltból hozott és máig megőrzött erős hitével.

Zalaegerszeg, Göcseji Múzeum,
2005. február 25. – április 17.

id. Frimmel Gyula
Tavaszi
vízfesték, papír

Kostyál László

FRIMMEL & Frimmel

Képzőművészet egy családban

A *Frimmel Gyula* név nyolc évtizede ismerősen cseng a Zala megye képzőművészeti életében jártasabbak előtt. S az, hogy mindjárt kettő is szerepel belőle egy tárlaton, magyarázatot is ad az ismertségi periódus hosszára. Voltaképpen egy olyan családi kiállításról van szó, ahol mindkét kiállító képzett, autonóm művész. Különös módon nem apa és fia, hanem nagypapa és unoka alkotásai jelentek meg egymás mellett a Göcseji Múzeum kiállítótermében, s mindjárt lehetőséget is kínálnak arra, hogy feltegyük a kérdést: a művészi alkotó tevékenység szeretetén és tisztelésén túl a generációk során bűvópataként fel-felbukkanó hajlam esetükben elárul-e valamilyen mélyebb, esetleg genetikai összefüggésre is visszavezethető hasonlóságot alkotói mentalitásukban?

A címben – amely egyben a kiállításé is – szereplő kétféle írásmód nem véletlen. Jelzi a hasonlóságot és a különbözőséget is. Két, szuverén módon megnyilvánuló művész munkái között felmutatni a közös vonásokat olykor a valóság megerősököléséhez vezet, s ennek veszélyét éppen nem kicsinyíti az, hogy az egyik művész immár negyedszázada nincsen köztünk. Mégis meglehetősen abszurdnak tűnne az a feltételezés, hogy az idősebb Frimmel nem vállalna szívesen egy ilyen közös bemutatkozást. Úgy vélem, hogy az ő számára is egyértelműek lennének azok a felszíni különbözőség alatt megbúvó – a családi kapcsolattól nyilván nem független – láthatatlan szálak, amelyeknek megléte a kiállítás rendezőjének (és e sorok írójának) meggyőződése.

Az idősebb Frimmel Gyula (1894-1979) Nyitra megyében született, Modorban végezte a tanítóképzőt. A háborús frontszolgálatl megszakított tanulmányait a Budapesti Képzőművészeti Főiskolán 1919-ben fejezte be, s hamarosan a tapolcai polgári fiúiskolába került tanárnak. Ragyogó pedagógiai vénája mind itt, mind későbbi állomáshelyén megmutatkozott. Szeretettel és

áldozatkészséggel nevelt tanítványai közül kiemelkedik a mesterét később túlszárnyaló Mikus Gyula (1905-1996). A Tapolcán töltött másfél évtized egyik legszebb emléke az ottani evangélikus templom *Jó Pásztor-oltárképe* (1933). 1935-ben *Frimmelt Zalaegerszegre helyezték, ahol a reálgimnáziumban, később a Tanítóképzőben tanított, rajzszakkört vezetett, generációk hosszú sorát nevelve a vizuális művészetek élvezetére és megbecsülésére. Korának élénk fejlődését és a hagyományos, paraszti kultúra gyors visszaszorulását látva, kitartó munkával összegyűjtötte és rendszerezte a göcseji népművészet motívumkincsének jelentős hányadát. Sajnos ez az alig felbecsülhető értéket képviselő népművészeti anyag, összeállítójának nagy fájdalomra, elveszett, s ma már csak szemtanúk emlékeiből ismerhetjük.*

Művészetének irányát főiskolai professzorai (Lyka Károly, Edvi Illés Aladár) és a vidéki művésztanárok számára a két világháború közötti időszak által biztosított meglehetősen szűk mozgástér határozta meg. Fiatalkorában megérintette a szecesszió utószéle, amint ezt a kiállítás legkorábbi alkotása, a művész feleségének 1927-ben készült portréja mutatja. Az ovális formátumú mellképen a fehérruhás, fiatal nő sárga háttér előtt jelenik meg, vállán áttetsző, lila kendő van átvetve. A szecessziós folthatásra és dekorativitásra való törekvés azonban nem kísérte tovább képeit, amelyekre a későbbiekben a posztnagybányai orientáció volt a jellemző. Többnyire akvarelleket, ritkábban olajképeket festett, karakteres portrék, hangulatos tájképek, dokumentatív városrészletek kerültek ki a keze alól, azonban az utóbbiak is mindig alárendelve elsődleges céljának, az adott pillanat frissessége megragadásának. Kedvelt témái voltak a város szélén kanyargó Zala folyó romantikus partjának motívumai, a vízparti tanya, a Baumgartner-malom, a behavazott ártéri fák. Bort szívó öreg parasztot ábrázoló pompás portréja (Hébéréző) a zsánerek iránti érzékenységéről tanúskodik. Különösen

szemléletes a hó-terhétől roskadozó, öreg, hegyi borospincét megjelenítő kis akvarellje.

Képeinek egyik legfontosabb vonása az igényesség. Bár az idősebb Frimmel a „magyar táj” jellegzetes festője volt, s e determináltságából talán nem is akart kitörni (ez zalai kortársai közül csak a badacsonyi magányában vegetáló, zseniális Egynek sikerült, aki viszont a két évtizeddel megkésett elismeréséig, az ötvenes években csaknem az éhhalállal küszködött), a szakmai elvárásoknak tisztességesen eleget tett. Elsősorban az élénk, derűs színeket kedvelte. Kompozíciónak kialakításánál gyakran vezérelték a központi motívum központos szerkesztésénél magasabb elvek. Képein minden apró részletre figyelmet fordított, képi elemeit érzékeny, finom kézmozdulatokkal festette meg. Képeinek elsődleges hatása éppen a hatásos komponálásban és e minden mozzanatra kiterjedő részletezésben rejlik.

Az unoka Frimmel Gyula (1955) Budapesten végezte a Képzőművészeti Gimnáziumot, majd a Képzőművészeti Főiskolát, ezt követően (1982) hazatért Zalaegerszegre. Itt hat éven keresztül a Zalai Nyomda tervező grafikusa volt, 1990-től pedig – nagyapja nyomdokain haladva – az Ady Endre Művészeti Gimnázium rajztanára és grafikai műhelyének vezetője. Közkedvelt pedagógus, számos tanítványát indította útnak a művész-lét első lépcsőfokai felé. Művészként az utóbbi években elsősorban sokszorosított grafikával foglalkozik, közelebbi ismerősei a helyi napilap egykori, nem túl sikeres aposztrofálása nyomán „sokszorosított grafikus”-nak nevezik. Egyedi rajzokat is készít, ezeket azonban ritkábban tárja a közönség elé.

Lendületes korai grafikai lapjai, metszetei expresszív felhanggal készültek, ezeken szívesen alkalmazta a szubjektív illusztrációk műfaját. A kilencvenes évek elején érzékletesen kivitelezett, talányosan szürrealisztikus ceruza- és tusrajzokkal jelentkezett. Technikai repertoárja folyamatosan bővült. A linó- és a rézmetszés után a kilencvenes évek közepén fordult figyelme a mezzotinto felé. E technika alapvetően új szint művészetébe, és mindmáig meghatározója annak. Amíg a linó- és a rézmetszés alapvetően vonalas metszetet eredményez, a mezzotinto és a Frimmel által hamarosan szintén alkalmazni kezdett aquatinta a tónusos, foltszerű hatást helyezi az előtérbe. Ez a technika magas fokú ismeretével akár a fotográfiához hasonló, finom átmeneteket hívhat életre. A művész úgy érezte, hogy a megtalált alkotói módszer az addigától eltérő formalakítást igényel, s ezt a látványelvű, klasszikus stílus megközelítésben találta meg. Ne gondoljuk azonban, hogy ez egyszersmind a klasszikus képi komponálás alkalmazását is jelentette. Alkotásain ugyanis sokszor mehökkentően szűk képkivágatokkal találkozunk, amelyhez egyrészt bizarr motívum-társítás, másrészt néha a kompozíció folyamatosságának jelentést

hordozóan tudatos megtörése (*Hasadt kép, Álmodj szépet, Bohóc!*), az ábrázolási síkok elcsúsztatása vagy különböző síkok egymáshoz társítása (*Társulás*) járul. A szimbólumokban rejtőző, sajátos magán-mitológia által hordozott tartalmat valamilyen szelíd melankólia lengi körül, adekvát dekódolásához azonban a művész vajmi kevés támpontot ad. Értelmezése ezért a motívumok felismerhetősége ellenére is nagyrészt emocionális síkon zajlik.

Egy, az elmúlt néhány évben készült sorozatának lapjain Frimmel egy-egy ábrázoláson belül alkalmaz – bravúros módon – különböző technikákat és stílus megoldásokat, olykor hármát-négyet is (*Súly, Tapintás, Augustus* stb.). Az egymás mellé rendelt, különböző stílusú képi részletek végül egységes kompozícióvá egészítik ki egymást, s a művész a sokszínűséget szerencsés módon képes uralni és magától értetődő módon alárendelni a szimbolikus tartalomnak. Ennek sikeresen megoldott problematikáját és nagyszerűségét csak elmélyültebb vizsgálat során vesszük észre. Végeredményben olyan sokszorosított grafikai kollázsokkal állunk szemben, ahol az egyes, eltérő módon készült képi elemek ugyanannak a kompozíciós elvnek vannak alárendelve. A központi szerepet általában a tónusos maratással (mezzotinto, aquatinta) készült, klasszikus formanyelven megjelenített, így vizuálisan legelőször értelmezhető részletek játsszák, amelyeket, képi szerepüket tekintve, kiegészítenek a más technikával készült részletek.

Más lapjain az egyes technikák önállóan jelennek meg: *Cranach kora, Délibáb* (linómetszet), *Vázlatkönyvem elveszettnek hitt lapja* (lágylap), *Szkarabeusz* (rézmetszet) stb, hordozván egyben a stílus sokszínűségét is. Legfrissebb sorozata az egyedi tusrajzok

Frimmel Gyula
Meseillusztráció
vízfesték, papír

csoporthoz tartozik, s műfajilag meseillusztrációkat tartalmaz. Művészetének több szempontból is az eddigiektől eltérő, önálló állomását (korszakát?) jelenti. E kompozíciók viszonylag kis méretűek, formanyelvük, komponálásuk alapvetően a klasszikushoz közelít, olykor kissé absztrahál vagy karikíroz. Frimmel művészetének teljesen új vonása itt a színek megjelenése. A rajzok ugyanis – akvarellal – színezettek, s ennek révén is igyekeznek közelebb kerülni a meséket elsősorban olvasó, vagy hallgató gyermekeknek a vizualitás iránt mindig fogékony világához. A gyermekekhez nem lehet bonyolult, talányos jelképekkel szólni, ők csak a nyílt beszédet (lehet ez képi beszéd is) értik, s a meseillusztrációnak ehhez kell alkalmazkodni. A művész figyelembe veszi ezt, s felvállalja annak felelősségét is, hogy a gyermekmesék esetén az illusztrátor szerepe

alig marad el a meseíróétól, sőt, egyes esetekben akár fontosabb is lehet nála. Az az egyszerűsége törekvő, gyermeki vonás bukkan ebben az esetben a felszínre, amely a lelkünk mélyén mindannyiunkban ott él.

A két Frimmel Gyula művészetében fellelhető legfontosabb közös jellemző, őket összekötő szál a már kihangsúlyozott, rendkívüli kezűgyességet igénylő, aprólékos részletezés. Képi gondolkodásmódjuk, kifejezési eszközeik, a közvetített gondolatok mások, de a képszerkezet apró, sokszor mozaik-szerű elemekből való felépítése, az ebben megnyilvánuló, hangsúlyosan a képfelület egészét jellemző igényesség közös. Művészetük genetikusan egy töről fakad, de mindkét alkotói habitus kibontakozása saját korának jellemző megnyilvánulásait hordozza.

id. Frimmel Gyula
Téli zalapart
vízfesték, papír

Frimmel Gyula
Nemszimmetria
Mezzotinto, vegyes technika

2004. november 15. – december 10.
Civil Közösségek Háza Gebauer Galéria
Ernszt András kiállítása

■ Fejős Miklós megnyitóbeszéde:

„Úránvárosban, a Pollack Mihály utca 14/B-ben, egy második emeleti lakás nyugati ablakából a szomszédos SPAR áruházra nyílik a kilátás. Szép, ívelt teteje van, bár ez bennem is csak így október-november tájkán szokott tudatosulni, mikor az erkélyem előtt álló fák megszabadulnak aranysárga leveleiktől. Nyáron a szememnek ez a lombkorona jelenti az első védelmi vonalat a mögötte lévő épület – meglehetősen kemény – élével szemben. Az ágak és levelek sűrű közege olyankor viszonylag keveset enged át a vegyesbolt látványából, sőt apró mozaikdarabokra szedve szét, feledteti annak masszív jelenlétét. A lombzaton keresztül körvonalai feloldódnak, a felém néző falfelület pedig a levelek között kivillanó fénypontok barátságos halmozásával szelődül.

A második szűrőt (melyre nagy szükségem lesz még tavaszig) egy ritka szövésű fehér függöny jelenti. Ebben a síkban a látvány újbóli átalakulása zajlik a szövet geometrikus mintázata által. Merőleges szálai négyzetrácsos hálót alkotva szűrik át a kinti világ fényeit és színeit, hogy bent már egy illedelmesebb valóságot mutassanak. Azonos kiterjedésű képpontok keletkeznek belőlük, és betagolódnak egy szabályos rendszer vékony sejtfalai közé. Intenzitásuk csökken, tónusértékei közelítenek egymáshoz. Az eredmény egy

tomp sziluett, melyben a részletek rajzolata elmosódik, és kizárólagos érvényre jut a körvonal.

Az érzékelhető valóság megtapasztalása során számtalan – ehhez hasonló – tényező hatása érvényesül. Mikor a szem vagy valamilyen leképező rendszer képet alkot, egyesülnek a tér különböző rétegei. Egymástól messze eső tárgyak kerülnek érintésnyi közelségbe, vonalak metszik egymást, melyek sohasem találkoztak. A formák, színek karaktere sem abszolút. Ezek az állandóan változó légköri hatások következtében folyamatosan módosulnak. A fénytel telítődött levegőrészecskék, a por, a köd, a pára ugyanúgy a látvány jellegét modelláló szűrőként ékelődnek a látótérbe. Ezekkel szemben a szerkezeti átíródás már tudatos beavatkozás eredménye, például egy geometrikus mintázatú függöny vagy háló közbeiktatásával.

Elvonatkoztatva immár a függönyön keresztül szemlélt uránvárosi rész látványától, alkalom nyílik ehelyütt, hogy általánosabb összefüggésekkel a létünkről, az élményvilágunk rétegzettségéről gondolkodjunk. Az élet megragadhatatlan lényegéről, ami újabb és újabb jelentésréteget rejt maga alatt, akár a hagymahéj. Arról, hogy az események szabályos, vagy éppen szabálytalan ütemű és erősségű impulzusai miként hagynak nyomot

az emlékezetben? Hogyan rakódnak egymásra, s alakítják át a külvilág jelenségeiről megalkotott képzetünket. Merthogy az érzés és gondolkodás mechanizmusait ugyancsak befolyásolják a körülmények.

A személyes tapasztalatok, az előítéletek és vágyak egyaránt hatással vannak az új ismeretanyag rendszereződésére. Ezek alapján válik el, mi kerül majd alulra és felülre, a vágyott és kerülendő fogalmak körébe. Az idő nyomása alatt azonban képzetvilágunk áttetsző rétegeiből létrejön végül a tapasztalatok homogén sűrítménye. Vagyis egy összkép, immár a benyomásokat minősítő és osztályozó előjelek nélkül. E sajátosság mintázat, mely a változás, fejlődés különböző szakaszait egyesíti.

Ha mindez nem csak elképzelhető, de ábrázolható is, akkor a képzőművészet eszközei erre nyilvánvalóan alkalmasak. Az eltérő minőségeket ebben az esetben színek vagy struktúrák alapján különíthetjük el. Az első réteget alkothatják például áttetsző, helyenként akár megfolyó lazúrfoltok is. A következő réteg lehetne - mondjuk - valamilyen szabályos textúra, melynek szálai

sűrűn behálózzák a felületet. E zárt vonalháló fölé ismét kerülhetne elszórtan néhány pasztózusabb ecsetvonás, majd az előzőekhez hasonló további rétegek a már megszokott sorrendben. A személyes kézjegyek és a geometrikus szerkezet egymást részlegesen kitakaró, átfedő rétegei végül is egységes egészzé érlelődnének. A részletek és az egész, illetve a részletek egymás közötti harmóniája tulajdonképpen a különböző szín-és tónusértékű rétegek sorrendiségéből adódik. Akár még rekonstruálható is, habár a cél sokkal inkább ezeknek az akkordoknak a véget nem érő hangolása.

Végignézek e műveken, s lám, mennyivel egyszerűbbek mindannál, amit elmondtam. Tisztábbak, szebbek és kifejezőbbek, mint egy logikusnak tűnő, ám módfelett spekulatív gondolatmenet. És teljesebbek is, hiszen egyidejűleg jelen vannak bennük egy folyamat előzményei, eredményei és következményei egyaránt. Nem minden előzmény és eredmény, de remélhetőleg minden következmény nélkül

a kiállítást megnyitom!"

Alázatos és egyszerű

Gondolatok

Kumpost Éva keramikus művész (1934-1994) emlékkiállításán

Három reményteljes fiatal találkozott 1953-ban az Iparművészeti Főiskolán a Lechner Ödön tervezte Cifra palotában. *Kumpost Éva* Almásfüzitőről, Végvári Gyula Karcagról és Németh János Zalaegerszegről. A kisváros után a patinás, öreg épületbe olyan áhítattal léptünk be, akár a templomba. A portás Pali bácsi még Krúdy korát idézte a Kinizsi utcai gondnoki otthon lakójaként. A falak között azonban mindenütt tagadhatatlanul kísértett egy nagy korszak: a millenniumi idők és az új művészet, a szecesszió lelke. A mesterek még a magyar művészet két világháború közötti időszak nagyjaival paroláztak, nem messze az Oktogon kávéházban. Éreztük: itt csak a mesterségen keresztül vezethet az út a művészetig.

A mi utunk milyen lesz? Egyáltalán: találunk valamilyen utat?

Igen, mert valami mást próbált a kultúrpolitika megjelölni: álnépies „birodalmi” stílust. Ideológiával megfűszerezve szocreálnak hívták. A gondolat börtöne miatt voltak nehezek az ötvenes évek, nem okvetlen az anyagiak miatt. Aki bejutott a főiskolára és a képességei mellett nem volt osztályidegen, annak nem voltak gondjai. Diákszálló, ösztöndíj, menza jórészt ingyen - mindez általában fedezte az iskolaévek költségeit. Ha kicsit többet szerettünk volna, nem volt gond. A diákszállóban toborozták a munkavállalókat. A lehetőség: vagon kirakás a Keletiben, vagy segédmunka a farkasréti építkezéseken. Ezt azonban később fölváltotta a szakmunka, mert szakoktatónk ajánlatára keramikus műtermekbe jártunk bérmunkára. Hazulról tehát nem kellett pénzt kérnünk. Az antikváriumokban böngészve egy-egy jobb könyvre is tellett.

Ilyen volt a diák élet akkoriban. Talán még az iskola sem iskola volt, hanem műhely. A mesterek és a

növendékek egymás melletti műtermekben dolgoztak. Át-átjártunk egymáshoz. Szerettük a munkánkat, jó barátságban, sőt: testvérként éltünk jóban - rosszban, egymással mindenünket megosztva.

Sok év eltelt azóta, de az idő múlása sem annyira fájó, ha az emlékezet szép. Remélve, hogy az évek nem teltek hiába. Ma mindhárom egykori diák Munkácsy-díjas művész, és talán egy-egy mondatot hozzátett a magyar kerámia művészet újkori történetéhez.

Kumpost Évának, aki már - sajnos - nem lehet közöttünk, emlékkiállítása Zalaegerszegen februárban nyílt meg a Gönczi Galériában. A kiállítás jelmondata lehetne: fehér a fehérben. Igen, mert a fehér is szín. Színes és nem tarka. Olyan, mint a csend, mert a csendnek is van hangja: a lélek hangja. A képzelet gazdagsága tovább repít bennünket egy álomvilágba, talán anyáink világába, de lehet, hogy egy sosemvolt, vágyott világba, ahol az ember gyermeki lelkében béke honol és öröm. Keresztury Dezső egyik, nekem ajánlott versét így fejezte be: „És hagyd benned játszani a gyereket.” Ez itt is igaz. A keramikus Kumpost Éva hagyja, hogy a lelke a mesék világába kalauzolja. Alázatos és egyszerű, tiszta lelkű. Nem akar, de nem is tud más lenni, csak önmaga. Beszélgetéseink alkalmával azt mondta önmagáról, hogy nem művész, hanem mester, amit végez, az nem alkotás, hanem munka, az ötleteket pedig ne mondjuk ihletnek. Így vélekedett, így minősítette az általa készített kerámiáit. A nehéz években a népművészet volt a forrás, de nem az álnépies, de az archaikus. A gyökerekből próbáltunk átvenni valamit, amit beépíthetünk alakuló formavilágunkba. Akár a zenében a nagy elődök: Bartók vagy Kodály. Mestereink ezzel már növendék korunkban is titokban egytértettek

és hagyták törekvésünket kibontakozni. Számos példa van rá, hogyan jöttek létre eddig nem ismert formák, plasztikák.

Éva a szlovák Birmajer - Kostka népi mesterek agyagfiguráiból indult ki. Agyaghurkákból építette - gyúrta első kis agyagszobrai. Ezek a kis karakterfigurák megfelelnek az anyagszerűségnek. A színes mázakkal megfestett, égetett kerámiák életből elcsúszott emberalakok, munka-ábrázolások. A nagyobb méretű szobrok - *Hölgy csipkével, Kékvirágos kalapos lány, Éva, Ádám, Juhász, Egyenruhában*, - már korongolt hengerformákból készültek, némi kiegészítéssel (kalap, kéz) szolgáltak az agyaghurkáknak. Így a figura még nem kész. Azt a második égetés előtti festés tette teljessé. Amint említettem, az alapszín a fehér. Ez fedőmáz, amire színtestekkel festi az ornamentális díszítést. Ez az eljárás a habán edények festésével rokon. A színei mértéktartók. Ahol hangsúlyosabbá akarja tenni a

mondandót, ott használ erősebb színt, például a kéket.

Kumpost Éva sajátos, örömteli világot teremt munkáiban. Tehetsége volt hozzá. Bátor szívű lány volt. Emlékszem, ha kellett, az utca sebesültjeit ápolta a János kórházban az 56-os forradalom idején. Több féle tehetséget kapott az élettől. Tagja volt az Egyetemi Színpad pantomim társulatának. Együtt játszott Gera Zoltán színművésszel. A szíve mégis az agyag lett. A sors nem sok időt hagyott neki: korán elragadta a betegség. Munkássága így is teljes értékű. Kedves, játékos hang volt a magyar kerámia művészetben. Az ő hangja. Talán most elégedett mosollyal mustrálja odafönn az őt túlélő cserepeket.

Ezt jegyezte le egykori évfolyam társa, akit ő tréfásan csak Göcseji Apollónak becézett:

Németh János

Kiállítási enteriőr a Gönczi Galériában

Borbás György

Életutak – Találkozások

A Nyíregyháza Sós-tón élő
Krupiczter Antal tárlata
a Magyar Olajipari Múzeumban¹

„Forma és témavilágomat a szülőföldem és magyarságom tudata máig meghatározza, melyet a szülőföld kényszerű elhagyása sem oltott ki bennem.”

Különleges, rendhagyó tárlat részesei vagyunk. Egy alkotóereje teljében járó, ízig-vérig szobrászművész, akinek - túl a századik önálló kiállításán - az eddigi életmű legfontosabb alkotó korszakait áttekintő, felvillantó bemutatkozásához társul a szobrász-festő néhány képe, és elhozta féltett kincseit, a Nagybányai Művésztelep alkotóinak felbecsülhetetlen értékű magángyűjteményét, amelyek közül a reprezentatív katalógus tanúsága szerint több darab szerepelt a *Magyar Nemzeti Galéria* 1996. évi centenáriumi Nagybánya kiállításán.

A kiállítás-meghívón a Zalában jól ismert *Papp Simon* és a Nyíregyháza Sós-tón élő és alkotó *Krupiczter Antal* képe tekint ránk. A jelen kiállítás anyagának alkotója, *Krupiczter Antal* szobrászművész és a zalai, egyben bizonyosan a magyar olajkutatópápa, *Papp Simon* egyaránt az erdélyi *Kapnikbánya* szülőtte.² A Révai Lexikonhoz fordultam. Onnét tudom, hogy két ásvány is, a *kapnicit* – a wavellit és a *kapnikit*, a *Kapnikbányán* előforduló rodonit is őrzi a helység nevét.

Az újabb kori krónikás szerint:

„Kapnikot 1336-ban említik első ízben a dokumentumok, de 1968-ig, városá nyilvánításáig jószereivel semmi változást nem hoztak számára a tovaépült évszázadok. [...] [1956-ban], Kapnik semmivel sem volt különb, mint a környező falvak bármelyike. Zsindelyfedeles, dranyics házai, szűk utcái voltak. Az új központban a flotáció már létezett, a néptanács székháza pirosban volt, s volt tíz

manzárszobás épület, amelyek azóta már lebontásra kerültek. [...] A fejlődés, a megújulás az utóbbi 15-20 évben következett be, amióta pártunk és államunk élén Nicolae Ceausescu elvtárs áll.” (Bányavidéki F, 1984. július 21.) A hírhedt vezér nagyhatalmú felesége, a „Primitív királyné” is idézi a rosszlemékű időköt. A ma sem megtagadott korabeli megbízatás nyomán *Krupiczter Antal* számára kivételes alkalom kínálkozott a gyönyörű mahagóni törzshöz való hozzájutásra. Aztán a megmaradt csodálatos nemes anyagba a lendületes, zenei ritmusú *Hajdúk tánca* és a *Nap-hold fogatkozás* kompozíciókat álmodta és faragta meg. Távolba került földijéről *Papp Simon*ról, szűkebb hazánk baljós napjairól, múltba vesző éveiről - a tehetség akkori „megbecsüléséről” pedig *Galgóczi Erzsébet Vidravas* című regényében (1984) olvashattunk.

A nemzetközi hírű tudóst 1948-ban szabotázs vádjával letartóztatták. Ekkor vette kezdetét *Papp Simon* életének az 1960-as évek távlatából, a memoárban elbeszélte tragikus korszaka. *Galgóczi* 1984-ben megjelent regénye, a MAORT-ügy regényes ábrázolása abban az időben még némi vihart is kavart maga körül, miután pert akasztottak az író nyakába.³

Találkozás - Kézfogás

A Nagybánya-közeli közös pátria két érce, örültem meg a kínálkozó ötletnek, lehetne akár a két neves szülőtt is.⁴ De mi legyen a teremben látható metszetek, ceruzarajzok alkotójának, *Krizsán János*nak, az ugyancsak *Kapnikbánya* szülőttének, a „nagybányai fiúnak” a

szimbóluma, vagy az ugyan egri származású, azonban a nagybányaiak neo-modern szárnyához tartozó Hollósy tanítványnak, a telep legjobb magyar alkotójának tartott Ziffer Sándornak, Krupiczter Antal megvallottan meghatározó kiváló mestere, Vida Géza (Portré, fafaragás) szobrászművész (akinek műtermében tizenhárom évig dolgozott, tanulta szobrászatot⁵) egyik útra bocsátójának, akit Czóbel Béla „hozott” Nagybányára.⁶ Jellegzetes *Önarcképe* mellett a művésztrásról megfestett *Katz Márton arcképe* látható. Talán mégis inkább nemesfém illene hozzájuk, a szülőföld két gazdag arany telére lehetnének, akiknek egyaránt termékeny életművét (aranyfedeztéként) talán az 1759-ből való, szépséges kínai selyem bányászszászoló, a „telér-zászoló” is erősíthette, hitelesíthette. És hát igen, a vendéglátó Zalaegerszeg... A Zalai megyeszékhelyről származó millenniumi kultuszminiszter, *Wlassics Gyula*, aki az 1896-ban induló Nagybányai Művésztelep támogatása fejében kikötötte, hogy a telep munkáiból évente Budapesten rendezzenek kiállítást. Az első aztán 1897 decemberében személyesen nyithatta meg. A fennmaradt meghívó plakát megtervezéséhez pedig *Ferenczy Károly* talán az itt bemutatott mesterművű festőpalettáját és kazettáját – benne az eredeti tubusokkal – használhatta fel.⁷ A Körmöcbányán született Ferenczy Valér már 1896-ban megkezdte tanulmányait a Hollósy-iskolában. A kiállításon édesanyjáról metszett finomművű portréját csodálhatjuk meg.

*Károly és Béni
Valér és Noémi!
Ó kicsoda ritka csoportozat,
mint a Bach család,
vagy eleven Laokon csoport.
Köztük a Béni, a szobrász,
a szelídség szobra volt.*

Weöres Sándor: *Ferenczy Béni emlékére*⁸

Torma János szép rajzainak, vázlatainak pazar sorozata emlékeztet a zalai kötődésű Pöltenberg Ernő akasztásának jelenetét megörökítő *Aradi vértanúk* emlékművét pedig éppen a történelmi Zala vármegyei Alsólendván született Zala György mintázhatta meg. Végül a gyűjtemény még néhány különlegesen szép és értékes darabja Czóbel Béla: *Oláh portréja*, Weith László: *Gerberák* olaj csendélete, a virtuóz fametsző Gy. Szabó Béla: *Mókusa* (lino), Krizsán János: *Aktja* (ceruza) és – az eleven személyes kötődés - a Nagy Oszkár tanítvány *Deák Jánosnak* az alkotóról megfestett karakteres portréja.⁹

Útkeresés – az Óhazában – Európában...

A sikeres pályakezdés¹⁰, az önálló plasztikai nyelv megtalálása után *Krupiczter Antal* 1988-ban merészet gondolt, és ahogy mondja: egzisztenciáját, vagyonát, műtermét, öntőműhelyét hátrahagyva menekült feleségével az anyaországba. *Nyíregyházán* az erdészethél fogadták be. Erős akarata, szívós hite, messze múltból származtatható, visszavezethető génjei nem hagyták cserben.¹¹ Azóta Nagyecseden 1989-ben állították fel az 1956-os *Kopjafát*, a *Harangtorony* emlékműve (Ecsedi-láp emlékműve) pedig 1993-ban készült el. A hét méter magas fa emlékmű a szobrász reprezentatív plasztikái közé tartozik. Itteni tanítványai, követői közül pedig a miskolci születésű Pásztor Márta fiatal festő és fafaragó állítja, sokat köszönhet mesterének, Krupiczter Antal szobrászművésznek.

Aki azonban gyorsan felmérte, hogy a felosztott, szűkös „hazai” piac helyett neki a kínálózó nemzetközi porondon kell helytállni, ahol már korábban sikeresen kipróbálhatta, megmérthette magát: „A világ több országában is megfordultam már, mint egyéni kiállító művész. Forma és témavilágomat a szülőföldem és magyarságom tudata máig meghatározza, melyet a szülőföld kényszerű elhagyása sem oltott ki bennem.” Még áttelepülése előtt a *Román Nemzeti Múzeum* négy alkotását fogadta be, több köztéri szobra került felállításra az országban és külföldön. Például már 1981-ban, az Újságíró Szövetség közvetítésével Pekingbe került a *Karakalpakki menyasszony* (fafaragás) című szobra. A hat éve magyarság- és öskutatással is foglalkozó művész visszatérő témája a magyarság lehetséges kínai kötődéseinek megjelenítése. (*Turáni híd*)

Az alkotó szabadkozva állítja, hogy vegyes anyagot hozhatott. Mentségére szolgáljon - vallja, hogy az egyes alkotói ciklusokat összegző kiállításain bemutatott szinte valamennyi műve gazdára talál. Az útkeresés során megfogalmazott ars poéticája szerint a modern szobrászat a formáról, a festészet pedig a színekről szól. Ennek szerez érvényt hagyományos módon megformált – a Pihenő turul és az *Emese* című – műveiben is. A választott anyag – fa (*Suttogó ima*), bronz (*Papp Simon*), márvány (*Párta*), a lágy tufa (*Az írás*) vagy a gyémánt-keményességű jáspis, a kovakő (*Kométa*) – megmunkálásában egyaránt maradéktalanul érvényesül a matéria karaktere, szövete, textúrája és az alkotó szakmai elképzelése, akarata s válik egységesen nyomon követhető Krupiczter egyéni formanyelve.

Életutak kompozíciója az életbe induló alkotóember – a férfi és nő vajúdsát, embert próbáló vívódásait, meghasonlásait, – a csúcra, a Parnasszusra, a hét dombra épült Rómába való feljutását fogalmazta

Krupiczner Antal
Ósi üzenet
fa

bronzba. Az egybeöntött kompozíció kivitelezése egyben manapság ritka szakmai technikai bravúrnak is számíthat. Nagyméretű változatát New York-i kiállításán vásárolták meg, azóta egy torontói közös síremlékként hirdeti az alkotó erejét.

A *Nyugatról jöttem* zaklatott, tépett sziluettjével, felszabdalt ritmusával a ma emberét fenyegető civilizációs ártalmakról, alattomosan pusztító mérgekről egy itáliai útja során szerzett élmény nyomán került megmintázásra.

Köztéri szobraiból következzen legalább egy kis felsorolás: Olaszországban *Polasela* központjában és *Milánó*-ban egy galéria előtt, Finnországban *Kajaliban*, Németországban *Izernhornban*, *New Yorkban* a spanyol központban, Kanadában az *Invendesi* bronzmúzeumban, aztán a *Gradiskai* Rubens Központban – de a *Makói* Művésztelepen, a *Debreceni* Tájház Múzeumban állnak modern plasztikái.

Festőként természetesen a legkorábbi kedvelt munkái közül a meghitt *Nagybánya*, a szülőfalu közeli zord hidegéről nevezetes *Békás patak* és a derűs *Tavasza* a *Guttin alatt* című képeivel mutatkozik be. A *Tokajon* pedig a Nagy Kopaszhegy tövében perzselő izzó sárgák készítették a tájélmény megfestésre. Különös hangulatot

idéz a *Petra tiltott zóna* két változatban itt látható bizarr szín- és gigantikus méretű, szeszélyes formavilága. Krupiczner Antal szobrai és festményei, valamint gyűjteménye a Nagybányai művésztelep alkotóitól, valóban különleges együttes, megtekintése „vizuális ínycsecknek” való látvány.

Jegyzetek

¹ Elhangzott Krupiczner Antal szobrászművész zalaegerszegi kiállításának megnyitóján a Magyar Olajipari Múzeumban 2005. március 8-án.

² „... a dombos-hullámos Zalában 1937 egy ködös novemberi napján a föld mélye megfakadt, és folyékony aranyát ontani kezdte, ez volt Papp Simon életének a legboldogabb napja. Megszületett a magyar olajbányász, és megteremtőjének méltán őt, a kutatások magyar irányítóját tartották. Ekkor nevezte őt egy geológus professzor a legtöbb sikert elért magyar földbúvárnak... Zalába, az ország egyik legelmaradottabb zugába beköltözött a szociális gondoskodás, a jólét és a kultúra. És az olajbányászattal együtt megszületett egy – életkorban és gondoskodásban törvényszerűen fiatal – szakmai törzsgárda, a későbbi fejlődés aranytartaléka. Mindez Papp Simon értő és melegszívű irányításával történt.” = Galgóczi Erzsébet: *Vidra*. Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp. 2. Kiadás. 1984-85. p. 255.

³ Az egyik mellékszereplőben önmagára ismerő ávos tiszt ugyanis kifogásolta a regényben róla írottakat, a mű további kiadásaiból ezért törölni is kellett néhány sort. Az író szándékai szerint alkotása, ahogy a szaklektori véleményre adott válaszában ő maga megfogalmazta: „nem szociográfia és nem dokumentumregény, hanem - szépirodalmi mű.” (Galgóczi, 1996, 41. o.) Jóllehet az író hosszú éveken át újszólván történetkutatói munkát végzett a regény előkészületeként. „Hidd el - írta 1982 őszén egy levélben - nem vagyok beképzelt, amikor azt állítom, hogy az ötvenes évekről e pillanatban én tudom a legtöbbet Magyarországon, írókat, történészeket, politikusokat beleértve. Az én kezemben olyan „szigorúan titkos iratok” fordultak meg, aminek a létezéséről legfeljebb maga a levéltáros tudott, aki őrizte.” (Galgóczi, 1996, 20. o.) Papp Simon akkortájt még kéziratban lappangó memoárját és naplóját is elolvashatta az író, és azok szövegét a regényben

bőségesen fel is használta. = Gyáni Gábor: Történetírói nézőpont és narratív igazság. Magyar Tudomány

2003/1

⁴ Elemi iskoláim után nagybányai rokonaimhoz kerültem, akik között olyan híres festők is voltak, mint Krizsán János, Weith László. Szegről-végről mesterem, Vida Géza is rokonom volt.

⁵ „Vida Géza műtermének hangulata és művészeti lelkülete, illetve a társaságába járó művészek életfelfogása mély benyomást tettek rám. Megerősítettek azon hitemben, hogy jó úton járok.” – A mester haláláról Adrian Paunescu nemzeti költő a hálás tanítvány műtermét övező mintegy huszonöt műve között írta meg román nyelven versét (1980).

⁶ Ziffer Sándor tanítványai között volt a zsidó Kunovits András, Katz Márton, Káhán Sára, de például a kiváló szobrász, Vida Géza is.

⁷ A Ferenczy család – Ferenczy Károly (1862–1917) a nagybányai művésztelep kiemelkedő, iskolateremtő festőegyénisége és felesége Fialka Olga (1848–1930), valamint gyermekeik: Valér (1885–1954), Béni (1890–1967), Noémi (1890–1957) - munkásságának legjavát a magyar nemzeti képzőművészet kiemelkedő értékei között tartja számon a hazai és a nemzetközi

szakirodalom. A híres művészfamília állandó kiállítását a szentendrei gyűjtemény őrzi.

⁸ „Édesanyámtól örököltem a soha sehol otthont nem találó vándorsorsot, a soknyelvűséget, a világirodalom és zene iránti érdeklődést és a nép egyszerű embereivel való demokratikus együttérzést. Apámtól örököltem a testalkatot, humort és kritikai érzéket. S nyilván azt is, hogy a művészet a legnagyobb számomra.”

⁹ Deák János nagybányai festőművész képeiből nyílt kiállítás a Tiszaújvárosi Városi Kiállító-teremben. A Derkovits Művelődési Központ és Városi Könyvtár által szervezett kiállítást Krupiczter Antal szobrászművész ajánlotta az érdeklődők figyelmébe.

¹⁰ Tizenhat évig tartó kemény tanulás után döbbsentem rá, hogy a technikai és mérnöki tudás csupán eszköz, melyeket a mai napig használhatok, ha konkrét megrendelésről van szó, de az önálló alkotásaim mindig saját érzélemvilágomat tükrözik, melyek csak lazán kötődnek a jól elsajátított technikai fogásokhoz.

¹¹ Ma Sóstón élek, ahol igyekszem olyan atmoszférát teremteni, mint amilyentől el kellett válnom, amikor áttelepültem.

Krupiczter Antal
Ellenszélben
Mészkö

A Vajda Lajos Iskolagaléria megnyitója elé

A zalaegerszegi Kölcsey Ferenc Gimnázium galériája Vajda Lajos nevét vette fel. Az intézmény ilyen módon akar hozzájárulni a Zalaegerszegen született művész emlékének ápolásához. Az avató ünnepségen, március 4-én a művész munkáit nyomatok segítségével bemutató válogatást láthatott a közönség. Dr. Gyimesi Endre polgármester köszöntő szavai után Pataki Gábor művészettörténész, az MTA Művészettörténeti Kutatóintézetének igazgató-helyettese beszélt a kiváló művész zalai kötődéseiről, sorsáról és a magyar képzőművészetben játszott szerepéről.

Vajda Lajos – ha szimbolikusan is, újra hazaérkezhetett. Viseli már nevét múzeum, névadója a magyar neoavantgárd művészet egyik legfontosabb társulásának, s most egy olyan intézmény programadója lesz, mely szándékai szerint a művészetet, a vizuális kultúrát hozza közelebb a fiatalokhoz.

Olyanokhoz, melyekhez kiskamaszként ő is hasonló volt egykor. Itt született Zalaegerszegen 1908-ban egy sokgyerekes, szegény járásbírói írnok legkisebbik fiaként. Az I. világháború alatt a család a jobb megélhetés reményében Szerbiába költözik, Vajda itt végzi elemi iskoláit, s a bizánci-pravoszláv művészet hatása maradandó nyomot hagy benne. A Vajda-família később többször is próbálkozott a visszatéréssel, utoljára 1923-ban laktak a városban, mígnem mindannyian Szentendrére költöztek. Látszólag ennyi kapcsolata maradt a művésznek Zalaegerszeggel, s dokumentumul néhány fiatakori rajz a városról, a környékbeli dombokról. Lélekben azonban tősgyökeres nyugat-dunántúli maradt, olyan persze, aki az általa vágyott szintézis érdekében igyekezett megismerni és feldolgozni a keleti ortodox kultúra tapasztalatait is, de

akinek a bizánci templomok és ikonok mellett a göcseji táj s annak népi kultúrája is meghatározó élménye maradt.

Rengeteget szenvedett. Gyerekként csonttuberkolózis támadja meg szervezetét, s bár a műtétek sora segít rajta, a Koch-bacillus sötét árnyékként követi élete során. Imponáló tehetsége s rajzkészsége révén bekerül a Képzőművészeti Főiskolára, de kísérletező kedve s meg nem alkuvó természete miatt a konzervatív tanárok néhány társával együtt eltávolítják. Párizsba megy, s a filmrendezésről álmodik, de még egy olcsó fényképezőgépre se futja neki, újságfotókból ragasztott kollázsokkal kell megfogalmaznia az őt foglalkoztató problémákat. Majd Magyarországra visszatérve úgy volt képes művészi elképzeléseit megvalósítani, hogy valójában nem vett részt a hivatalos művészeti életben. Alkalmi grafikai munkákból, a családjától rosszállások közepette odavetett néhány pengőből élt, hitvány hónaposszobákban, sötét padlásokon dolgozott. Képeire akkor nem akadtak vevők, s távol is állt a már beérkezett festők konzolidált művészetétől, a „békanyálas piktúrától”, ahogy ezeket a jólfésült törekvéseket nevezte.

A maga útját járta. Mikor 1934-ben Korniss Dezsővel együtt módszeresen rajzolni kezdte Szentendrének és környékének népi s egyházi építészeti motívumait, némiképp Bartók példája lebegett a szeme előtt. S ahogy a zeneszerző műveiben is felbukkannak a magyar népdaloknak, román balladának a dallamtöredékei, akként szerveződnek a konstruktív szerkezetek és az álom szürrealista logikájának szintézisteremtő rendjébe a házak oromfalai, kapudesztkái, ablakrácsai s a város templomtornyai, olyan „hétköznapi”, a környezetével még szerves teljességben együtt élő embereket idéző motívumokkal, mint a csorba tányér, a bárányos falvédő, vagy a karéjosan kunkorodó almahéj. A biztos kézzel megrajzolt

motívumokat gyakran egymásra illesztette, egy feszes, mégis otthonosnak tűnő képi rendszert hozva létre, melyet nem kötötte többé a nehézkes törvénye. Úgy tűnt, sikerülhet az egyensúly megteremtése a szerves és szervetlen, a ráció és az álom között. Ekkor fognak bele az ún. *Szentendrei program* megteremtésébe, melynek során a nyugat-magyarországi, göcseji Vajda és a keleti végekről származó székely Korniss az ország közepén találkozik kísérlet megteremtésére Nyugat és Kelet, az orosz és a francia művészet között, megteremtve egyúttal egy korszerű, európai hatásokon nyugvó magyar művészet alapjait is. Ekkor készíti talán legnagyobb szabású művét, az egyéni portréból és egy ikon-önarcképből egy harmadik, egyszerre emberi és isteni arccá összeolvadó, felfelé mutató ikonos önarcképet.

E nagy ívű program azonban – a krónikus nincstelenség, és a komoruló politikai-társadalmi légkör közepette – nem valósulhatott meg az általa vágyott formában.

A feszes egyensúly szétzúsz, és Vajda egyre inkább az ösztönök, a psziché irracionális tartományai felé fordul. Felbomlik a feszesen tiszta vonalrendszer, helyükre durva, vastagon húzott csonkok, motívumtöredékek kerülnek, a szelíden komoly ikonarcok után vicsorgó, szenvedő maszkok születnek. Némi megnyugvást csak abban találhat, hogy felesége, a később kiváló művésszé érő Richter (művésznevén) Vajda Júlia immár mindvégig hű társa lesz a nyomorban és a művészet iránti elhivatottságban egyaránt. Egyik korábbi levelében így figyelmezteti akkori menyasszonyát: „a művészet papja légy!” – vagyis hogy soha ne rendelje alá munkásságát a politikának vagy a könnyű sikerekkel kecsegtető karrier csábításainak.

Ne képzeljük persze Vajdát komor aszkétának, szeretett nevetni, jó társaságban lenni, népdalokat énekelni a művészbárokban. Örömmel töltötte el, hogy az utolsó szentendrei nyarakon még nála is fiatalabb művészek – köztük Bálint Endre, Szántó Piroska – gyűltek köréje, művészetének mind tragikusabb felhangjain azonban mindez már nem változtatható. Képein fokozatosan elhagyja az emberek lakta világot, szinte holdbéli, különös

tájakon bolyong, olyan helyeken, ahol költőtársát, József Attilát idézve „összekoccannak a molekulák”.

Utolsó periódusában pedig – mind jobban elhatalmasodó tudóbajával küszködve – immár a szinte ellenőrzés nélküli vegetáció lesz a főszerep. A nagyméretű, csomagolópapírra készített szénrajzokon növényi rostokra, gombafoszlányokra emlékeztető alakzatok tűnnek fel, kezdetben nyűszító démonokat, fenyegető szellemlényeket idézve fel, később aztán mintha már csak a természet, a pusztítás vak erői ostromolnák a papírokat. Mintha már a közelgő világégést sejtetnék ezek a munkák, melyek a fájdalommal, a halállal való viaskodás mellett egyszerre a művészet hatalmának, erejének is bizonyítékai – hiszen a művész képes volt megidézni a rettenetet, az ábrázolás eszközei, a művész állhatatos személyisége, küzdelme lobogott a kanyargó szénrostokban.

De többet már nem alkothatt. Beteg szervezetét a munkaszolgálat végképp meggyötörte, és 1941-ben, alig harminchárom éves korában elhunyt a budakeszi szanatóriumban. Utolsó napjaiban a rántott hús mellé kedves Picasso-könyvét kérte kezébe.

Bár néhány kritikus és több művész már ekkor felismerte nagyságát, művészete a szocreál bornírt időszakában nem kaphatott nyilvánosságot, és özvegyének ágynemű-tartójában várta a feltámadást. Csak a 70-es évek második felétől kezdve szembesülhetek egyre többen műveivel, és immár – szentendrei múzeuma és kiállításai révén – vált jelentősége letagadhatatlanná itthon és külföldön egyaránt.

A szentendrei program tervezetése során abban reménykedett, hogy mozgalmuk esetleg idővel kicsi közép-európai munkaközösséggé alakul. Ugyan nem így történt, de remélhetően a nevével fémjelzett iskolagalériában nap mind nap megforduló fiatalok akár egy nagyobb, európai szellemű közösség tagjai lehetnek. Vajda szellemi öröksége mindenestre most már az övék is.

Pataki Gábor

A művészeti díjakat március 11-én az Iparművészeti Múzeumban adta át Bozóki András kulturális miniszter az idei kitüntetetteknek, köztük Fischer György (Zalaegerszeg) és Király Ferenc (Lendva) szobrászművészek. Mindketten Munkácsy-díjat kaptak kiemelkedő alkotómunkájukért. **Molnár András** történész, a Zala Megyei Levéltár igazgatója a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét vehette át a Deák-életműben elért kutatási eredményeiért. Mindhárman szerepeltek lapunkban, írtunk róluk, vagy szerzőként. E számunkban olvasható **Prágai Tamás** költő-prózaíró novellája, aki József Attila-díjas lett. Mindannyiuknak szívből gratulálunk!

Március 11-13-a között a Nemzeti Színház „megyejárás” programjának keretében ezúttal Zala megye – Zalaegerszeg és Nagykanizsa – kapott lehetőséget arra, hogy bemutatkozzon kulturális értékeivel, művészeti arculatával a budapesti közönségnek. Nyilván a színházi produkciók kapták a fő hangsúlyt: a Hevesi Sándor Színház két remek előadással – Ruszt József Kossuth-díjas rendező által színre vitt Az ember tragédiájával és Bereményi Géza Laura c. ősbemutatójával (rendező Bagó Bertalan) tette le névjegyét, míg a Zalai Nyári Színházak Kht. Forgách András Tercettjét hozta el a kamaraszínpadra. A Griff Bábszínház a Holdfia, Naplányja mesedarabbal örvendeztette meg a pesti gyerekeket. Más művészeti ágak képviselői is természetük javából –l válogattak: a nagykanizsai képzőművészek a Zikkuratban állították ki festményeiket, szobraikat, míg a zalaegerszegiek művei a fő épület szintjein nyertek elhelyezést. Külön kollekciónal szerepelt Németh János Munkácsy-díjas kerámikus és Zóka Gyula fotográfus. Szombaton, 12-én az első emeleti kávézóban a Pannon Tükör szerkesztőségi ankétjára került sor, amelyen dr. Vasy Géza irodalomtörténész mondott bevezetőt. Pék Pál alapító szerkesztő ismertette az indulás időszakát, majd Péntek Imre főszerkesztő beszélt a lap újabb időszakáról, törekvéseiről. Bence Lajos (Lendva) főszerkesztő-helyettes a muravidéki irodalom bekapcsolódásának jelentőségét méltatta. Tóth Imre és Szemes Péter rovatvezetők ugyancsak szóltak munkájukról. A közönség érdeklődését jelzi, hogy a felhozott lapszámok és könyvek az utolsó példányig elfogytak.

Április 4-én a zalaegerszegi József Attila Városi Könyvtárban rendezték – a József Attila-ünnepségek nyitányaként – a József Attila-díjas költők József Attiláról, vallomások versek a költő 100. születésnapja tiszteletére című estet. Bereményi Géza, Győri László, Kerék Imre, Péntek Imre és Villányi László mondta el, mit jelent számára az életmű, milyen időszakban milyen hatásokat, inspirációkat merített ebből a gazdag versvilágból. József Attila és a résztvevő költők műveit Jámbor Aliz és Szépligeti Mátyás, a József Attila Versmondóverseny országos döntősei, valamint Horváth Ildikó és Molnár Árpád előadóművészek szólaltatták meg. Kardos Endre és Lukács Sándor megezenésítései nyiban hozzájárultak az est sikeréhez.

Következő számunk tartalmából:

- Összeállítás fiatal költők, írók és képzőművészek munkáiból, -ról,
- kitekintés a pécsi **BÁZIS** szobrászegyesület kiállítására,
- Lux Antal képző- és médiaművész kiállítása a Gönczi Galériában,
- a Magyar Papírművészeti Társaság kiállítása a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben.

Szerzőinkről

- Chak István** (1953; Zalaegerszeg) Költő, amima című verskötete 2003-ban, színházi interjúinak gyűjteménye (Brusztolva) 2004-ben jelent meg. Mindkettő a szerző kiadásában.
- Dányi József** (1964; Lenti) Rádió és televíziós szerkesztő.
- Fa Ede** (Nagykanizsa) Költő, kritikus.
- Fejős Miklós** (Pécs) Festőművész, művészeti író.
- Ferencz Győző** (1957; Zalaegerszeg) Újságíró, szerkesztő, helytörténeti kutató.
- Filip Tamás** (1960; Budapest) Költő, legutóbbi kötete: A harmadik szem, versek. (Ráció Kiadó, 2004.)
- Győri László** (1942; Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: Bizonyos értelemben (válogatott és új versek), Új Forrás Könyvek, 2002.
- Kabdebó Tamás** (1934; Newcastle, Írország) Költő, író, műfordító. Summa summarum – Kabdebó Tamás számozott versei (magyarul és angolul) című kötete az Argumentum Kiadónál jelent meg 2003-ban.
- Kara Kocsis Gabriella** (Keszthely) Költő, prózaíró, kritikus.
- Karáth Anita** (1978; Zalaegerszeg) Költő, a zalaegerszegi Laza füzetekben publikált először. A Két hering című, Vajda Jocóval közös kötetben (1996) és a Pannon Tükörben jelentek meg versei.
- Kostyál László** (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, számos kiállítás kurátora.
- Kovács András** (Bak) Képeslapgyűjtő, helytörténeti kutató.
- László József** (1932; Keszthely) Tanulmányíró, kritikus.
- Mezey László Miklós** (1953; Budapest) Tanulmányíró, kritikus.
- Németh János** (1934; Zalaegerszeg) Kerámikusművész.
- Oláh András** (1959; Mátészalka) Költő, kritikus. Legutóbbi kötete: Egy filmszalag vége, Felsőmagyarország Kiadó, 2002.
- Pápes Éva** (1954; Szatta) Filmes szakíró, kritikus.
- Pápes Éva** (1954; Szatta) Költő, filmes szakíró, kritikus.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, képzőművészeti szakíró.
- Pomogáts Béla** (1934; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: Kelet és Nyugat között, Ister Kiadó, 2000.
- Prágai Tamás** (1968; Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: Sötétvilágos (Versek, 1996-2000), FISZ Könyvek, 2002.
- Saáry Éva** (1929; Lugano) Költő, prózaíró, publicista. Nemzetközileg ismert fotográfus. Első hazai verskötete, melyet a szerző saját felvételeivel illusztrált - több nyugati kiadású könyv után – Átható csend címmel jelent meg 1994-ben a Százszorszép Kiadónál.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta.
- Tunyogi Csapó Gábor** (1932; Zalasabbar) Költő, prózaíró, esszéista, kritikus.

Kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat lehetőség szerint e-mail-en, floppy-n, vagy CD lemezen juttassák el a szerkesztőségbe. Köszönjük!